

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΓ' | ΤΕΥΧ.Α' | ΑΘΗΝΑΙ, Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14, Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1976 | ΑΡΙΘ. 26

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΟΥ “ΑΥΤΟΜΑΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ”

Πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ τε Ἱεροῦ Κλήρου καὶ τοῦ Χριστεπωνύμου Πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἅμα καὶ πρὸς γνῶσιν τῶν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην Ἑλληνορθοδόξων πιστῶν, ἐκρίθη ἀναγκαῖον, ὅπως τὸ ἐπίσημον τῆς Ἐκκλησίας δημοσιογραφικὸν ὄργανον «Ἐκκλησία» καταχωρίσῃ πρῶτον μὲν τὰ σπουδαιότερα ἐπίσημα συνοδικὰ ἐγγράφα περὶ τοῦ οὕτω καλουμένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου», δι' ὧν ἐμφαίνεται πόθεν ἡ διοικοῦσα Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος προκληθεῖσα ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐκινήθη εἰς δραστικὰς ἀποφάσεις ἐναντίον τοῦ μελετωμένου σχεδίου ἐπιβολῆς διὰ Νόμου τοῦ ὡς ἄνω τύπου «διαζυγίου». Δεύτερον δὲ καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐπισημῶν συνοδικῶν ἐγγράφων, δημοσιεύονται καὶ σχετικὰ ἄρθρα, μελέται καὶ γνῶμαι εἰδικῶν ἐπινομοκανονικῶν ζητημάτων, τῇ εὐγενεῖ τούτων παραχωρήσει.

Α'

Ε Π Ι Σ Η Μ Α Σ Υ Ν Ο Δ Ι Κ Α Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀπόσπασμα Πρακτικοῦ Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Συνεδρία ΙΖ' (Συνέλευσις 13ῃ) τῆς 21.11.1958.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διασκεψάμενη ἐπὶ τοῦ θέματος (περὶ γάμου καὶ διαζυγίων) καὶ στοιχοῦσα τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσι καὶ τῇ ἱεραῖ παραδόσει: Αον) Ὁμοφώνως ἀποφαίνεται καὶ ἀποκρούει πᾶσαν συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως θεσπίσεως 4ου γάμου, Βον) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται τὸ αὐτόματον διαζύγιον. Γον) Διασκεψάμενη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκδόσεως διαζυγίου διὰ τοὺς ἐν διαστάσει εὐρισκομένους ἀπὸ 10ετίας, ἀποφαίνεται, κατ'

ἄκραν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν καὶ συγκατάβασιν, ὅτι δύναται ἐκάτερος τῶν συζύγων, ἀνευ συγκαταθέσεως τοῦ ἐτέρου, νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον πρὸς προστασίαν καὶ τῶν τυχόν ὑπαρχόντων ἐξωγάμων τέκνων, ἐφ' ὅσον εὐρίσκονται οὗτοι ἐν συνεχείᾳ διαστάσει ἐπὶ δέκα (10) τοῦλάχιστον ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δικαστικῆς διαδικασίας, βάσει τῆς ὁποίας, θέλει ἐκδοθῆ τὸ πολιτικὸν καὶ πνευματικὸν διαζύγιον. Δικαιοῦνται δὲ οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ζητήσωσιν ἀποζημίωσιν, ὡς καὶ τὰ ἐξόδα διατροφῆς.

Ἡ παροῦσα διάταξις θέλει ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ ἐν ἐξάμηνον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ σχετικοῦ Νόμου.

Ἡ διατύπωσις τοῦ σχετικοῦ ἁρθρου θέλει συνταχθῆ ὑπὸ εἰδικῶν καλουμένων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐξουσιοδοτουμένης διαρκοῦς Ἱεραῆς Συνόδου.

Ἄκριβες ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ἐπισημοῦ πρακτι-

κοῦ τῆς ἐν ἐπικεφαλίδι συνεδρίας τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἀριθ. Πρωτ. 1606

Ἀθήνησι 30/6/59

Πρὸς

Τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Σάμου καὶ Ἱκαρίας κ. Εἰρηναῖον

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Μετὰ πολλῆς χαρᾶς φέρομεν εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος, ὅτι συνωδᾷ τῇ ἀπὸ 27-11-1958 ἀποφάσει τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, ὠρίσθητε Πρόεδρος τῆς ἐκ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κορινθίας κ. Προκοπίου καὶ τῶν καθηγητῶν Πράτσια Καρλοπούλου καὶ Λιτξεροπούλου Ἀλεξάνδρου συγκροτηθείσης Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν νομικὴν διατύπωσιν τῆς ἀποφάσεως Αὐτῆς «περὶ τῶν ἀπὸ δεκαετίας ἐν διαστάσει εὐρισκομένων».

Ἀνακοινοῦντες ὑμῖν, παρακαλοῦμεν θερμῶς, ὅπως, ἐντὸς δεκαήμερου, καλέσητε τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν νομικὴν διατύπωσιν τοῦ διαληφθέντος θέματος.

Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενοι τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ, διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1959

Ὁ Μητροπολίτης Σάμου καὶ Ἱκαρίας Εἰρηναῖος
Πρὸς

Τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Μακαριώτατε Πρόεδρε,

Ὡς Πρόεδρος τῆς ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου συσταθείσης Ἐπιτροπῆς πρὸς καταρτισμὸν σχεδίου Νόμου «περὶ διαζυγίου τῶν ἀπὸ 10ετίας ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων», συνωδᾷ τῇ ἀποφάσει τῆς 13ῆς συνελεύσεως τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εὐλαβῶς ὑποβάλλομεν συνημμένως τῇ Ἀγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ εἰσηγητικὴν ἐπὶ τούτῳ ἔκθεσιν τοῦ ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Χρ. Πράτσια, μετὰ καταρτισθέντος ὑπὸ τούτου σχεδίου Νόμου, ὡς καὶ πρακτικὸν ἐκ δύο φύλλων τῆς κατὰ τὴν 30ῆν παρελθόντος Σεπτεμβρίου μηνὸς συνεδρίας τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ἀναφέρομεν ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ὡς ἀνωτέρω εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν, τὰς κατὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω συνεδρίαν αὐτῆς ἀναπτυχθείσας σκέψεις τῶν μελῶν αὐτῆς ἐντιμοτάτων Καθηγητῶν κ. Χρ. Πράτσια καὶ κ. Ἀλ. Λιτξεροπούλου καὶ δὴ τὴν ἐξ αὐτῶν προκύπτουσαν περίπτωσιν δημιουργίας νέου μονίμου λόγου διαζυγίου, στηριζομένην μόνον ἐπὶ τῆς παρελεύσεως ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος, παρὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱεραρχίας, κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως τὸ ὡς ἀνωτέρω ὑπ' ὄψιν θέμα τοῦ διαζυγίου τῶν ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων

παραπεμφθῆ ἐκ νέου εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας πρὸς ἐξ ὑπαρχῆς ἐπανεξέτασιν.

Ἐλάχιστος ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς

† Ὁ Σάμου καὶ Ἱκαρίας Εἰρηναῖος

Ἀριθ. Πρωτ. 3346

Ἀθήνησι 9/12/60

Πρὸς

Τὸν Ἐξοχώτατον Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης

κ. Κ. Καλλίαν

Ἐξοχώτατε Κύριε Ὑπουργέ,

Ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 111285/26-10-1960 ἐγγράφου Ὑμῶν πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ δυνατοῦ τῆς χορηγήσεως κατὰ συγκατάβασιν καὶ ἐπιείκειαν διαζυγίου, ἐφ' ὅσον παρῆλθε δεκαετία ἀπὸ τῆς διαστάσεως τῶν συζύγων κλπ., γνωρίζομεν πρὸς Ὑμᾶς ὅτι τὸ θέμα τοῦτο παρεπέμφθη πρὸς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν εἰς τὴν τακτικὴν συνέλευσιν τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Ὀκτωβρίου 1960. Πλὴν ὅμως, λόγω τῆς πληθώρας τῶν θεμάτων, ἡ Σεπτῆ Ἱεραρχία δὲν ἀνεζήτησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἡ δὲ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος δὲν ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ ἐπιληφθῆ καὶ νὰ προτείνῃ λύσιν εἰς τὸ ἐν λόγω φλέγον ζήτημα.

Συνημμένως ἀποστέλλομεν πρὸς Ὑμᾶς ἀπόσπασμα τοῦ σχετικοῦ Πρακτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἐν λόγω θέματος... (Ἐπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν Σεβ. Ἀρχιερέων, μελῶν τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου).

Ἀριθ. Πρωτ. 1305

Ἀθήνησι τῇ 20/5/63

Πρὸς

Τὸν Ἐξοχώτατον Ὑπουργὸν
τῆς Δικαιοσύνης

Ἐξοχώτατε Κύριε Ὑπουργέ,

Συμφώνως τῷ ἰσχύοντι Συντάγματι ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν πρότασις Νόμου ἐξ ἄρθρων τεσσάρων «περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἄρθρου 142 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ καθιερώσεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ ἐπὶ τινῶν διαζυγίων».

Συνοδικῆ ἀποφάσει, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως ἐν ἐκτιμῆσει τῆς μεγάλης σοβαρότητος τοῦ ἐν λόγω θέματος, μὴ υἱοθετηθῆ παρ' ὑμῶν ἡ ἐν λόγω πρότασις Νόμου, πρὶν ἢ ἔχητε ἐπ' αὐτοῦ τὴν κανονικὴν γνώμην τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἥτις θὰ συγκληθῆ προσεχῶς.

Ἐπὶ τούτοις ἐπευλογοῦντες ὑμᾶς πατρικῶς, διατελοῦμεν, διάπυρος πρὸς Κύριον εὐχέτης... (Ἐπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν Σεβ. Ἀρχιερέων, μελῶν τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου).

Ἀποφασίς Ἱεραρχίας Συνεδρία 30-10-1965

«Ἡ Ἱεραρχία ἐπανερχομένη ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ 4ου γάμου καὶ τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου 1) ὁμοφώνως ἀποφαίνεται ὅτι ἀποκρούει πᾶσαν συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως θεσπίσεως 4ου γάμου, 2) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται τὸ αὐτόματον διαζύγιον καὶ 3) οὐδένα ἕτερον λόγον δέχεται διαζυγίου, ὡς «ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τῆς συζυγίας».

Ἄριθ. Πρωτ. 240/65

Ἀθήνησι τῇ 11/5/66

Πρὸς

Τὸν Ἐξοχώτατον κ. Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης

Ἐξοχώτατε κ. Ὑπουργέ,

Ἀπαντῶντες εἰς τὰ: 1) ὑπ' ἀριθ. 9411/6-2-1965 καὶ ὑπ' ἀριθ. 184/11-3-1966 ἔγγραφα ὑμῶν, δι' ὧν, ἀναφερόμενοι εἰς προγενέστερα τοιαῦτα, ἐζητεῖτε τὰς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ διαζυγίου τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων, καὶ 2) εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 38132/2-4-1966 ὁμοίως ἔγγραφον ὑμῶν, δι' οὗ, ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἀνωτέρω θέματος, διαβιβάζετε ἅμα τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ πρότασιν νόμου «περὶ ἀκυρώσεως ἐνὸς γάμου τοῦ τριτογάμου συζύγου», κατατεθεῖσαν εἰς τὴν Βουλὴν, μετὰ τῆς σχετικῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως καὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ παρακαλεῖτε ὅπως γνωσθῶσιν ὑμῖν αἱ ἐπὶ τοῦ ἐν λόγω θέματος ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Συνοδικῇ ἀποφάσει γνωρίζομεν ὑμῖν τὰ κάτωθι:

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταῖς συνεδρίαις Αὐτῆς τῆς 5 καὶ 7 ὁδεύοντος μηνός, λαβοῦσα ὑπ' ὄψει: 1) Τὰ ὡς ἀνωτέρω ἔγγραφα ὑμῶν περὶ τοῦ θέματος τοῦ διαζυγίου τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων καὶ περὶ ἀκυρώσεως ἐνὸς γάμου τοῦ τριτογάμου συζύγου, μετὰ τῆς διαβιβαζομένης εἰσηγητικῆς σχετικῆς ἐκθέσεως καὶ τῆς τοιαύτης τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, 2) Τὰς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾷ Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐτῶν 1958 καὶ 1965 καὶ 3) Τὰ ὑπ' ἀριθ. 1805/776/4-8-1959, 3346/1297/9-12-1960, 2034/654/11-8-1962 καὶ 1305/490/20-5-1965 πρὸς ὑμᾶς ἀπαντητικὰ ἔγγραφα τῆς Ἱερᾷ Συνόδου, ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν:

«Ἐμμένει εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾷ Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς 30-10-1965, δι' ἧς ἐτροποποιήθη προηγουμένη σχετικὴ ἀπόφασιν Αὐτῆς τῆς 27-11-1958, κατόπιν προτάσεως τῆς ἐπὶ τούτῳ συγροτηθείσης Ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν ἀοιδίμων Μητροπολιτῶν Σάμου κυροῦ Εἰρηναίου καὶ Κορινθίας κυροῦ Προκοπίου καὶ τῶν Καθηγητῶν κ. κ. Χρ. Πράτσικα καὶ Ἀλεξ. Λιτζεροπούλου, καθ' ἣν ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ὁμοφώνως ἀπεφάνθη ὅτι: «1) ἀποκρούει πᾶσαν συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως θεσπίσεως 4ου

γάμου, 2) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται τὸ αὐτόματον διαζύγιον καὶ 3) οὐδένα ἕτερον λόγον δέχεται διαζυγίου, ὡς ὁ «ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τῆς συζυγίας».

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ὡς ἀνωτέρω ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾷ Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ὁποίας ἀνάγεται τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα, οὐ μόνον διότι ἡ ἀπόφασιν Αὐτῆς ἐρείδεται ἐπὶ τε τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου καὶ τῆς ἀείποτε κρατούσης ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ πράξεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ καθιέρωσις νέου λόγου διαζυγίου, ὡς ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τῆς συζυγίας, καὶ ἡ θέσπισις κατ' οὐσίαν τοῦ 4ου γάμου διὰ τῆς «περὶ ἀκυρώσεως ἐνὸς γάμου τοῦ τριτογάμου συζύγου» προτάσεως νόμου, ἐπὶ τῇ προφάσει ἀκυρώσεως ἐνὸς γάμου τοῦ τριτογάμου συζύγου διὰ θανάτου τοῦ ἐτέρου συζύγου ἢ λόγῳ συνάψεως ἄλλου γάμου ὑπὸ τοῦ ἐτέρου συζύγου, θὰ ἐκλόνηζε σοβαρώτατα τὸν ἱερὸν θεσμὸν τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ ἱερώτατον μυστήριον τοῦ γάμου, ὡς ἀδιστακτικῶς φρονοῦσι καὶ διαπρεπεῖς νομομαθεῖς τῆς χώρας ἡμῶν.

Πρὸς τούτοις ἡ Ἱερά Σύνοδος ἔλαβε σοβαρῶς ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ λήψις μέτρων εὐνοούντων μερίδα τῶν ἐν διαστάσει τελούντων συζύγων θὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίθεσιν ἐτέρας μερίδος τούτων, ἐνδιαφερομένων περὶ τοῦ ἐναντίου, θὰ δημιουργήσῃ δὲ μέγιστον σκανδαλισμὸν εἰς ἅπαν τὸ εὐσεβὲς Πλήρωμα τῆς Ἀγιοτάτης ἡμῶν Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας χρέος καὶ ἀποστολὴ εἶναι νὰ διαφυλάσῃ ἀπαρεγκλίτως καὶ ἀπαρασαλεύτως τοὺς ἱερὰς Κανόνας καὶ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Καὶ εἶναι μὲν δυνατόν εἰς τινὰς περιπτώσεις νὰ ἀσκήται εἰδὸς τι ἐκβιασμοῦ εἰς βᾶρος ὀρισμένων προσώπων, πρὸς ἃ συμπαθῶς διάκειται ἡ Ἐκκλησία διὰ τὴν ταλαιπωρίαν αὐτῶν ταύτην, οὐχ ἦτο ὅμως ἡ Ἱερά Σύνοδος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρίδῃ τὸ γεγονός ὅτι διὰ τῆς θεσπίσεως τῶν προτεινομένων τὰ προκίψοντα κακὰ θὰ εἶναι καὶ περισσότερα καὶ ἀσυγκρίτως σοβαρώτερα εἰς βᾶρος τῆς οἰκογενείας καὶ συνεπῶς τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας. Οὐδὲ δύναται ἐπίσης νὰ παραβλεφθῇ ὑπὸ τῆς Ἱερᾷ Συνόδου τὸ γεγονός τῆς ἐν ταῖς πλείστασι τῶν περιπτώσεων ἀναίτιου καὶ ἀδικαιολογήτου ἐγκαταλείψεως τῶν συζύγων, πρὸς ἃς ὁμοίως συμπαθέστατα διάκειται ἡ Ἐκκλησία, ἕνεκα ἀθέσμων καὶ κατ' ἀθέτησιν τῶν ἐκ τοῦ γάμου ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων δεσμῶν.

Ἀναμφιβόλως, οὐχ ἥσσανος σημασίας τυγχάνει καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐξωγάμων τέκνων, ὑπὲρ ὧν ὡσαύτως συμπαθέστατα διάκειται ἡ Ἱερά Σύνοδος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀνωμαλίας ταύτης καὶ πρὸς ἀποφυγὴν ἐτι μεγαλύτερας τοιαύτης, αἱ περὶ τούτων προβλέψεις τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τηρούμεναι αὐστηρῶς, θεραπεύουν πῶς τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογῆται καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀνήκουστος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπευλογία ἀπολύτως καταδικαστέων παρανόμων συμβιώσεων.

Ταῦτα ἀπαντητικῶς γνωρίζοντες ὑμῖν ἐπισημιοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῆ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ὅτι ἡ Βουλὴ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Ἔθνους θὰ νομοθετήσῃ ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἱερὰ θέσμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἱερὰς οικογενειακὰς παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἡμῶν Κοινωνίας, καὶ μάλιστα ἀντιθέτως πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τάξιν ἀκόμῃ καὶ ἔναντι ἰσχυρῶν Αὐτοκρατόρων (Λέοντος τοῦ Σοφοῦ 906 μ.Χ.), οἵτινες δὲν ἀπετόλμησαν νὰ καταλύσωσι τοὺς ἱεροὺς περὶ γάμου θεσμοὺς.

Ἐπὶ τούτοις ἐπικαλούμενοι δαψιλῆ τὴν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εὐλογία νὰ ἐφ' ὑμᾶς, διατελοῦμεν

Μετὰ διαπύρων εὐχῶν

† Ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος, Πρόεδρος

Ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» ('Αριθ. φ. 9, τῆς 1-5-1968) παραλαμβάνομεν καὶ τὸ κατωτέρω ἔγγραφο τῆς τότε Ἱερᾶς Συνόδου ὑπ' ἀριθ. Πρωτ. 2376 (10/4/1968) διαπεμφθὲν πρὸς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης:

«Ἐξοχώτατε κ. Ὑπουργέ,

Ἀπὸ ἐτῶν ἤδη καταβάλλεται προσπάθεια ἐνδιαφερομένων νὰ εἰσαχθῆ παρ' ἡμῖν τὸ ἀποκληθὲν «αὐτόματον διαζύγιον», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐὰν ὑπάρχῃ διάστασις μεταξὺ τῶν συζύγων, διαρκοῦσα ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα γίνεται δεκτὴ ἡ περὶ διαζυγίου ἀγωγὴ (καὶ ἂν ἀκόμῃ ἡ ὑπαιτιότης βαρύνῃ ἀποκλειστικῶς τὸν ἐνάγοντα), κατὰ τὴν ἐν τῇ προτάσει νόμου τῆς 18 Μαρτίου 1965 διατύπωσιν. Τοῦτο κατ' ἀποτέλεσμα σημαίνει, ὅτι ἐὰν ὁ εἰς τῶν συζύγων ἐγκαταλείψῃ τὸν ἕτερον, προβῆ τούτέστιν εἰς κακόβουλον τοῦτου ἐγκαταλείψῃ κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἐν τῷ ἄρθρῳ 1441 τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Κώδικος, ἐπιμείνῃ δὲ εἰς τὴν κακόβουλον αὐτὴν ἐγκαταλείψῃ ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα (κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν πρότασιν νόμου ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη) τότε, οἶονεὶ ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἐπιμονὴν του εἰς τὴν σκληρότητά του καὶ τὴν ποδοπάτησιν θεῖων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, θὰ ἔχῃ δικαίωμα διὰ τὸ διαζύγιον αὐτός, ὁ ἐγκαταλείψας, ἐνῶ κατὰ τὸ νῦν ἰσχύον δίκαιον τοιοῦτο δικαίωμα ἔχει μόνον ὁ ἐγκαταλειφθεὶς. Θὰ δίδεται, δηλαδὴ, διαζύγιον ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου εἰς βάρους τοῦ ἀθώου.

Ὡς προϋπὸθεσις διὰ τὴν χορήγησιν τοῦ διαζυγίου τίθεται, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν ὡς ἄνω πρότασιν, ὅτι ὁ ἐγκαταλείψας σύζυγος θὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κακόβουλον ἐγκαταλείψῃ ἐπὶ ἑπταετίαν. Οὐδεὶς ὅμως βεβαίως ἐγγυᾶται ὅτι θὰ μείνωμεν εἰς τὴν ἑπταετίαν, ὅτι δὲν θὰ ζητηθῆ αὐρίον ἢ ἑπταετία νὰ μειωθῆ εἰς πενταετίαν καὶ ἀκόμῃ βραχύτερος χρόνος ἐγκαταλείψεως νὰ θεωρηθῆ ἱκανός, διὰ νὰ ἀπαλλαγῆ τῶν ὑποχρεώσεών του ὁ ἐνοχος καὶ νὰ ριφθῆ εἰς τοὺς δρόμους ὁ ἀθῶος. Ταῦτα δὲ καταλήγουσιν εἰς τὸ νὰ δύναται ὁ ἐνοχος σύζυγος, κατὰ τὴν συνηθεστέραν περίπτωσιν ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος συνῆψε, παρὰ τὸν γάμον, καὶ ἄλλον

δεσμὸν ἐνοχον καὶ ἄθεσμον, νὰ ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγόν του διότι εὗρεν ἄλλην, ἢ ὅποια τοῦ ἀρέσκει περισσότερον. Καὶ ἡ ἀπιστεῦτως σκληρὰ πραγματικότης, ἢ ὅποια θὰ προκύψῃ ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα, εἶναι ὅτι θὰ προσέρχωνται μὲν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου δύο νέοι καὶ ἀπὸ κοινοῦ θὰ ἀγωνισθοῦν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διὰ νὰ ἐπικρατήσουν εἰς τὴν βιοπάλην, ὅταν ὅμως βραδύτερον, μετὰ πάροδον ἐτῶν, ὁ σύζυγος ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν κοινωνίαν καί, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, «γίνῃ κάτι», τότε θὰ ἀπολακτίσῃ τὴν σύντροφον τῶν ἀγῶνων του διὰ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μὲ μίαν νεωτέραν, ἀρέσκουσαν εἰς αὐτὸν περισσότερον, ἢ δὲ νόμιμος καὶ χριστιανικῶς πιστῆ σύζυγος θὰ μείνῃ ἔρημος διὰ τὸν ἀποκλειστικὸν λόγον, ὅτι ἡ παρέλευσις τοῦ χρόνου τῆς ἐκούρας τὴν σωματικὴν ἐμφάνισιν, ἐνῶ ἐμφανίζεται ἡ νεότερα καὶ ἐλκυστικώτερα πρὸς τὴν ὅποιαν τώρα στρέφεται ὁ ἀνὴρ. Ὡστε, ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν κακόβουλον ἐγκαταλείψῃ, θὰ ἔρχεται τώρα ἡ χορήγησις τοῦ διαζυγίου, ἢ ὅποια θὰ ἀποτελῆ ἐπιβράβευσιν τοῦ μοιχοῦ καὶ ἐκείνης, ἢ ὅποια παρεισέφερσεν ὡς διαλύτρια τοῦ νομίμου γάμου. Τοιοῦτος γάμος ὅμως, οὕτω μονομερῶς λυόμενος, δὲν εἶναι γάμος καὶ πάντως δὲν εἶναι τὸ μέγα μυστήριον, τὸ ὅποιον εὐλογεῖ ἡ Ἐκκλησία. Καὶ δὲν δύναται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀνεχθῆ τοιαύτην λύσιν, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἱερὰν καὶ θεόδοτον ἀποστολὴν αὐτῆς, ὡς ταγοῦ καὶ φύλακος πάντων μὲν τῶν ἱερῶν αὐτῇ παραδεδομένων καὶ παρακατατεθειμένων θεσμῶν, ἐξαιρέτως δὲ τῶν πανσέπτων μυστηρίων, ἐν οἷς καὶ τὸ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον μέγα μυστήριον τοῦ γάμου. Καὶ ὡς φύλαξ τῶν μυστηρίων ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἔναντι τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἀρχηγοῦ χρέος ἱερὸν καὶ ἀμετακίνητον νὰ ἀρνηθῆ ἄνευ συζητήσεως καὶ ἄνευ συμβιβασμῶν οἰανδήποτε τοιαύτην κατὰ τοῦ θεοῦ μυστηρίου ἐπέμβασιν. Ἐμμένει ὅθεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς 30-10-1965, καθ' ἣν ὁμοφώνως ἀπεφάνθη ὅτι: «1) ἀποκρούει πᾶσαν συζήτησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως θεσπίσεως 4ου γάμου 2) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχεται τὸ αὐτόματον διαζύγιον καὶ 3) οὐδένα ἕτερον λόγον δέχεται διαζυγίου ὡς ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τῆς συζυγίας». Ὁ ἔκτοτε παραδραμῶν χρόνος οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐξῆσθένησε ταῦτα ἀλλὰ ἀντιθέτως, καί, πολλαπλῶς ἐνίσχυσε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν σταθεράν καὶ σθεναράν στάσιν αὐτῆς. Ἐς σημειωθῆ δ' ὅτι, ἂν ὑπάρχουν παράπονα εὐλογα λόγῳ ὑπαιτιότητος τοῦ ἐγκαταλειπομένου συζύγου, ὑφίσταται πάντοτε ὁ σχετικὸς λόγος διαζυγίου κατ' ἄρθρον 442 Ἀστικοῦ Κώδικος. Πέραν τούτου, διαζύγιον κατ' ἀθώου ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου εἶναι τι τὸ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἀδιανόητον.

Οὔτε ἀποτελεῖ παρηγορίαν τινὰ διὰ τὸ δεινὸν πλήγμα, τὸ ὅποιον κατὰ τοῦ ἱεροῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καταφέρεται, ἢ προσωρινὴ τάχα ἰσχύς τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου, ἢ ὅποια ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιζητεῖται. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι δηλαδὴ ζητοῦν νὰ νομιμοποιηθοῦν αἱ ἰδικαί των παρανομίαι, νὰ θραυσθῆ πρὸς χάριν των ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου καὶ κατόπιν νὰ ἀνασυγκολληθῆ οὗτος διὰ τὸ μέλλον. Παντὶ που ὅμως δῆλον

ὅτι τοῦτο εἶναι ὅλως ἀδύνατον. Ἐὰν θραυσθῇ ὁ θεσμός τοῦ γάμου, ἐὰν λησμονηθῇ ὅτι οὗτος εἶναι θεῖον μυστήριον, τοῦτο δὲν θὰ γίνῃ μόνον διὰ τὴν τακτοποιηθοῦν αἱ μέχρι τοῦδε κατὰ τοῦ μυστηρίου ἐγκληματῆσαντες, ἀλλὰ θὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τὸ μέλλον. Καὶ οἱ εἰς τὸ μέλλον ἐγκληματοῦντες θὰ ἐπικαλοῦνται καὶ μετὰ πολλῶν μείζονος λόγου τὸ εἰς τὸ παρελθὸν γενόμενον καὶ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ, πῶς ὁ ἱερός τοῦ γάμου δεσμός, οὕτως εὐθραυστος καταστάς διὰ τοὺς μέν, θὰ γίνῃ καὶ πάλιν ἄθραυστος διὰ τοὺς δέ. Οὐδὲ δύναται τις νὰ ἴδῃ πῶς πλέον εἰς τὸ μέλλον θὰ δύναται νὰ ἀποκορηθοῦν, ὅσοι θὰ ἐπικαλοῦνται τὸ προηγούμενον, τὸ ὁποῖον θὰ δημιουργήσῃ ἡ ὑποχώρησις εἰς τὰς πιέσεις καὶ ἡ συμμόρφωσις πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν σήμερον ἐνδιαφερομένων. Θεσμοὶ ὡς ὁ γάμος, ἢ εἶναι ἱεροί, αἰώνιοι καὶ ἀπαραβίαστοι, ἢ δὲν εἶναι. Προσωρινῆ ἀναστολή τῆς ἱερότητος μετὰ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὴν ἱερότητα αὐτήν, δὲν εἶναι νοητῆ. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν τοῦτο ὑπ' ὄψιν, ὅταν προβάλλωνται ἀξιώσεις περὶ προσωρινῆς τάχα ἀναστολῆς τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου χάριν τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου.

Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ μακρῶν ἤδη αἰώνων παραστάτης καὶ τῶν ἀγώνων διὰ τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀλώβητον καὶ πρὸς τὰς Ὁρθόδοξους Ἑλληνικὰς παραδόσεις σύμφωνον πορείαν τοῦ Ἔθνους, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπὶ τῆς ἐξόχου ἐθνικῆς σπουδαιότητος τοῦ θέματος, εἰς αὐτὴν τὴν πνευματικὴν ὑγείαν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀφορώντος. Οἱ διὰ τοῦ γάμου συνδεόμενοι Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες ἀποτελοῦν πνευματικὰς προσωπικότητας καὶ ὡς πνευματικαὶ προσωπικότητες προσέρχονται εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο, διὰ νὰ ζήσουν ἀπὸ κοινοῦ ἐν ἱερᾷ ἐνότητι, ζῶν ὑπὸ τῶν ἐπιταγῶν τοῦ πνεύματος κατὰ πρῶτον λόγον κατευθυνομένην. Γνώμονα, λοιπόν, διὰ τὴν ἐν τῷ γάμῳ πορείαν δὲν ἀποτελοῦν αἱ ἐξ ὕλικῶν λόγων προτιμήσεις καὶ παρορμήσεις, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον λόγον αἱ ἀξιώσεις, πρὸς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ συμμορφοῦται ὁ ἄνθρωπος καὶ δὴ ὁ Ὁρθόδοξος Ἕλληνας, ὡς προσωπικότης πνευματικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ πνεῦμα κατευθύνει τὸ σῶμα καὶ ὅχι ἀντιστρόφως καὶ δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις ἱεράς, πρὸ τῶν ὁποίων ὑποχωρεῖ καὶ ὁ ὕλικός παράγων. Παρέκκλισις ἀπὸ τῆς γραμμῆς αὐτῆς βλάπτει καίριως τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, ἐπιφέρει τραυματισμὸν ὁ ὁποῖος ἔχει συνεπείας γενικωτέρας, ὡς πρὸς τὴν ὅλην ζωὴν οὐ μόνον τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ συνόλου. Δὲν δύναται, λοιπόν, νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ τοιαύτη τοῦ ἱεροῦ γάμου ποδοπάτησις, τοιαύτη τῆς παρανομίας καὶ δὴ τῆς μοιχείας ἐπιβράβευσις, ὅταν, ὡς εἶδομεν, ἀποτελεῖ τὸ αὐτόματον διαζύγιον, χωρὶς νὰ ὑποστῇ καίριον τραῦμα ἢ ὅλη τοῦ Ἔθνους ψυχικὴ ὀλοκληρία. Ἄν δὲ ἐκ τῆς φοβερᾶς καὶ ἐπιμόνου μοιχείας ἔχουν δημιουργηθῇ καταστάσεις, κακῶς καὶ ἐγκληματικῶς ἐδημιουργήθησαν. Καὶ εἶναι ἀδιανόητον ὅτι πρὸς χάριν τούτων τῶν καταστάσεων τὸ ἐγκλημα θὰ γίνῃ νόμος. Ἐὰν ἐκ τῶν παρανόμων συμβιώσεων ὑπάρχουν τέκνα, ὅχι ἀπλῶς νόθα ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ μοιχογέννητα, ἃς μελετηθῇ τρόπος

προστασίας τούτων, ὅχι ὅμως ἀνατινασσομένου εἰς τὸν ἀέρα τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, διότι ἐὰν ὁ γάμος ὡς ἰσόβιος συμβίωσις παύσῃ ὑπάρχων, (καὶ ἐκεῖ ἤδη ὀδηγοῦμεθα) καὶ τῶν μοιχογεννητῶν τέκνων ἢ προστασία θὰ εἶναι διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ὅλως προσωρινή. Οὐδεὶς θὰ ἐμποδίσῃ καὶ ἡ ρήξασα τὸν γάμον μοιχαλῆς νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς δρόμους αὐρίον μετὰ τῶν τέκνων τῆς, ὅπως ἐρρίφθη καὶ ἡ νόμιμος, νὰ λάβῃ δὲ τὴν θέσιν τῆς ἄλλης, νεωτέρα καὶ περισσότερον ἀρέσκουσα.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ Ἱερά Σύνοδος δὲν δύναται νὰ δεχθῇ ὅπως εἰσαχθῇ παρ' ἡμῶν οὔτε ὁ λεγόμενος ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τοῦ γάμου κατὰ τὸ σύστημα φέρ' εἰπεῖν τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος. Τοιαῦτα συστήματα εἶναι πάντῃ ξένα πρὸς τὰς Ὁρθόδοξους καὶ ἐθνικὰς παραδόσεις τῆς Χώρας ἡμῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ γάμος, ὡς μυστήριον καὶ ὡς ἔνωσις ἰσόβιος, ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς μας ζωῆς. Τὸ θέμα τοῦ γάμου δὲν εἶναι μόνον νομικόν, ὥστε νὰ ρυθμίζεται μετὰ βίας τὴν συγκριτικὴν ἔρευναν τῶν διαφόρων νομοθεσιῶν καὶ τὴν τάσιν πρὸς διεθνή ὁμοιομορφίαν. Καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαρνηθῶμεν τὴν ὀρθόδοξον ἐλληνικὴν μυστηριακὴν θεμελίωσιν, διότι εἰς ἄλλας Χώρας γίνεται τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Πρὸς δὲ τοῦτοις τοιαῦται ρυθμίσεις χαλαρώσεως τοῦ γάμου ἐνδεικτικαὶ ὁρμῶνται ἀπὸ ἀντιλήψεων ἤδη ἀπηρχαιωμένων. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ ἐξέλιξις εἰς νομοθεσίας ἀκριβῶς Χωρῶν, ὅπου θεμέλιον ἐτέθη οὐχὶ ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἱερὸν μυστήριον, ἀλλ' ὁ μαρξισμὸς καὶ ἡ ἀπάρνησις παντὸς τοῦ ἱεροῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι, ἀκριβῶς εἰς Χώρας ὅπου κυριαρχεῖ ὁ μαρξισμὸς, γίνεται στροφή ἐξόχως χαρακτηριστικὴ πρὸς τὴν κατοχύρωσιν τοῦ γάμου καὶ τὴν παρεμπόδιση τῆς αὐθαιρέτου λύσεως αὐτοῦ. Θὰ ἦτο, λοιπόν, ὅτι τὸ ἀπαράδεκτον νὰ ἀπαρνηθῶμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τὰς χριστιανικὰς ἡμῶν παραδόσεις καὶ τὰς ἐθνικὰς τοιαύτας εἰς τὸ βάθος τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς ἐρριζωμένας πεποιθήσεις, χάριν πειραματισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἢ βασιζονται ἐπὶ ὑπερφιλευθέρων δῆθεν ἀντιλήψεων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἢ εἶναι ἐντελῶς ἀβάσιμοι, συνηρημένοι πρὸς ἄλλους ἐξωφρενισμοὺς εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ὁρθόδοξος Ἕλληνας, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ μείνῃ Ὁρθόδοξος καὶ νὰ μείνῃ Ἕλληνας, προσβλέπει ὡς εἰς παράδειγμα ἀκριβῶς πρὸς ἀποφυγὴν.

Ἐπὶ τούτοις ἐπικαλούμενοι δαφιλῆ τὴν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εὐλογίαν ἐφ' ἡμᾶς, διατελοῦμεν

Μετὰ διαπύρων εὐχῶν

† Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερωμοσ, Πρόεδρος».

«Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συνῆλθεν ἐκτάκτως σήμερον τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1972, ἵνα ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν, ἢ ὁποία ἐδημιουργήθη μετὰ τὰ δημοσιεύματα τῆς 30ῆς παρελθόντος μηνός, περὶ τάχα καθιερώσεως τοῦ λεγομένου αὐτομάτου διαζυγίου.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν, ἡ Ἱερά Σύνοδος μετὰ βαθυτάτης ἱκανοποιήσεως ἤκουσε τῶν ἀνακρινώσεων τοῦ Προέδρου Αὐτῆς Μακ. Ἀρχιεπισκόπου, ὅτι ἡ Α.Ε. ὁ κ. Πρωθυπουργός, κατὰ τὴν συνάντησίν των τῆς 1ῆς τρέχοντος, διαβεβαίωσεν Αὐτὸν σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ἡ Κυβέρνησις οὐδὲν πρόκειται νὰ πράξῃ ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ διαζυγίου, ἀνευ τῆς συμφώνου γνώμης τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἱκανοποίησεν ἀπολύτως τὴν Ἱεράν Σύνοδον, διότι, ὡς ἐδηλώθη εἰς τὴν Α.Ε. τὸν κ. Πρωθυπουργὸν διὰ στόματος τοῦ Προκαθημένου, ἡ Ἐκκλησία ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἐδέχετο νὰ ἐφαρμόσῃ Νόμον, βεβηλοῦντα τὸ ἱερὸν Μυστήριον τοῦ Γάμου καὶ καταλύοντα τὸν θεοῦδρυτον θεσμόν τῆς οἰκογενείας. Ὡς τελευταῖον ὄριον ὑποχωρήσεως, ἡ Ἐκκλησία ἔχει δεχθῆ τὸ «περὶ κλονισμοῦ ἐγγάμου σχέσεως» ὑπ' ἀριθ. 1442 ἄρθρον τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος. Πέραν αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία οὐδὲ κατὰ σπιθαμὴν δέχεται νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἄλλωστε, κατόπιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας γενομένης σχετικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία εὐρίσκεται περὶ τὸ τέρμα τῆς, διαπιστοῦται, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν παρανόμων συμβιώσεων, διὰ τὸν ὁποῖον τόσος θόρυβος γίνεται, δὲν ὑπερβαίνει τὰς ὀλίγας χιλιάδας.

Ἀριθ. Πρωτ. 2747

Ἀθήνησι τῆ 1-7-1975

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην . . . . .

Ἐπὶ ἀνακινηθέντος κατ' αὐτὰς θέματος αὐτομάτου διαζυγίου καὶ τοῦ δημιουργουμένου δημοσιογραφικοῦ θορύβου, Συνοδικῆ ἐξουσιοδοτήσει, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι παρακολουθοῦμεν ἀγρύπνως τὸ ὅλον θέμα ΣΤΟΠ. Οὐδεμία ἀνησυχία δικαιολογεῖται ΣΤΟΠ. Ὑπουργός Δικαιοσύνης Στεφανάκης, μεθ' οὗ διὰ δευτέραν σήμερον φορὰν ἤλθομεν εἰς ἐπικοινωνίαν, διεβεβαίωσεν ἡμᾶς ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς ὅτι α) εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν ὁψέποτε Ἐπιτροπὴν Συντάξεως τοῦ Νομοσχεδίου τούτου θὰ κληθῆ ὅπως μετὰσχῃ καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας καὶ β) τὸ καταρτισθησόμενον Νομοσχέδιον θὰ τεθῆ ἀπαραιτήτως ὑπ' ὄψιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ΣΤΟΠ. Προσεπεδηλώθη ἡμῖν, ὅτι τό γε νῦν τὸ Ὑπουργεῖον δὲν ἔχει εἰσέτι ἐπιληφθῆ τοῦ θέματος τούτου, διὸ καὶ οὐδεμία ἀνησυχία δεόν νὰ ὑπάρχῃ τοῖς Σεβασμιωτάτοις Μητροπολίταις ἐκ τοῦ ἀδικαιολογήτως προκαλουμένου δημοσιογραφικοῦ θορύβου.

† Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος

Ἀριθ. Πρωτ. 2748

Ἀθήνησι τῆ 1-7-1975

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ

ΕΠΙ ΑΠΟΔΕΙΞΕΙ

Πρὸς

τὸν Ἐξοχώτατον

κ. Κων/νον Στεφανάκη

Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης

Ἐ ν τ α ὕ θ α

Ἐξοχώτατε,

Τὸ περιεχόμενον τῶν μεθ' ὑμῶν ἐπανειλημμένων ἐπικοινωνιῶν, καὶ δὴ καὶ τῆς κατὰ τὰς πρῶινὰς ὥρας τῆς σήμερον γενομένης τοιαύτης, καὶ τὰς παρασχεθείσας ἡμῖν διαβεβαιώσεις ὑμῶν ἐπὶ τοῦ ἀνακινηθέντος καὶ πάλιν κατ' αὐτὰς θέματος τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου ἐγνωστοποιήσαμεν ἀθημερὸν πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 2077/1-7-1975 τηλεγραφικῆς Ἐγκυκλίου, ἧς ἀντίγραφον ἐπισυνάπτομεν τῷ παρόντι πρὸς ἐνημέρωσιν Ὑμῶν.

Ζωηρῶς ἀνησυχοῦντες διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δραττόμεθα καὶ αὐθις τῆς εὐκαιρίας νὰ τονίσωμεν πρὸς Ὑμᾶς, ὅτι ὁ ἐλληνικὸς Λαὸς ἐν τῇ συντριπτικῇ αὐτοῦ πλειοψηφίᾳ ἔχει καταδικάσει τὴν παρ' ἡμῖν θέσπισιν τοῦ ἀθέσμου τούτου θεσμοῦ, ὅστις αὐτόματον διαζύγιον ἐπονομάζεται καὶ ὁ ὁποῖος ἔρχεται νὰ κλονίσῃ ἐκ βάθρων τὰ θεμέλια τῆς ἐλληνικῆς Ὁρθόδοξου οἰκογενείας, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπιβραβεύσῃ τὴν παρανομίαν καὶ θὰ παράσχῃ προνόμια εἰς βάρος τῶν νομίμων συζύγων καὶ τῶν γνησίων τέκνων.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει γνωστοποιήσει πρὸς τὸ ὑφ' ὑμᾶς Ὑπουργεῖον κατὰ τὸ παρελθὸν τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπόψεις Αὐτῆς, αἵτινες καὶ παραμένουν ἀμετάβλητοι. Πρὸς τούτοις τόσον ὁ Ἄρειος Πάγος, ὅσον καὶ ἡ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἔχουν ἀποφανθῆ κατὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου.

Θὰ νηχόμεθα νὰ μὴ ἀνεκινεῖτο τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ πολλὴν τῶν πνευμάτων ταραχὴν θὰ προκαλέσῃ. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον θὰ ἀντιμετωπισθῇ τοῦτο ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀναμένομεν μετὰ ζωηροτάτου ἐνδιαφέροντος τὴν πρόσκλησιν, κατὰ τὰ ὑφ' Ὑμῶν ὑπεσχθέντα, ὅπως εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν Ἐπιτροπὴν Συντάξεως τοῦ Νομοσχεδίου τούτου μετὰσχῃ καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τούτοις δὲ καὶ καθησυχάζομεν ἡμᾶς Αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ρητῇ διαβεβαίωσει ὑμῶν, ὅτι τὸ καταρτισθησόμενον Νομοσχέδιον, πρὶν ἢ ἀχθῆ ἐνώπιον τοῦ Κοινοβουλίου, θὰ τεθῆ ὑπ' ὄψιν τῆς περὶ Ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου.

Ἐπὶ τούτοις ἐπευλογοῦντες Ὑμᾶς, διατελοῦμεν

Μετ' ἀγάπης καὶ εὐχῶν διαπύρων

† Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος

Ἀριθ. Πρωτ. 2229

Ἀθήνησι τῆ 7-7-75

Πρὸς

Τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην

Πειραιῶς κ. Χρυσόστομον

Πρόεδρον Συν. Ἐπιτροπῆς Νομοκανονικῶν Ζητημάτων

Ἐ ν τ α ὕ θ α

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Τὸ θέμα τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου, ἀνακινούμενον κατ' αὐτὰς ὑπὸ τοῦ ἡμερησίου Τύπου, καλεῖ ἡμᾶς καὶ πάλιν εἰς ἐπαγρύπνησιν. Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς κ. Κων/νος Στεφανάκης παρέσχεν ἡμῖν ρητὴν διαβεβαίωσιν, τὴν ὁποίαν ἀνεκοινώσαμεν ὑμῖν καὶ τοῖς λοιποῖς Σεβασμιωτάτοις Μητροπολίται διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 3077/1-7-75 τηλεγραφικῆς Ἐγκυκλίου, ἕνεκα τῆς ὑπὸ οὐδεμίᾳ ἀνησυχία δικαιολογεῖται, φρονοῦμεν ἐν τούτοις ὅτι δέον, ὅπως ἡ Ἐκκλησία προετοιμασθῆ ἑγκαίρως καὶ ἐπαρκῶς, ἵνα τὴν μαρτυρίαν Αὐτῆς παράσχη καὶ τὸν λόγον Αὐτῆς εἴπη καιρῶ τῷ δέοντι.

Ὅθεν, Συνοδικῆ ἐξουσιοδοτήσῃ, ἀδελφικῶς παρακαλοῦμεν, ὅπως ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερατικῶν Μελῶν τῆς ὑπὸ τὴν ὑμετέραν Προεδρίαν ἐπὶ τῶν Νομοκανονικῶν ζητημάτων, ἢ καὶ ὄντινων ἐτέρων κρίνητε ἀναγκαῖον, προέλθητε εἰς προετοιμασίαν καὶ συμπληρωματικὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου, δεδομένου ἄλλωστε ὅτι, κατὰ τὴν ρητὴν διαβεβαίωσιν τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, καὶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας θὰ κληθῆ ἵνα μετάσχη τῆς συγκροτηθεῖσας Ἐπιτροπῆς Συντάξεως τοῦ Νομοσχεδίου τούτου καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος θὰ κληθῆ ἵνα ἀποφανθῆ ἐπὶ τοῦ καταρτισθησομένου Νομοσχεδίου.

Πρὸς τούτοις καὶ πρὸς ἐνημέρωσιν ὑμῶν διαπέμπομεν ὑμῖν συνημμένως καὶ ἐν φωτοστατικῷ ἀντιγράφῳ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2748/1132/1-7-75 ἡμέτερον ἔγγραφο πρὸς τὸν διαληφθέντα Ὑπουργόν.

Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενοι τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ, διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης

† Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος

Ἀριθ. Πρωτ. 3180

Ἀθήνησι τῆ 5-8-1975

Σεβασμιώτατον

Μητροπολίτην Πειραιῶς κ. Χρυσόστομον
Πρόεδρον Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Νομοκανονικῶν Ζητημάτων

Ἐ ν τ α ὕ θ α

Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθμ. Πρωτ. 2229/1223/7-7-75 ἡμέτερον ἔγγραφο, δι' οὗ παρεκαλέσαμεν ἀδελφικῶς τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα, ὡς καὶ πάντα τὰ Ἀρχιερατικὰ μέλη τῆς ὑπ' Αὐτὴν Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Νομοκανονικῶν Ζητημάτων, ὅπως προετοιμασθῆτε ἑγκαίρως καὶ ἐτοιμῶς ἔχητε, ἵνα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ὀρθοτομήσωμεν καὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας ἡμῶν παράσχωμεν καιρῶ τῷ δέοντι ἐπὶ τοῦ ἀνακινηθέντος κατ' αὐτὰς θέματος τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου», διαπέμπομεν Ὑμῖν σήμερον συνημμένως «Σχέδιον Νόμου περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος», ὡς καὶ «Ἐκθεσιν τοῦ Εἰσηγητοῦ ἐπὶ τοῦ Σχεδίου τούτου, ἅτινα διεβιβάσθησαν ἡμῖν πρὸς μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν παρὰ τοῦ Ἐντιμοτάτου κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ, Συνοδικῆ ἐξουσιοδοτήσῃ, προτρεπόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν ἀδελφικῶς, ὅπως, συγκαλοῦντες ἐκτάκτως τὴν ὑφ' Ὑμᾶς Συνοδικὴν Ἐπιτροπὴν, προέλθητε εἰς τὴν μελέτην τοῦ σχεδίου τούτου καὶ γνωρίσητε ἡμῖν ἐντὸς εὐλόγου χρόνου τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀπόψεις ὡς καὶ τὸ πόρισμα τῆς ὑφ' Ὑμᾶς Ἐπιτροπῆς, προκειμένου νὰ θέσωμεν ταῦτα ὑπ' ὄψιν τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐπὶ τούτοις, κατασπαζόμενοι τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ, διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης

† Ὁ Ἀθηνῶν Σεραφεῖμ, Πρόεδρος

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἀριθ. { Πρωτ. 5424
Διεκπ. 2646

Ἀθήνησι τῆ 18-11-1976

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 2134

ΘΕΜΑ: «Διαβιβάζεται Ἐγκύκλιος περὶ λεγομένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου»

Πρὸς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας
τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἙλλάδοςΣυνοδικῆ ἀποφάσει, ληφθείσῃ ἐν τῇ Συνεδρίᾳ
τῆς 18ης ὁδεύοντος μηνός, διαπέμπομεν ὑμῖν συνημ-

B'

Μ Ε Λ Ε Τ Α Ι

Κ Α Ι Α Ρ Θ Ρ Α Ε Ι Δ Ι Κ Ω Ν

Ε Π Ι Τ Ο Υ “ Α Υ Τ Ο Μ Α Τ Ο Υ Δ Ι Α Ζ Υ Γ Ι Ο Υ , ” *

Υπό την ιδιότητα αὐτοῦ ὡς Ἱεράρχου, ἀλλὰ καὶ ὡς μέλους τῆς ἀρμοδίας Μονίμου Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Νομοκανονικῶν ζητημάτων, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πατρῶν κ. Νικόδημος συνέταξε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον ὑπόμνημα, ὅπερ καὶ ἐδημοσιεύσαμεν. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἐσταχυολογήσαμεν τὰ κυριώτερα σημεῖα, ἅτινα καὶ παραθέτομεν.

Α' ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ἁγιογραφικὴ θεμελίωσις.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀποφαίνεται ἀθαιρέτως. Ὁμιλεῖ ἐν ὀνόματι Κυρίου. Λαλεῖ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, περὶ τοῦ Ὁποίου εἶπεν ὁ Κύριος «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν» (Ἰω. ιστ', 14) «καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν» (αὐτόθι ιδ', 26).

Εἶναι δὲ γνωστόν, πῶς ἔθεσεν ὁ Κύριος τὸ ζήτημα τοῦ διαζυγίου.

“Ὅταν ἠρωτήθῃ, «εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι

τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν», ἀπήντησε ρητῶς· «ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω».

“Ὅταν δ' ἐτέθη εἰς αὐτὸν τὸ ἐρώτημα, πῶς ἐν ταύτῃ περιπτώσει ὁ Μωσαϊκὸς νόμος «ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου», δηλ. ἔγγραφον διαζυγίου, «καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν», τ.ἔ. νὰ χωρίζῃ τις τὴν γυναῖκά του, ἢ ἀπάντησις τοῦ Κυρίου ἦτο ἀπεριφράστως, «ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν... λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται» (Ματθ. ιθ', 3,6-9).

Κατὰ ταῦτα, εἶναι σαφές καὶ ἀδιαμφισβήτητον, ὅτι ὁ Κύριος διακηρύσσει ὡς νόμον μὲν Θεοῦ τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου, ὡς οικονομίαν δὲ καὶ συγκατάβασιν τοῦ Θεοῦ («διὰ τὴν σκληροκαρδίαν» τῶν ἀνθρώπων, τ.ἔ. ἵνα προλαμβάνωνται χειρότερα κακά, ἐγκλήματα κ.λπ.) τὴν λύσιν τοῦ γάμου δι' ἓνα καὶ μόνον λόγον, ἥτοι τὴν προδοσίαν τῆς συζυγικῆς πίστεως, ἥτις εἶναι ἀμάρτημα καὶ πλῆγμα καίριον κατὰ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς θεοχαράκτου γραμμῆς καὶ ὁ Ἄποστο. Παῦλος θεοπνευστως, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, ἀποφαίνεται κατὰ τρόπον ἀπόλυτον: «δέδεσαι γυναί-

* Ἐκ τῆς μετ' ἐπιστασίας γεγραμμένης μελέτης τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Πατρῶν κ.κ. Νικοδήμου, δημοσιεύονται ἐνταῦθα ἐκτενῆ ἀποσπάσματα.

μένως ταῦτάριθμον καὶ ταυτόχρονον Ἐγκύκλιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὸν Εὐαγγῆ Ἱερὸν Κλήρον καὶ τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφορῶσαν εἰς τὸ ἐσχάτως καὶ πάλιν ἀνακηνηθὲν ζήτημα τοῦ λεγομένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου» καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως ἀναγνωσθῇ αὕτη εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς καὶ τὰς Ἱερὰς Μονὰς τῆς καθ' ὑμᾶς Θεοσώστου Ἐπαρχίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Θείας Λειτουργίας τῆς Κυριακῆς 28ης Νοεμβρίου ἐ.ἔ.

Ὡσαύτως ἐν τῇ αὐτῇ ὡς ἄνω Συνεδρία ἀπεφασίσθη, ὅπως ἀπ' ἐνὸς μὲν δοθῇ εὐρεῖα δημοσιότης εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης διὰ παντός

προσφόρον ὑμῖν μέσου καὶ τρόπου, ἀπ' ἑτέρου δὲ ἐνεργήσητε καὶ ὅ,τι περαιτέρω ὑπαγορεύει ἡ Ποιμαντορικὴ ὑμῶν σύνεσις προκειμένου νὰ διαφωτισθῇ ἐπαρκῶς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ φλέγοντος τούτου θέματος καὶ καταστή κοινωνὸν τῶν ἀπόψεων τῆς Ἐκκλησίας ἐπ' αὐτοῦ.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

† Ὁ Ταλαντίου Ἀμβρόσιος

Ἡ Ἐγκύκλιος αὕτη ἐδημοσιεύθη ἤδη εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» ὅπ' ἀριθ. 25 (15.11.76).

κί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναικίαν» (Α' Κορ. ζ', 27).

2. Ἡ πράξις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐν ὄψει αὐτῆς τῆς οὐδόλων ἐλαστικῆς ἀξιόσεως τοῦ θείου Νόμου ἐναντι τοῦ διαζυγίου (τὴν ὁποῖαν, ὡς γνωστόν, ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐκδέχεται τόσον ἀτεγκτον, ὥστε οὐδὲ τὸν μοναδικὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀναγνωριζόμενον λόγον διαζυγίου («ἐπὶ πορνείᾳ») νὰ θεωρῆ ἐπιτρέποντα τὴν λύσιν τοῦ γάμου), ἡ καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία προσεχώρησε μὲν εἰς ἀποδοχὴν προϋποθέσεων τινων, ὧν ἕνεκα δύναται νὰ λυθῆ ὁ γάμος, ἐστάθη ὅμως λίαν συγκεκριημένη ἐν προκειμένῳ.

Ἀναγνωρίζει βεβαίως τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δεκτὸν λόγον τῆς μοιχείας ὡς λόγον διαζυγίου. Ἐρμηνεύουσα δὲ τὴν φράσιν τοῦ Κυρίου «διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν» κατὰ τὸ ἀληθὲς αὐτῆς νόημα, ἐνόησεν ὑπ' αὐτὴν καὶ ὅσα ἄλλα λυμαινόμενα τὸν ἱερώτατον θεσμὸν τοῦ γάμου (ὡς ἡ ἐπιβουλή τῆς ζωῆς, ἡ κακόβουλος ἐγκατάλειψις καὶ ἐλάχιστά τινα συναφῆ).

Ἐὰν δὲ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία φέρεται ἀποδεχόμενη περαιτέρω καὶ τινες ἄλλους, ὑπὸ τῆς Πολιτείας νομοθετηθέντας, λόγους διαζυγίου (φρενοβλάβεια, λέπρα, ἀφάνεια, ἀνικανότης), περὶ ὧν διαλαμβάνει ὁ ἐν ἰσχύϊ Ἀστικὸς Κώδιξ (ἄρθρα 1439-1446), τοῦτο πράττει μετὰ πολλῆς «συννοχῆς καρδίας», διὰ τοὺς ὑφισταμένους δεσμοὺς Ἐκκλησίας καὶ Ἔθνους καὶ διὰ τὰς ἰσχυροῦσας σχέσεις μετὰ τῆς «νόμου κρατουμένης» Πολιτείας. Καὶ κατανοεῖ μὲν τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην, ἣν ἐπικαλοῦνται οἱ τοὺς τοιοῦτους λόγους πρὸς λύσιν τοῦ γάμου προβάλλοντες, οὐχ ἤττον ἀνησυχεῖ μήπως ἐπεξέτεινε πολὺ τὸ μέτρον τῆς οἰκονομίας. Διότι τὸ μέτρον τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπεριόριστον, καὶ δὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκταθῆ ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων, ἅτινα ἔθεσεν Αὐτὸς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου Του.

Παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία δὲν ὠκνησε νὰ προβῆ καὶ εἰς ἐσχάτην παραχώρησιν (δεχομένη μάλιστα ἐλεγχον, ἐκ τῶν ἔνδον, διὰ τοῦτο), μὴ ἀντισταθεῖσα καὶ κατὰ τῆς θεσπίσεως τοῦ λεγομένου «κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως» ὡς λόγου διαζυγίου (Ἀστικὸς Κώδιξ, ἄρθρον 1442), μολονότι γνωρίζει ὅτι ἡ διάταξις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν ἰστὸν τῆς ἀράχνης, τὸν ὁποῖον διαπερῶσιν εὐχερῶς πολλοί, προβάλλοντες διάφορους λόγους, μορφοποιουμένους ὑπὸ τῶν νομικῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς ἐν λόγῳ νομικῆς διατάξεως, ἧτις οὕτω προάρισται νὰ καλύπτῃ (προ)σχηματικῶς καὶ μὴ ἐμπιπτούσας εἰς αὐτήν, οὐκ ὀλίγας, περιπτώσεις, ἐπὶ προφανεῖ καταστρατηγήσει θείου καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου.

Πᾶς τις δ' ἀντιλαμβάνεται ὅτι, ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου, εἶναι ἐκτεθειμένη ἡ Ἐκκλησία, καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ κατηγορηθῆ ὅτι προχωρεῖ πέραν τῶν ἐσκαμμένων, («συσχηματιζόμενη») πρὸς κοσμικὰς πλέον ἀντιλήψεις καὶ ἀπαιτήσεις, καθ' ὅσον ὁ χιτῶν τῆς «οἰ-

κονομίας» δὲν δύναται νὰ καλύψῃ τὰ εὐαγγελικῶς ἀνοικονόμητα.

3. Θεμελιώδης ἀρχή. Ἡ ὑπαιτιότης.

Εἶναι ἐν τούτοις χαρακτηριστικὸν τῆς προοιούσης ἀυξήσεως τῶν ἀπαιτήσεων πρὸς εὐχερῆ λύσιν τοῦ γάμου, ὅτι διατυποῦται ἀπὸ ἐτῶν ἤδη καὶ τὸ αἴτημα, ὅπως γίνεται δεκτὴ ἡ περὶ διαζυγίου ἀγωγή, «καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ὑπαιτιότης βαρύνῃ ἀποκλειστικῶς τὸν ἐνάγοντα»! (πρότάσις Νόμου τῆς 10 Μαρτίου 1965), ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, «ἐὰν ὁ εἷς τῶν συζύγων ἐγκαταλείψῃ τὸν ἕτερον, προβῆ τοῦτέστιν εἰς κακόβουλον τούτου ἐγκατάλειψιν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἐν τῷ ἄρθρῳ 1441 τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Κώδικος, ἐπιμείνῃ δὲ εἰς τὴν κακόβουλον αὐτὴν ἐγκατάλειψιν ἐπὶ χρονικὸν τι διάστημα [ἐπταετίαν ἢ πενταετίαν ἢ...], τότε, οἰνεῖ ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἐπιμονὴν του εἰς τὴν σκληρότητά του καὶ τὴν ποδοπάτησιν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, θὰ ἔχῃ δικαίωμα διὰ τὸ διαζύγιον αὐτὸς ὁ ἐγκαταλείψας, ἐνῶ κατὰ τὸ νῦν ἰσχύον δικαίον τοιοῦτο δικαίωμα ἔχει μόνον ὁ ἐγκαταλειφθεὶς» θὰ δίδεται δηλ. διαζύγιον ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου εἰς βάρος τοῦ ἀθώου!... Καὶ διαζύγιον κατ' ἀθώου ὑπὲρ τοῦ ἐνόχου εἶναι τι τὸ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἀδιανόητον», ὡς πρὸ πολλοῦ ἐπεσήμανεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης (ἐγγραφον ὑπ' ἀριθ. 2376/10.4.1968). Καὶ ἐτόνισεν ὅτι «διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ Ἱερὰ Σύνοδος δὲν δύναται νὰ δεχθῆ, ὅπως εἰσαχθῆ παρ' ἡμῶν... ὁ λεγόμενος ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τοῦ γάμου, κατὰ τὸ σύστημα φέρ' εἰπεῖν τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος» (αὐτόθι).

Τὸ ἀπαράδεκτον δὲ τοῦτο ὀρθῶς καὶ ἀξιεπαίνως ἐπεσήμανε καὶ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Κώδικος, ὁ πολὺς Ἀστικολόγος Καθηγητὴς Γεώργιος Μπαλῆς, εἰπὼν εἰς τὸν σχετικὸν λόγον του· «Συναισθάνομαι βεβαίως τὴν ἀπόγνωσιν, ἣν ὁ Κώδιξ θὰ ἐροκαλέσῃ ὡς πρὸς τοῦτο διὰ τινος συζύγου εἶτε τοῦ ἐνός φύλου εἶτε τοῦ ἄλλου. Ὅμως ἡ μέχρι τοῦδε νομοθεσία ἡμῶν εἶναι ἀρκετὰ ἐνδοτικὴ εἰς τοὺς λόγους τοῦ διαζυγίου, ἀρκεῖ δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ὑστερεῖ τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, καὶ δὲν θὰ ἦτο καθόλου παρήγορον διὰ τὰ ἤθη μας, εἰδικῶς διὰ τὸ διαζύγιον ἢ χώρα μας νὰ προηγῆται τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν! Ἡ σχετικὴ συζήτησις στρέφεται κυρίως εἰς τὸ ἂν θὰ δεχθῶμεν ὡς λόγον διαζυγίου καὶ τὸν ἀντικειμενικὸν κλονισμὸν τῆς ἐγγάμου σχέσεως, ἢ ἂν πρέπει νὰ μείνωμεν ὡς μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπαιτιότητος, δηλ. τοῦ ὑπαιτίου μόνον κλονισμοῦ. Ἄν καθιερωθῆ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ, δίδομεν δικαίωμα εἰς τὸν ἕνα σύζυγον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄλλον... Ἄμα ὁ νομοθέτης στέρξῃ τοῦτο, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν γάμον μέγα μέρος τῆς ἠθικῆς του βάσεως καὶ ὁ ἐντεῦθεν ἀντίκτυπος εἰς τὸν κοινωνικὸν ρυθμὸν θὰ εἶναι ἀναπόφευκτος, μάταιον δὲ θὰ εἶναι τότε ὁ νομοθέτης οὗτος νὰ συνδέῃ οἱ ἀνδρῶτες ἄλλῃν σκοπιμότητα πρὸς ἕν τοιοῦτον νο-

μοθέτημα» (Άστικὸς Κώδιξ, ἐπιμελεία Γ. Βαβαρέτου, Ἀθήναι 1969, σελ. 21-22. Αἱ ὑπογραμμίσεις ἡμέτεραι).

Τὰ αὐτὰ παρατηρεῖ καὶ εἰς τὸ συναφές Ὑπόμνημα αὐτοῦ ὁ εἰρημένος εἰσηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, γράφων, γενικῶς μὲν, ὅτι «ὄλα τὰ ἔθνη, ὅταν ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς κωδικοποιήσεως τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, ὡς πρῶτον μέλημα εἶχον νὰ σεβασθῶσι κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς ἐκ παραδόσεως κανόνας καὶ νὰ περιλάβωσιν εἰς τὸν Κώδικα τὸ διὰ τῆς μακρᾶς πείρας δοκιμασθὲν δίκαιον, καὶ ὀρθῶς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶπεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας σοφός: «τοῖς μὲν νόμοις παλαιοῖς χρῶ, τοῖς δ' ὄψοις προσφάτοις», εἰδικῶς δὲ περὶ τοῦ θέματος τοῦ διαζυγίου, ὅτι «παραδοχὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ ὡς λόγου διαζυγίου, σημαίνει νὰ διαλύωμεν τὸν γάμον, καθ' ὅς ἀκριβῶς στιγμᾶς ἐπέστη ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐκδηλώσῃ ὁ γάμος οὗτος τὴν ἠθικὴν του ἔννοιαν... Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντικειμενικότητος θυσιάζει τὴν ἠθικὴν βᾶσιν τοῦ γάμου χάριν σκοπῶν ἔθνικοπολιτικῶν. Τοῦτο δὲν εὐρίσκω ὀρθόν, διότι δὲν βλέπω πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὐδοθῶσι τοιοῦτοι σκοποὶ ἄνευ τῆς ἠθικῆς βᾶσεως ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ» (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 36 καὶ 41).

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία ἐμμένει εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς ὑπαιτιότητος ἐν τῇ διατυπώσει τῶν λόγων διαζυγίου.

4. Τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐτέρας ἀπόψεως.

Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἀντιθέτου ἀπόψεως ἐπιχειροῦσι νὰ στηρίξωσι τὸ αἴτημα περὶ λύσεως τοῦ γάμου, ἐπὶ τῇ διαπιστώσει τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ αὐτοῦ, ἀσχέτως ὑπαιτιότητος, διὰ τῶν ἐξῆς κυρίως ἐπιχειρημάτων:

α) Ὅτι ἔχουσι δημιουργηθῆ κατὰστάσεις, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἀγνοηθῶσιν.

β) Ὅτι ἡ μακροχρόνιος διάστασις ἀποδεικνύει ἀνεπανόρθωτον κλονισμόν τοῦ γάμου, χωρὶς νὰ βοηθῆ καθόλου ἡ ἔρευνα τοῦ στοιχείου τῆς ὑπαιτιότητος.

γ) Ὅτι συνηθέστατα ὑπάρχει συνυπαιτιότης ἀμφοτέρων τῶν ἐν μακρᾷ διαστάσει συζύγων.

δ) Ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ συγκριτικὸν δίκαιον ἄλλων χωρῶν.

ε) Ὅτι εἰσχωρεῖ πολλάκις ἐκβιασμός καὶ ἐκμετάλλευσις, οικονομικῆς κυρίως φύσεως.

ς) Ὅτι οὐκ ὀλίγοι γάμοι ἐγένοντο ἐξ ἐσφαλμένης ἐκτιμήσεως καὶ ἐκ λάθους!

5. Τὸ πρόβλημα τῶν τέκνων.

Εὐλόγως διαμαρτύρονται αἱ μητέρες τῶν νομίμων τέκνων, λέγουσαι εἰς τὸ ὑπόμνημά των:

«Καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἔγγαμοι μὲ τὰς παλλακίδας καὶ τὰ νόθα των ἀριθμοῦν χιλιάδας, τί πρὸς τοῦτο; Μοιραίως ἄλλα τόσα εἶναι καὶ τὰ θύματα των, δηλαδὴ αἱ νόμιμοι σύζυγοι καὶ τὰ νόμιμα τέκνα, τὰ ὅποια βεβαίωτατα εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερα τῶν νόθων. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς ποῖον δίκαιον, ποῖαν ἠθικὴν, ποῖαν λογικὴν ἢ Ἐκκλησίαν καὶ ἢ Πολιτείαν θὰ ταχθοῦν ὑπὲρ τῆς ἀνομίας, κατὰ τῆς νομιμότητος, ὑπὲρ τῶν παλλακίδων καὶ τῶν ἐλαχίστων νόθων, κατὰ τῆς νομίμου συζύγου καὶ τῶν ἑκατομμυρίων (sic) νομίμων τέκνων; Διατί ἡ παλλακίς καὶ τὰ νόθα ἔχουν περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τῆς προστασίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας ἀπὸ τὴν νόμιμον σύζυγον καὶ τὰ νόμιμα τέκνα;

»Τὰ νόθα ... ζοῦν μετὰ τοῦ φυσικοῦ πατρός των, ἔχουν τὴν προστασίαν του καὶ τὸ βαλάντιόν του καὶ... τὸ σύμπλεγμα τῆς ὑπερφηφείας... ὅτι γι' αὐτὰ καὶ τὴν μαμὰ των... ὁ πατὴρ των ἐγκατέλειψε τὰ ἄλλα, τὰ ὅποια δὲν ἀγαπᾷ.

»Τὰ πράγματι ἀξιολύπητα... εἶναι τὰ ζωντόρφανα ἐγκαταλειφθέντα νόμιμα, εἰς τὰ ὅποια ὁ πατὴρ μὲ τὸ τσιγκέλι τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων κορηγεῖ τὰ ἀπαραίτητα τῆς συγκρατήσεως εἰς τὴν ζωὴν, τὰ ὅποια βλέπει ὡς ἀνυπόφορον βᾶρος καὶ τὰ ὅποια ζοῦν ἐν μέσῳ μυρίων στερήσεων, τρόμου δικαστικῶν ἀποφάσεων καὶ μὲ τὸ φρικαλέον σύμπλεγμα τοῦ ἐγκαταλειφθέντος παιδιοῦ».

Τὸ νὰ μὴ ἔχη ἐπέλθει τὸ διαζύγιον (λέγει ὁ Καθηγητὴς κ. Ἄλ. Τσιριντάνης) δίδει ἔστω τὴν κοινωνικὴν ἐπίφασιν ἐπὶ τέλους, ἢ ὅποια διὰ τὴν κοινωνικὴν σταδιοδρομίαν καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ παιδιοῦ ἔχει μεγίστην ἀξίαν. Καὶ τὸ νὰ κόψωμεν αὐτὴν τὴν τελευταία ἐλπίδα ἀπὸ τὸ παιδί εἶναι ἐγκλημα. Συζήτησις τ. 77, (Μαΐου 1966).

Β' ΤΟ ΥΠΟ ΚΡΙΣΙΝ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΝ

I. Η ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ὑπὸ κρίσιν σχεδίου Νόμου «περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος,» ἡ σχετικὴ Ἐκθεσις τοῦ Εἰσηγητοῦ (κ. Α. Γαζῆ) ἀφορμᾶται:

α) Ἐκ κοινωνιολογικῶν ἀπόψεων.

β) Ἀπὸ τῆς διεθνοῦς νομοθετικῆς κινήσεως. «Τείνει — λέγει — νὰ ἀντικατασταθῇ τὸ διαζύγιον-κύρωσις (divorce—sanction) ὑπὸ τοῦ διαζυγίου-χρεωκοπία (divorce—faillite)».

Άναφερόμενος δ' ό εισηγητής εις νεότερα νομοθετήματα διαφόρων χωρών, καταλήγει εις τὰ επόμενα συμπεράσματα: α) ότι καθιερούται τó κατά συναίνεσιν διαζύγιον είτε άμέσως (Γαλλία, Βέλγιον, Κάτω χώραι) είτε έμμέσως (Μ. Βρεταννία, Γερμανικόν σχέδιον). β) ότι εισάγεται ό αντικειμενικός κλονισμός, μετά διάστασιν τών συζύγων, από τριετούς μέχρι δεκαετούς, τεκμαιρόμενος· και γ) ότι ή ρύθμισις τών συνεπειών του διαζυγίου γίνεται και διά συμφωνίας τών συζύγων κατά τὰ έν λόγω δίκαια τών μημονευθεισών χωρών.

Άλλ' είπομεν ήδη άνωτέρω (§ 4, δ') ότι τó συγκριτικόν δίκαιον άλλων χωρών δέν είναι άσφαλής όδηγός διά τούς Όρθοδόξους Έλληνας, μάλλον δέ παρουσιάζει έν πολλοίς παραδείγματα προς άποφυγήν. Εις τήν Ελλάδα ισχύει ό θρησκευτικός γάμος, όστις και διδάσκεται υπό τής Έκκλησίας ως μυστήριον μέγα. "Όθεν και ή περί διαζυγίου νομοθεσία άκολουθεϊ διάφορον γραμμήν εκείνης άλλων χωρών, εκδεχομένων τόν γάμον ως σύμβασιν κοινωνικήν, υπό πολιτειακών άπλώς νόμων και διαδικασιών διεπομένην. Και ή Έκκλησία έμμένει εις τήν κατοχύρωσιν τουλάχιστον τής αρχής τής υπαιτιότητας, προκειμένης λύσεως του γάμου.

γ) Άπό τής νομολογίας τών εκκλησιαστικών δικαστηρίων. Ύπεστηρίχθη τ.έ. ότι, καθ' ός χρόνους τὰ διαζύγια έχορηγούντο άπλώς δι' άποφάσεως εκκλησιαστικού δικαστηρίου, «τὰ εκκλησιαστικά δικαστήρια, διά τής νομολογίας των ήρμήνευσαν με πνεύμα έλευθεριότητας τούς άπολύτους και άκάμπτους λόγους διαζυγίου του βυζαντινού δικαίου».

δ) Άπό τής εισαγωγής του βυζαντινοορθωματικού δικαίου εις τόν χειρισμόν τών διαζυγίων έν τή χώρα ήμών, υπό τών πολιτικών πλέον δικαστηρίων, (ότι) ταύτα έσημείωσαν (όπισθοδρόμησιν έναντι τής εκκλησιαστικής πρακτικής, διότι οι άκαμπτοι και άπρηχαιωμένοι βυζαντινοί λόγοι διαζυγίου ήσαν τελείως άκατάλληλοι να ίκανοποιήσουν τās ανάγκας συγχρόνου κοινωνίας· ούδαμώς όμως δικαιούται να συναγάγη ότι «ή Έκκλησία τής Ελλάδος έλησμόνησε τήν λαμπράν τακτικήν τών εκκλησιαστικών δικαστηρίων, όταν έχειρίζοντο τó θέμα του διαζυγίου», διότι «ένώ κατά τó έτος 1958 έδέχθη κατά συγκατάβασιν ως λόγον διαζυγίου τήν επί δεκαετίαν διακοπήν τής έγγάμου συμβιώσεως, έκτοτε έτάχθη άναφανδόν κατά πάσης μεταρρυθμίσεως του δικαίου του διαζυγίου».

ε) Έντύπωσιν ιδιαίτερος προκαλεί τó γεγονός ότι ή Είσηγήσις άποφεύγει να συναγάγη τὰ αναγκαία συμπεράσματα άπό τής έν έτει 1966 γενομένης σοβαράς έρεύνης και τής άπορρίψεως ακολούθως του αντικειμενικού κλονισμού ως λόγου διαζυγίου, πανηγυρικής δέ άποκρούσεως του λεγόμενου αυτόματου διαζυγίου.

1. Σοβαράι αντίρρήσεις διά τήν εισαγωγήν του αντικειμενικού κλονισμού ως λόγου διαζυγίου διετυπώθησαν εις τās εισηγήσεις τών καθηγητών τής Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών (Έφημερίς Έλλήνων Νομικών 1966, σ. 513 έ.).

Όσαύτως ή Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών, διά τής ύπ' άριθ. 1494/10.6.66 γνωμοδοτήσεως της προς τó Ύπουργείον Δικαιοσύνης, άπεφάνθη ότι «άποκρούει όμοφώνως τήν πρότασιν (περί του αυτόματου διαζυγίου) ως ούσαστικώς άστοχον και νομοτεχνικώς σφαλεράν».

Σημειώτεον δ' ότι ή άπόφασις έδημοσιεύθη (ένθ' άνωτ.) μετά τών σχετικών εισηγήσεων τών καθηγητών κ. κ. Λιτζεροπούλου, Ζέπου, Μιχαηλίδου-Νουάρου, Γαζή, διαλαμβάνει δ' έν τῷ διασκεπτικῷ ότι «διά τής προτάσεως (περί του «αυτόματου διαζυγίου») χορηγείται δικαίωμα διαζυγίου και εις τόν υπάιτιον σύζυγον, εις περίπτωσιν έπταετούς διαστάσεως. Τό τελευταίον δέ τουτο κρίνεται ά παράδεκτον, διότι τοιαύτη ρύθμισις θά ώδήγει εις τó λεγόμενον αυτόματων διαζυγίων», έπιτυγχανόμενον μάλιστα μονομερώς. Τοιαύτη δέ ρύθμισις δυσχερώς θά συνεβιβάζετο προς τόν θεσμόν του γάμου, ως ούτος καθιερούται παρ' ήμίν υπό του ισχύοντος δικαίου, καθώς και τών κρατουσών σήμεραν κοινωνικών, ήθικών και θρησκευτικών αντιλήψεων».

2) Η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (συνεδρία 798 τής Σχολής Νομικών και Οικονομικών Έπιστημών) άπέρριψεν όσαύτως τήν καθέρωσιν του «αυτόματου διαζυγίου» (Άρμενόπουλος 1967, σ. 173 έ.).

ς) Η Είσηγήσις αναφέρεται και εις τὰ ειδικώτερα προβλήματα, τὰ δημιουργούμενα εκ τής διατηρήσεως άπλώς έν ισχύϊ τών άποτυχημένων γάμων.

Έν πρόβλημα είναι «τό διεθνώς διαδεδομένον de facto και contra legem κατά συναίνεσιν διαζύγιον... Πολλάκις όμως ή συναίνεσις εξαγοράζεται εκβιαστικώς, όπερ άποδοκιμαστέον (ως και) ή συμμετοχή τών συζύγων εις παρωδιάν δίκης... προς συγκάλυψιν τών πραγματικών λόγων, ιδία μοιχείας, ή δημοσία εμφάνισις τών όποίων θά έδημιούργει σκάνδαλον...».

Άλλά βεβαίως τó τοιούτο πρόβλημα δέν σημαίνει ότι πρέπει να εισαγάγωμεν τόν αντικειμενικόν κλονισμόν ως λόγον διαζυγίου, να εκλείψη ή παρωδία.

II. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΟΜΟΥ

Τό κρίσιμον σημείον επί τής άποδοχής ή μη του Νομοσχεδίου υπό τής Έκκλησίας εύρίσκεται κυρίως εις τó πρώτον άρθρον αυτού (σχετ. 1442 Άστ. Κώδ.). Έν αυτῷ, υπό τόν τίτλον «κλονισμός έγγάμου σχέσεως» όρίζεται, ότι «έκάτερος τών συζύγων δύναται να ζητήσει τó διαζύγιον, άν επήλθε τόσοσ ισχυρός κλονισμός...», παραλείπεται δέ ό ούσιωδέστατος

όρος του άρθρου 1442 Α.Κ. «έξ υπαιτιότητος τοῦ ἑτέρου». Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ διαγράφεται καὶ τὸ ἐδάφιον 2 τοῦ άρθρου 1442 Α.Κ., καθ' ὃ ἀδικαίωμα πρὸς διάζευξιν δὲν ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ αἰτούντος, ἐὰν ἡ ὑπαιτιότης αὐτῆ βαρύνῃ μὲν ἀμφοτέρους, ἀλλ' ὁ κλονισμὸς τῆς σχέσεως τοῦ γάμου ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν αἰτούντα». Τὸ ἐδάφιον τοῦτο διαγράφεται, διότι «καθίσταται περιττὸν κατόπιν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ», ἀνομολογεῖται ὅμως ὑπὸ τῆς Εἰσηγήσεως καὶ εἰλικρινέστερον, ὅτι ἀφηρέθη, διότι «ἡ διάταξις, ὡς γνωστὸν, ἐδημιούργησε μεγάλα προβλήματα ἐν τῇ ἐφαρμογῇ της».

Τὸ θέμα εἶναι σοβαρώτατον. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ στέργομεν, ὅπως ἀθετηθῆ ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπαιτιότητος ἐν σχέσει πρὸς τὸ διαζύγιον. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει δικαίωμα ν' ἀγνοήσῃ τὴν ἀρχὴν ταύτην. Εἰς τὴν ἀποφιν δὲ ταύτην κατέληξεν καὶ ἅπασα ἡ ἐν ἔτει 1966 γενομένη σοβαρὰ ἐρευνα τοῦ ζητήματος ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων Νομικῶν Σωμάτων. Ὡς ἐξ ἄλλου παρατηρεῖ ὁ Καθηγητῆς Γ. Ράμμος (περιοδικὸν Συζήτησις, Ζ' τόμος, σελ. 117), «πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὸς ὡς λόγος λύσεως τοῦ γάμου ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς, ὅταν ὁ ἀναίτιος σύζυγος ἀντιτίθεται εἰς τὸ διαζύγιον καὶ δηλοῖ ἢ ἰσχυρίζεται καὶ ἀποδεικνύῃ, ὅτι, παρὰ τὰς πράξεις καὶ παραλείψεις τοῦ ὑπαίτιου, δὲν ἀφῆκε νὰ ἐπέλθῃ κλονισμὸς, μακροθυμῶν καὶ ἐλπίζων εἰς τὴν συναίσθησιν καὶ μετάνοιαν τοῦ ὑπαίτιου καὶ εἰς τὴν μὴ ἐπανάληψιν τῶν κλονιστικῶν τοῦ δεσμοῦ τοῦ γάμου πράξεων; Θὰ θεωρῆται καὶ τότε ὅτι ἐπῆλθεν ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς καὶ θὰ λύεται ὁ γάμος, ἔστω καὶ ἐὰν ὁ ἀναίτιος σύζυγος ἀντιτίθεται καὶ δηλοῖ ὅτι δὲν αἰσθάνεται τὸν κλονισμὸν; Ἐὰν ναί, τότε λόγος διαζυγίου πράγματι δὲν εἶναι ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς, ἀλλ' ἡ ἀυθαίρετος καὶ ἀνέλεγκτος βούλησις τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων. Πῶς δὲ νὰ παραθεωρήσωμεν ὅτι ἡ Εἰσηγήσις λέγει ρητῶς ὅτι «ἡ κατὰ τὴν παρ. 2 ἀθεράπευτος πενταετῆς διάστασις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τεχμαυρόμενος ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς» καὶ παρὰ ταῦτα διατείνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ αὐτομάτου διαζυγίου;

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ἡ Μ. Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Νομοκανονικῶν ζητημάτων, κατὰ τὴν Συνεδριᾶν αὐτῆς τῆς 4-2-1975, ἐπελήφθη τῆς μελέτης τοῦ ζητήματος τοῦ λεγομένου αὐτομάτου Διαζυγίου καὶ τῆς συζητουμένης θεσπίσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, προκειμένου νὰ εισηγηθῆ ἀρμοδίως τὰ δέοντα τῇ Ἱ. Συνόδῳ, κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 368/159/27-1-75 συναφοῦς Συνοδικοῦ ἐγγράφου. Ἐν τέλει δ' ὁ παριστάμενος Καθηγητῆς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Θεσ/κης κ. Κ. Βαβουσκός διετύπωσε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἣν ἀπεδέχθη ἡ ἡμετέρα Ἐπιτροπὴ. Εἶπε μ.ἄ. «τὸ αὐτόματον διαζύγιον δὲν ἔτυχεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἀπὸ τὰ ἀρμόδια συλλογικὰ ὄργανα, εἰς τὰ ὅποια παρεπέμφθη πρὸς

διατύπωσιν γνώμης· αὐτὴ δὲ αὐτῆ ἡ Νομικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης τὸ ἀπέριψε μὲν κατ' ἀρχὴν, διὰ νὰ τὸ δεχθῆ δὲ μὲ ὀρισμένας τροποποιήσεις, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ καθηγητοῦ Φραγκίστα, αἱ ὁποῖαι συνίσταντο κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ διάστασις τῶν συζύγων πέραν τῆς ἑπταετίας. Ἦδη τὸ αὐτόματον διαζύγιον εἰσήχθη μὲν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὑπῆρξε πενταετῆς διάστασις μεταξὺ τῶν συζύγων, ἀλλ' ὡς πληροφοροῦμαι, προεκλήθη ἐκεῖ ἀναταραχὴ λόγῳ τῶν κοινωνικῶν αὐτοῦ ἐπιπτώσεων ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ἐν γένει κατὰ τρόπον, ὥστε, ἂν αἱ πληροφορίες μου εἶναι ἀληθεῖς, νὰ θεωρῆται τοῦτο ὡς ἀποτυχόν.

» Εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, καθ' ὅσον γνωρίζω, τοιοῦτο διαζύγιον δὲν ἔχει εἰσαχθῆ εἰσέτι, παρ' ὅλον ὅτι ἐκεῖ τὰ κοινωνικὰ ἦθη εἶναι πλέον πρόσφορα, θὰ ἔλεγον, ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη διστάζουν νὰ ἐμπλακοῦν εἰς κοινωνικὰς περιπετείας ἀπροβλέπτου ἐκτάσεως. Τοῦτο ἄλλως τε προκύπτει καὶ ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ἄλλων ἐπίσης θεωρηθέντων προοδευτικῶν θεσμῶν, οἱ ὁποῖοι ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ των ἐδημιούργησαν τοιαύτας καταστάσεις, ὥστε νὰ ἐρευνᾶται τρόπος περιστολῆς των. Ἐνωῶ τὴν κατάργησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν σεξουαλικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς Σκανδιναυικὰς Χώρας. Πράγματι, εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐσημειώθησαν τὸ πρῶτον ἤδη δολοφονίαι ἀστυνομικῶν, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ἱερά πρόσωπα καί, ὡς γνωστὸν, κυκλοφοροῦν πάντοτε ἄοπλοι, μὲ συνέπειαν νὰ ζητῆται ἤδη ἡ ἐπαναφορὰ τῆς θανατικῆς ποινῆς, τοῦλάχιστον ἐπὶ περιπτώσεων φόνων ἀστυνομικῶν. Εἰς τὰς Σκανδιναυικὰς Χώρας εἰσήχθη ἡ σεξουαλικὴ ἀσυδοσία μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τοιουτοτρόπως θὰ ἐκλείψουν τὰ σεξουαλικά ἐγκλήματα, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δυστυχῶς διὰ τοὺς εισηγητὰς αὐτῆς οὐχὶ μόνον δὲν συνέβη, ἀλλ' εἰς τινὰς περιπτώσεις παρετηρήθη τὸ ἀντίθετον.

» Δὲν παραγνωρίζω ὅτι καὶ τὸ αὐτόματον διαζύγιον ἔχει τὰ ἐπιχειρήματά του, τὰ ὅποια ὅμως ἐν ὄψει τῶν ἤδη ἐκτεθέντων καὶ τῶν ἐθνικῶν, ἱστορικῶν καὶ οἰκογενειακῶν παραδόσεων τοῦ Ἑθνους, δὲν εὐρίσκω ἰσχυρά. Ὡς γνωστὸν δὲ τὰ ζητήματα Οἰκογενειακοῦ Δικαίου δὲν κρίνονται κατὰ τὰ ἀλλαχού ἰσχύοντα, ὥστε ταῦτα νὰ δυνηθοῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς πρότυπα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἰδίας παραδόσεις, τοῦτο δὲ ἐπισημαίνεται εἰς τὰ ἐγχειρίδια συγκριτικοῦ Δικαίου διαφόρων Χωρῶν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῆ, ὅτι παρεμφερὲς σύστημα, ἦτοι διαζύγιον δι' ἀπλῆς δηλώσεως, ἴσχυε πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τοῦτο ὅμως οὗτος καθήργησε διὰ τῆς Νεαρᾶς 117 πρὸς προάσπισιν τῆς γυναικός, ταῦτα δὲ πάντα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὸ αὐτόματον διαζύγιον πλήττει τὴν γυναῖκα, ἡ ὁποία καὶ εὐκολώτερον γηράσκει καὶ δυσκολώτερον εὐρίσκει δυνατότητα συνάψεως νέου γάμου, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἀπορίας ἄξιον ὅτι κυρίως οἱ γυναικεῖοι σύλλογοι ἐπὶ διεθνούς ἐπιπέδου ἀντέδρασαν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ εἴμεθα πολὺ προσεκτικοὶ κατὰ τὴν συζή-

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΣΑΓΑΓΩΜΕΝ

ΤΟ «ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ», ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ;*

«Δύναται μία μακροχρόνιος ἄρσις τῆς συζυγικῆς συμβιώσεως νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὸν ὑπαίτιον σύζυγον τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τὴν λύσιν τοῦ γάμου;

Τὸ θέμα συζητεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἐτῶν. Οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου λόγου διαζυγίου προβάλλουν ποικίλα ἐπιχειρήματα, πολλὰ τῶν ὁποίων θυμίζουσιν τοὺς σακρυβρέκτους ἀλλὰ καὶ κενοὺς λόγους τῶν συνηγῶρων εἰς τὰς ποινικὰς δίκας, ὅταν ἀπευθύνωνται πρὸς τοὺς ἐνόρκους. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἀπορρίπτεται τὸ αἴτημα συχνὰ διὰ λόγους βασικῆς ἀντιπαθείας πρὸς τὸν θεσμόν τοῦ διαζυγίου καθ' ὅλου, χωρὶς διάθεσιν εἰδικῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος.

* *

* Ὁ διαπρεπὴς Ὁμότιμος Καθηγητὴς ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἐνώσεως «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», τῆς ὁποίας ὄργανον εἶναι τὸ ἐξαίρετον Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Συζήτησις» κ. Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ς Γ σ ι ρ ι ν τ ἄ ν η ς, πολλὰκις ἐνησχολήθη περὶ τὸ μεγάλην σπουδαιότητος θέμα τοῦ «Αὐτομάτου Διαζυγίου». Ἦδη εἰς τὸν Α' τόμ. τοῦ Περιοδικοῦ «Συζήτησις» (ἔτ. Α' Ἀπρίλ. 1960, τεύχ. 5, σελ. 73-79) καὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Νομικὸς Σχολιαστὴς», ἐδημοσίευσεν σπουδαιότατον ἄρθρον, ὅπερ κατὰ παραχώρησιν καὶ ἀναδημοσιεύομεν, ἐν τῇ πεποιθήσει διὰ διατηρεῖ καὶ σήμερον τὴν ἐπιχειρότητα καὶ συμβάλλει σπουδαίως εἰς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησιν τοῦ φλέγοντος τούτου θέματος.

τησιν τοῦ θέματος τούτου, διότι διὰ νὰ ἱκανοποιήσωμεν μίαν μεγάλην ἢ μικρὰν ὁμάδα ἀτόμων, κυρίως ἀνδρῶν, ἀνήκουσαν δὲ εἰς εὐπορον τάξιν τῶν μεγάλων πλοσῶν, θὰ δημιουργήσωμεν τεράστιον ρῆγμα εἰς τὸν θεσμόν τοῦ γάμου, τὸ ὅποιον θὰ βαίνει συνεχῶς διευρυνόμενον διὰ παντοειδῶν προτάσεων ὅλων, δῆθεν, ἐξαιρετικῶν ρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ προκαλέσουν σχετικὴν ὀρεξιν καὶ εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι μέχρι στιγμῆς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διενόηθησαν τοιοῦτόν τι. Ἐξ ἄλλου, ἡ μόνη οὐσιαστικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἰσχύοντος Δικαίου περὶ διαζυγίου καὶ τοῦ προτεινομένου νὰ εἰσαχθῇ ὑπὸ μορφήν αὐτομάτου λύσεως τοῦ γάμου, ἔστω ὑπὸ τὰς γνωστὰς προϋποθέσεις πενταετοῦς ἢ ἐπταετοῦς διαστάσεως τῶν συζύγων, εἶναι τὸ κατὰ πόσον δύναται ὁ ὑπαίτιος τοῦ κλονισμοῦ τοῦ γάμου νὰ ζητήσῃ τὴν λύσιν αὐτοῦ. Καὶ προβάλλεται μὲν ὁ ἰσχυρισμὸς, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι βεβαίως πάντῃ ἀναληθής, ὅτι κατὰ τὴν, ὡς ἔχει σήμερον, διαδικασίαν περὶ ἐκδόσεως διαζυγίου ἐπικρατεῖ ἡ ὑποκρισία, διότι τὰ πάντα (ὄχι βεβαίως πάντοτε) «μαγειρεύονται» εἰς τὰ παρασκήνια κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ διαζύγιον κατ' οὐσίαν νὰ εἶναι συναινετικόν, δὲν ἐρευνᾶται ὅμως τί θὰ συμβῇ, ἐὰν γίνῃ δεκτὸν ὅτι καὶ ὁ ὑπαίτιος θὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τοῦτο. Ἀπλούστατα, θὰ σκηνοθετῇ πράξεις μοιχείας ἢ ἄλλας πράξεις ἐμπιπτούσας εἰς τοὺς ἤδη

Διὰ τὸν μὴ νομικὸν ἀναγνώστην ἄς ἐπιτραπῇ μία μικρὰ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡμπορεῖ νὰ στηρίζεται ὁ θεσμὸς τοῦ διαζυγίου. Ἡ πρώτη ἀρχὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπαιτιότητος. Τὸ παράπτωμα τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων, π.χ. μοιχεία, δίδει εἰς τὸν ἄλλον, τὸν ἀναίτιον, τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ διαζύγιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐνάγων δύναται νὰ εἶναι μόνον ὁ ἀναίτιος σύζυγος. Οἱ γερμανοὶ ὁμιλοῦν ἐν προκειμένῳ περὶ τοῦ Schuldprinzip καὶ οἱ γάλλοι περὶ τοῦ divorce - sanction διότι τὸ διαζύγιον δίδεται ὡς κύρωσις βαρέος παραπτώματος διαπραχθέντος ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων εἰς βάρος τοῦ ἄλλου.

Ἡ ἐντελῶς ἀντίθετος ἀρχὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ γάμου. Ἐὰν ὁ γάμος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντικειμενικῶς ὡς διερρηγμένος, ἀποσυντεθειμένος, εἰς τὴν πραγματικότητα μὴ ὑφιστάμενος πλέον, δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον οἰοσδήποτε τῶν συζύγων, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν εἶναι ὑπαίτιος ἢ ἀναίτιος. Τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ὀνομάζουσιν οἱ γερμανοὶ «Zerrüttungs - prinzip, οἱ δὲ γάλλοι ὁμιλοῦν ἐν προκειμένῳ περὶ «divorce - remède».

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι διαζυγίου, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν εἰς τὴν πραγματικότητα κατηγορίαν ἰδιό-

ἀναγνωριζομένους (ὑπαίτιους) λόγους διαζυγίου καὶ θὰ ἐπιτυχῶν τοιουτοτρόπως ἀμέσως (αὐτομάτως) διαζύγιον. Ὅποτε διερωτᾶται τις, τί τὸ προτιμότερον, ἢ προβαλλομένη κατὰ τὰ ὡς ἄνω ὑποκρισία ἢ ὁ κατὰ μέτωπον ἐμπαιγμὸς τοῦ Δικαίου, τῆς Οἰκογενείας καὶ τῶν κατὰ παράδοσιν διαμορφωθέντων οἰκογενειακῶν μας ἠθῶν; Σημεῖω τέλος, ὅτι καὶ ἂν εἰσαχθῇ τὸ αὐτόματον διαζύγιον, δὲν πρόκειται νὰ ἐπέλθῃ ἀλλαγὴ τῆς ὑποχρέσεως καταβολῆς διατροφῆς διὰ σύζυγον καὶ τέκνα, διότι ὅπωςδήποτε τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἀνεξάρτητον τοῦ εἴδους τοῦ διαζυγίου, τὸ ὅποιον συζητεῖται.

» Εἶμαι, λοιπόν, ἐν ὄψει πάντων τούτων, τῆς γνώμης, ὅτι τὸ αὐτόματον διαζύγιον δὲν εἶναι τι τὸ προοδευτικὸν καὶ ἐπὶ πλέον θὰ δημιουργήσῃ περισσότερα προβλήματα ἀπὸ ὅσα τελικῶς καλεῖται νὰ ἐπιλύσῃ».

Ὅθεν, ἡ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ, οὕτω θεωρήσασα τὸ ὑπὸ κρίσιν θέμα, τοιαύτην εἰσήγησιν ὑπέβαλε τῇ Ἱ. Συνόδῳ.

† Ὁ Πατρῶν Νικόδημος

Σεπτέμβριος 1975

τυπον, διότι ή γένεσις των δέν προϋποθέτει καν πταισµα ένός τών συζύγων. Είς τήν περίπτωσιν π.χ. τής λέπρας του ένός τών συζύγων ως λόγου διαζυγίου ('Αστ. Κώδιξ, άρθρ. 1444) ούτε ό ένάγων ούτε ό ένάγόμενος είναι ύπαίτιοι. Αί τελευταίαι όμως αύται περιπτώσεις δέν µας ένδιαφέρουν. Έν προκειµένω τίθεται τó ζήτηµα άν έκτός τής άρχής τής ύπαιτιότητος πρέπει νά εισαχθῆ είς τó έλληνικόν δικαίον και ή άρχή του άντικειµενικού κλονισµού του γάµου. "Αν δηλαδή είς τήν τελευταίαν αύτην περίπτωσιν πρέπει νά έπιτραπῆ και είς τόν ύπαίτιον σύζυγον νά ζητήσῃ τó διαζύγιον και υπό ποίους όρους.

Μέχρι τουδε τó έλληνικόν δικαίον (και τó άρθρ. 1442 του 'Αστικού Κώδικος) γνωρίζει µόνον τόν άνάιτιον ένάγοντα. Τί ισχύει κατά τά άλλα εύρωπαϊκά δίκαια;

* *

Τó θέμα φυσικά δέν τίθεται καθόλου είς τās χώρας, αί όποίαι δέν γνωρίζουν καθόλου τó διαζύγιον, δηλ. είς τήν 'Ιταλίαν, 'Ισπανίαν και 'Ιρλανδίαν, καθώς επίσης και είς τήν Πορτογαλίαν δια τούς καθολικούς (θρησκευτικούς) γάµους επί τῆ βάσει του κατά τó έτος 1940 συναφθέντος κογχορδάτου μεταξύ Βατικανού και Πορτογαλίας. Τών πολιτικών γάµων έπιτρέπεται ή λύσις, αλλά µόνον κατά τήν άρχήν τής ύπαιτιότητος.

Αί ύπόλοιποι εύρωπαϊκάι χώραι γνωρίζουν τó διαζύγιον άνευ τών άνωτέρω περιορισµών.

'Ο 'Αγγλικός Matrimonial Causes Act του 1950 δίδει τó δικαίωμα τής έγέρσεως άγωγῆς διαζυγίου µόνον είς τόν άνάιτιον σύζυγον. Τó αύτó ισχύει και δια τόν Σκωτικόν Divorce Act του 1938.

'Επί τής άρχής τής ύπαιτιότητος στηρίζεται και ό Γαλλικός Code civil: τó διαζύγιον θεωρείται ως κύρωσις κατά του ύπαίτιου συζύγου (divorce-sanction). Μόνον όταν ό χωρισµός από τραπέζης και κóιτης (séparation de corps) διήρκεσε πέραν τών τριών έτών μετατρέπεται άνευ έτέρου είς διαζύγιον κατόπιν αίτήσεως έκάτερου τών συζύγων (άρθρ. 310 τροποπ. δια του ν. τής 6.6.1908). 'Αλλά ό «χωρισµός» δύναται νά ζητηθῆ µόνον δι' ούς λόγους και τó διαζύγιον (άρθρ. 306 παρ. 1 τροποπ. δια του ν. τής 27.7.1884), δηλ. µόνον υπό του άνάιτιου συζύγου.

'Ο Code Napoléon εισήχθη και είς τó Βέλγιο, όπου ισχύουν, όσα ελέχθησαν δια τήν Γαλλίαν. Τó άρθρ. 310 όμως έτροποποιήθη υπό του ν. τής 20.3.1927 ως εξής: «'Εάν ό χωρισµός άπηγγέλη δι' οιοδήποτε λόγον έκτός τής μοιχείας και διήρκεσεν επί τρία έτη, ό σύζυγος ό όποιος ήτο άρχικώς ένάγόμενος δύναται νά ζητήσῃ τó διαζύγιον ένώπιον του δικαστηρίου, τó όποιον δύναται νά δεχθῆ τήν άγωγήν, άν ό άρχικώς ένάγων, ό όποιος παρίσταται ή εκλήθη δεόντως, δέν συγκατατίθεται άμέσως είς τήν διακο-

πήν του χωρισµού». 'Από τόν άρχικώς ένάγόμενον (ανάιτιον) σύζυγον εξαρτάται δηλαδή ή διατήρησις του γάµου.

Και είς τó Λουξεµβούργον τó όποιον άπεδέχθη τó 1807 τόν Code Napoléon, ισχύει άµιγῆς ή άρχή τής ύπαιτιότητος.

Τó αύτó πρέπει νά λεχθῆ και δια τήν 'Ολλανδία: ό νόµος τής 14.6.1956, ό όποιος έτροποποίησε τó άρθρον 262 του 'Αστικού Κώδικος επέµεινε άνολύτως επί τής άρχής τής ύπαιτιότητος.

* *

Τήν πρώτην προσέγγισιν πρós τήν άρχήν του κλονισµού εύρίσκοµεν είς τó άρθρον 142 παρ. 1 του 'Ελβετικού άστικού κώδικος του 1907: «'Εάν ή συζυγική σχέση εκλονίσθη τόσον ισχυρώς, ώστε νά µη δύναται ν' άπαιτηθῆ από τούς συζύγους ή συνέχισις τής έγγάµου κοινωνίας, δύναται έκάτερος τών συζύγων νά ζητήσῃ τó διαζύγιον.» "Ηδη όμως ή δευτέρα παράγραφος του αύτου άρθρου έπιστρέφει είς τήν άρχήν τής ύπαιτιότητος: «'Εάν ό ισχυρός κλονισµός βαρύνῃ κυρίως τόν ένα τών συζύγων, διαζύγιον δύναται νά ζητησῆ µόνον ό έτερος». (Πρβλ. παροµοίως άρθρ. 134 του τούρκικου 'Αστικού Κώδικος του 1926 εισαχθέντος εκ τής 'Ελβετίας).

'Ομοιότητας μεταξύ των παρουσιάζουν αί σχετικαί διατάξεις τών βορείων χωρών.

'Ο ισχύων Σουηδικός νόµος περί γάµου τής 11 'Ιουνίου 1920, στηρίζεται ούσιαστικώς επί τής άρχής τής ύπαιτιότητος. Διότι δύναται µέν έκάτερος τών συζύγων νά ζητήσῃ τόν χωρισµόν από τραπέζης και κóιτης, άν ένεκα διαφορās χαρακτήρων και νοοτροπίας ή εξ άλλων λόγων προέκυψε βαθεΐα και διαρκής διάστασις τών συζύγων· αλλά ό κυρίως βαρυνόµενος µε τήν διάστασιν αύτην δέν δικαιούται νά ζητήσῃ τόν χωρισµόν (άρθρ. 2 παρ. 2). Και ή είς τó άρθρ. 4 έπιχειρουµένη προσέγγισις πρós τήν άρχήν του κλονισµού έµφορεΐται από τήν κεντρικήν ιδέαν τής ύπαιτιότητος: «'Εάν οι σύζυγοι ζοϋν χωριστά τούλάχιστον από τριετίας άνευ δικαστικού χωρισµού [από τραπέζης και κóιτης] και ένεκα ερίδων, δύναται έκάτερος νά ζητήσῃ τó διαζύγιον· οϋχ ήττον δέν δύναται νά λυθῆ ό γάµος, άν µόνον ό είς τών συζύγων έπιθυµῆ νά διαζευχθῆ και άν εν όψει τής συμπεριφορās του ή άλλων ιδιαιτέρων συνθηκών δέν παρίσταται έπιεικές νά γίνῃ δεκτῆ ή άγωγή του και νά λυθῆ ό γάµος».

Τó άρθρ. 53 παρ. 2 του Δανικου νόμου περί συνάψεως και λύσεως του γάµου τής 30.6.1922 (τροποποιηθέντος δια νόµων τής 13.4.1938 και 15.3.1939) είναι παρόµοιον πρós τó ήδη αναφερθέν άρθρ. 2 παρ. 2 του σουηδικου νόμου, βασιζεται δηλ. επί τής άρχής τής ύπαιτιότητος. "Απαξ όμως άπηγγέλη υπό του δικαστηρίου ό χωρισµός από τραπέζης και κóιτης, δικαιούται έκάτερος τών συζύγων µετá χωρισµόν δύο και ήµίσεως έτών νά ζητήσῃ τó διαζύγιον (άρθρ. 54 έδ.2).

Περισσότερον ενδιαφέρον διὰ τὸ θέμα μας παρουσιάζει τὸ ἄρθρ. 55: «Ἐὰν ἔπαυσεν ἡ συμβίωσις τῶν συζύγων ἕνεκα ἀμοιβαίας ἀποστροφῆς καὶ ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως [περὶ χωρισμοῦ ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης] ἀπὸ τετραετίας τουλάχιστον, χωρὶς νὰ ἐπαναληφθῆ βραδύτερον, δύναται ἑκάτερος τῶν συζύγων νὰ ζητήσῃ τὴν δικαστικὴν λύσιν τοῦ γάμου· οὐχ ἦττον ὁ γάμος δὲν πρέπει γενικῶς νὰ λύεται, ἐὰν ὁ αἰτῶν διὰ τῆς διαγωγῆς του βαρύνεται κυρίως διὰ τὴν ἄρσιν τῆς συμβίωσεως καὶ ἐὰν ὁ ἕτερος τῶν συζύγων ἀντιτίθεται εἰς τὸ διαζύγιον». Τὸ ἄρθρον αὐτό, συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, ἀφήνει μόνον μίαν μικρὰν διέξοδον πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ κλονισμοῦ διὰ τῆς λέξεως «γενικῶς» (Almindelighed). Τὰ δανικὰ δικαστήρια χρησιμοποιοῦν ὅμως τὴν διέξοδον αὐτὴν μὲ πολλὴν ἐπιφυλακτικότητα καὶ εἰς ἄκρας περιπτώσεις (π.χ. δεκατρία ἔτη ἐγκαταλείψεως καὶ παρουσία τριῶν τέκνων μὲ τὴν συμβιούσαν γυναῖκα κλπ.)

Τὴν ἰδίαν περιορισμένην διέξοδον πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ κλονισμοῦ διανοίγει καὶ τὸ ἄρθρον 63 τοῦ Ἰσλανδικοῦ νόμου τῆς 27.6.1921.

Παρόμοια πρὸς τὰ ἄρθρα 53 παρ. 2 καὶ 54 ἐδ. 2 τοῦ δανικοῦ νόμου εἶναι καὶ τὰ ἄρθρα 42 παρ. 2 καὶ 43 παρ. 1 ἐδ. 2 τοῦ Νορβηγικοῦ νόμου περὶ συνάψεως καὶ λύσεως τοῦ γάμου τῆς 29.5.1918 (τροποποιηθέντος διὰ τοῦ νόμου τῆς 28.7.1949). Τὸ ἄρθρον ὅμως 43 παρ. 1 ἐμφανίζεται στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κλονισμοῦ: «Ἐὰν ἔπαυσεν ἡ συμβίωσις τῶν συζύγων ἀπὸ τριετίας, χωρὶς νὰ ἐπακολουθήσῃ νόμιμος χωρισμὸς [ἀπὸ τραπέζης καὶ κοίτης] καὶ ἐὰν ἡ συμβίωσις δὲν ἐπανελήφθη βραδύτερον, δύναται νὰ χορηγηθῆ τὸ διαζύγιον, τῇ αἰτήσῃ ἑκατέρου τῶν συζύγων». Ἡ νορβηγικὴ θεωρία καὶ νομολογία ἀρνεῖται ὅμως, ὅτι ἐν προκειμένῳ θεσπίζεται καθαρὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ κλονισμοῦ. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπαιτεῖ τὴν διαπίστωσιν ἑλλείψεως πιθανότητος ἀναβιώσεως τοῦ γάμου, ἀρνεῖται εἰς τὸν αἰτοῦντα ἀπόλυτον δικαίωμα ἐπὶ τοῦ διαζυγίου, ἀναγνωρίζει εἰς τὸν δικαστὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν καὶ διαμορφώνει ὡς δικαστικὸν κριτήριον τὴν «εὐλογον ἀντίκρουσιν» τοῦ διαζυγίου ἐκ μέρους τοῦ ἐναγομένου (π.χ. ἐκ θρησκευτικῶν λόγων, παρουσίας τέκνων κλπ.).

Ὅμοιως πρὸς τὴν ἀνωτέρω νορβηγικὴν διάταξιν εἶναι διατυπωμένον καὶ τὸ ἄρθρον 76 παρ. 2 τοῦ Φιλλανδικοῦ νόμου περὶ γάμου τῆς 13.6.1929.

* *

Ὁ πλέον ενδιαφέρων νόμος διὰ τὸ θέμα μας εἶναι ἀσφαλῶς ὁ Γερμανικὸς νόμος περὶ γάμου. Ὁ νόμος αὐτὸς ἔχει ἱστορίαν. Ἐθεσπίσθη κατὰ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν περίοδον (τὸ 1938) καὶ ἐτέθη εἰς ἰσχὺν εἰς ὅλην τὴν τότε γερμανικὴν Ἐπικράτειαν, δηλ. καὶ τὴν Αὐστρίαν. Μετὰ τὸν πόλεμον ἡ μὲν Αὐστρία διετήρησε τὸν νόμον μὲ ὠρισμένας τροποποιήσεις (ὄχι ἐπὶ τοῦ ενδιαφέροντος θέματος). Ἀντιθέτως ἡ Γερμα-

νία τὸν κατήργησε καὶ ἐξέδωκε νέον νόμον τὸ 1946, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐν πολλοῖς ἐπαναλαμβάνει ἐπὶ λέξει ἢ μὲ μικρὰς τροποποιήσεις ἢ προσθήκας τὸν νόμον τοῦ 1938 (οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θέματός μας).

Ὁ νόμος περὶ γάμου τοῦ 1938, ἰσχύει ἐπὶ τοῦ ζητήματός μας ἀναλλοίωτος εἰς τὴν Αὐστρίαν, στηρίζεται κατὰ βάσιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, μὲ μίαν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν προσπάθειαν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ θέμα τοῦ κλονισμοῦ ὡς αὐτονόμου λόγου διαζυγίου. Ἡ βασικὴ ἐπιμονὴ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος προκύπτει σαφῶς καὶ ἀπὸ τὸ ἄρθρον 49 ἐδ. 2 (ἄρθρ. 43 ἐδ. 2 τοῦ νῦν ἰσχύοντος γερμανικοῦ νόμου τοῦ 1946): «Ὅστις ὑπέπεσεν ὁ ἴδιος εἰς παράπτωμα, δὲν δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἕνεκα τοῦ εἴδους τοῦ παραπτώματός του, ἰδίως ἕνεκα τῆς συναφείας τοῦ παραπτώματος τοῦ ἄλλου συζύγου μὲ τὴν ἰδικὴν του ὑπαιτιότητα, ἡ αἰτίας του περὶ διαζυγίου δὲν εἶναι ἠθικῶς δικαιολογημένη, ἐφ' ὅσον κριθῆ ὀρθῶς ἡ οὐσία τοῦ γάμου». Ἐὰν δηλαδή ἡ αἰτία τοῦ διαζυγίου δὲν εἶναι, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, «ἠθικῶς δικαιολογημένη», δὲν γίνεται δεκτὴ, ἔστω καὶ ἂν ὁ γάμος εἶναι οὐσιαστικῶς ἐν διαλύσει. Αὐτὴ δὲ ἡ «ἠθικὴ δικαιολόγησις» τῆς αἰτήσεως διαζυγίου συνάπτεται λογικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου πρὸς τὸ παράπτωμα καὶ τὴν ὑπαιτιότητα τοῦ αἰτούντος.

Ἄλλὰ ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα τὸ θέμα μας διάταξις τοῦ ἐν λόγω νόμου εἶναι ἡ τοῦ ἄρθρου 55 (ἄρθρ. 48 τοῦ νῦν ἰσχύοντος γερμανικοῦ νόμου): «Ἄρσις τῆς οἰκιακῆς κοινότητος. Ἐὰν ἦρθῃ ἡ οἰκιακὴ κοινότης τῶν συζύγων ἀπὸ τριετίας, καὶ συνεπεῖα ἐνὸς βαθέος, ἀθεραπεύτου κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως δὲν δύναται νὰ ἀναμένεται ἡ ἀποκατάστασις μιᾶς εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ γάμου ἀνταποκρινόμενης, βιοτικῆς κοινότητος, δύναται ἑκάτερος τῶν συζύγων νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον. Ἐὰν ὁ σύζυγος, ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὸ διαζύγιον, βαρύνεται πλήρως ἢ κυρίως μὲ τὸν κλονισμόν, δύναται ὁ ἕτερος ν' ἀντικρούσῃ τὸ διαζύγιον. Ἡ ἀντίκρουσις δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἐὰν ἡ διατήρησις τοῦ γάμου ἐπὶ ὀρθῆς κρίσεως τῆς οὐσίας τοῦ γάμου καὶ τῆς συνόλου διαγωγῆς ἀμφοτέρων τῶν συζύγων δὲν εἶναι ἠθικῶς δικαιολογημένη».

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε διὰ τῆς διατάξεως αὐτῆς δὲν εἰσῆχθη ἢ εἰσῆχθη πολὺ περιορισμένως ἡ ἀρχὴ τοῦ κλονισμοῦ. Ἡ παρ. 2 τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου ἔχει ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν νὰ τονίσῃ τὴν θεμελιώδη σπουδαιότητα τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος. Θεωρία καὶ νομολογία χειρίζονται τὴν παράγραφον αὐτὴν, ἀκριβῶς διὰ ν' ἀποτρέψουν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ ὑπαιτίου συζύγου, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν κοινὴν στέγην, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τριετίαν ζητῶν διαζύγιον. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις δύναται ὁ ἐναγόμενος ν' ἀντικρούσῃ τὸ διαζύγιον.

Ὁ γερμανικὸς περὶ γάμου νόμος τῆς 20.2.1946 περιώρισε μάλιστα ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀρχὴν τοῦ κλονισμοῦ διὰ τῆς προσθήκης μιᾶς τρίτης παραγράφου εἰς τὸ ἄρθρον 55 (νῦν ἄρθρον 48): «Ἡ αἰτίασις δια-

ζυγίου δὲν γίνεται δεκτή, ἐὰν τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ἀνηλίκων τέκνων, προερχομένων ἐκ τοῦ γάμου, ἀπαιτῆ τὴν διατήρησιν τοῦ γάμου».

* *

Ποῖα εἶναι τὰ συμπεράσματα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπισκόπησιν; Πρὸ πάντων: Τί θὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα; Εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν μίαν ἀπάντησιν διότι πρόκειται διὰ θέμα ζωτικὸν διὰ τὴν χώραν μας.

Ἐπεχειρήσαμε μίαν σύντομον νομικὴν περιήγησιν εἰς ὅλας τὰς μὴ κομμουνιστικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης μὲ σκοπὸν νὰ ἴδωμεν τί ἰσχύει εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἐν σχέσει πρὸς τὸ διαζύγιον καὶ δὴ τὴν δυνατότητα ἐκδόσεως διαζυγίου κατ' αἴτησιν τοῦ ὑπαιτίου συζύγου. Ἀναλόγως τῆς θέσεως τὴν ὁποῖαν λαμβάνουν ἐναντι τοῦ ζητήματος, ἤμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τρεῖς κατηγορίας χωρῶν:

Πρῶτον: ὑπάρχουν ὠρισμένοι καθολικαὶ χῶραι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀναγνωρίζουν εἰς καμμίαν περίπτωσιν τὸ διαζύγιον, π.χ. Ἰταλία, Ἰσπανία κλπ.

Δεύτερον: ὑπάρχουν χῶραι, αἱ ὁποῖαι ἀναγνωρίζουν τὸ διαζύγιον, ἀλλὰ μόνον κατ' αἴτησιν καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀναιτίου συζύγου, π.χ. Γαλλία, Ἀγγλία κ.λπ.

Τρίτον: ὑπάρχουν τέλος χῶραι, αἱ ὁποῖαι χορηγοῦν τὸ διαζύγιον κανονικῶς μὲν εἰς τὸν ἀναίτιον σύζυγον, συγκαταβαίνουν ὅμως εἰς ἐντελῶς ἄκρας περιπτώσεις πλήρους ἀποσυνθέσεως τοῦ γάμου εἰς τὴν λύσιν του, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, ἀλλὰ καὶ πάλιν μὲ ποικίλας ἐπιφυλάξεις, π.χ. Γερμανία, Αὐστρία κλπ.

Τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν σύντομον αὐτὴν ἔρευναν εἶναι δύο:

Πρῶτον ὅτι εἰς τὰ πλεῖστα ἀκόμη καὶ σαφῶς ρηξικέλευθα κοινωνικῶς κράτη — θὰ ἐλέγγομεν «μοντέρνα» ἂν ἡ λέξις αὐτὴ δὲν ἦταν τόσο πολυσήμαντος! — ὅπως ἡ Γαλλία ἢ ἀκόμη καὶ ἡ Σουηδία, ἰσχύει μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπαιτιότητος.

Δεύτερον ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἀπολύτως εὐρωπαϊκὴν χώραν ἰσχύει ἀμιγῆς ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ γάμου, ἀλλὰ εἶναι τόσο περιορισμένη ἀπὸ ποικίλας ἐπιφυλάξεις, ὥστε, εἰς τὸ τέλος, νὰ δίδεται διαζύγιον κατ' αἴτησιν τοῦ ὑπαιτίου μόνον εἰς τὰς ἄκρας περιπτώσεις ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ γάμου, εἰς τὰς περιπτώσεις δηλαδή, ὅπου ὅλα σχεδὸν ὁμιλοῦν ὑπὲρ τῆς λύσεως τοῦ γάμου καὶ σχεδὸν τίποτε ὑπὲρ τῆς διατηρήσεώς του.

Τί πρέπει νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα;

* *

Τὸ «νομοθετεῖν» δὲν εἶναι κάτι ποῦ ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ γραφεῖον του, ἀλλὰ οὔτε καὶ κάτι ποῦ ἐπιτρέπεται νὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν πίεσιν συγκεκριμένων περιπτώσεων εἰς βάρος μιᾶς βαθεῖας καὶ συγχρόνως εὐρείας ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἐκάστοτε ρυθμιστέου θέματος.

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἰσχύουν κατ' ἐξοχὴν προκειμένου περὶ τοῦ διαζυγίου. Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ θέμα μὲ ἡρεμίαν, ρεαλισμὸν καὶ συναίσθησιν τῆς θεμελιώδους σπουδαιότητός του.

Ἐδῶ πρόκειται διὰ τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν. Ὅσοι ἔχουν γνωρίσει ἐκ τοῦ πλησίον τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν (ἂς μὴ μιλήσωμεν ἐδῶ διὰ τὴν Ἀμερικὴν), ξεύρουν πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ὡς θεσμὸς ἔχει πολὺ περισσοτέραν συνοχὴν, πολὺ περισσότερο περιεχόμενον, «στέκεται» πολὺ καλύτερα ἀπὸ τὰς περισσοτέρας ἄλλας εὐρωπαϊκὰς οἰκογενεῖας. Ἥμπορεῖ ἡ ἑλληνικὴ ζωὴ νὰ ἔχῃ τὰς κακὰς τῆς πλευράς, τὰ «στραβά» τῆς — καὶ ἀσφαλῶς ἔχει ὄχι λίγα! — ἀλλὰ αὐτὴ ἡ συνοχὴ τῆς οἰκογενεῖας, ποῦ συνδέει μετὰ τῶν συζύγων, γονεῖς καὶ παιδιὰ, ἀδελφούς καὶ ἀδελφάς, εἶναι ἀναμφισβητήτως μίαν ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν θεικὴν πλευρὰ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Διότι δὲν εἶναι μόνον ἡ οἰκονομικὴ ἀνάγκη ποῦ κρατεῖ ἐν συνοχῇ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν, ὥστε μίαν ἄνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, μίαν ἐκβιομηχανοποίησιν π.χ. τῆς Ἑλλάδος νὰ στερήσῃ τὴν συνοχὴν αὐτὴν ἀπὸ τὸν λόγον ὑπάρξεώς της. Ὁ ἀδελφὸς ἠσθάνετο εἰς τὴν Ἑλλάδα συνυπεύθυνος διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀδελφῆς του ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν ποῦ τὰ κορίτσια τῆς Ἑλλάδος ἔμεναν στὸ σπίτι των καὶ ἦσαν ἀπολύτως ἐξηρητημένα κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἀπὸ τὸν πατέρα ἢ τὸν ἀδελφόν, ἀλλὰ αἰσθάνεται καὶ τώρα ποῦ ἡ νέα κοπέλλα εἶναι — τοῦλάχιστον εἰς τὴν μεγαλόπολιν — κοινωνικῶς καὶ οἰκονομικῶς εἰς σημαντικὸν βαθμὸν χειραφετημένη. Ἐὰν ἡ χειραφέτησις αὐτὴ σημαίνει πρόοδον, ἢ παρὰ ταῦτα διατηρουμένη οἰκογενειακὴ συνοχὴ σημαίνει πνευματικὸν βάθος καὶ εἶναι ἓνα πολῦτιμον στοιχεῖον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἔθνους.

Τὸ ὅτι ὅμως τὰ πράγματα θὰ ἐξακολουθήσουν μοιραίως ἔτσι δὲν εἶναι ἠσφαλισμένον οὔτε ἤμπορεῖ νὰ ἀσφαλισθῆ εἰς τὰς ἀσφαλιστικὰς ἐταιρεῖας. Χρειάζεται ἄ γ ῶ ν α.

Ὁ ἀγὼν αὐτὸς τορπιλίζεται ἤδη εἰς τὴν ἀφετηρίαν του μὲ τὴν καθιέρωσιν — κατ' ἀπόλυτον ἑλληνικὴν πρωτοτυπίαν καὶ κατ' ἐξαιρέσιν ὅλων τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν — τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου. Ὅταν ὑποβιβάσωμεν τὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐταιρείας «ἀορίστου διαρκείας», ὅπως ὀρθῶς παρετήρηθη εἰς τὰ «Σημειώματα» τοῦ πρώτου τεύχους τῆς «Συζητήσεως» (σελ. 20), τότε δημιουργοῦμεν μίαν οἰκογένειαν ἢ ὁποῖα δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε κἀν αὐτῆς τῆς ἐταιρείας ἀορίστου διαρκείας τὴν συνοχὴν. Διότι ἡ ἐταιρεία εἶναι μίαν κερδοσκοπὸς καὶ — ὁμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων — κερδοφόρος σύμπραξις πλειόνων

προσώπων, ενώ η οικογένεια — τουλάχιστον από οικονομικής απόψεως — δεν είναι (κατά κανόνα!) ούτε κερδοσκοπός ούτε, κατά μείζονα λόγον, κερδοφόρος επιχείρησις.

* *

Γάμος με πλήρη ἐλευθερίαν συμπράξεως ἢ ἀποχωρήσεως δὲν ὑπάρχει ἢ καὶ ἂν ὑπάρξῃ, δὲν εἶναι πλέον «γάμος». Εἶναι ὀρθότερον, ἐντιμότερον, ἐπιστημονικῶς ἀκριβέστερον νὰ συζητοῦμεν περὶ τῆς ἐλευθέρως συμβιώσεως, παρὰ περὶ τοῦ ἀπολύτως ἐλευθέρου γάμου, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ λυθῇ αὐτομάτως κατ' αἴτησιν τοῦ ὑπαιτίου συζύγου!

Τὴν θέσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς ὁποίας παραιτοῦνται οἱ «συνερχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν» λαμβάνει ἡ εὐθύνη. Αὐτὴ ἡ λέξις, ποῦ εἶναι τόσον ὀλίγον τῆς μύδας εἰς τὴν πατρίδα μας, δὲν ἐνεφανίσθη τόσον συχνὰ ὅσον ἔπρεπε εἰς τὰς ἐπιχειρηματολογίας ὑπὲρ τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὑπαιτίου συζύγου, τί γίνεται ἀλήθεια μετὰ τὴν εὐθύνην του ἀπέναντι τοῦ ἄλλου συζύγου; Τοῦ συζύγου, ὁ ὁποῖος, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶναι πλήρως ἀναίτιος, πάντως δὲν εἶναι ὁ κυρίως ὑπαίτιος (ἀλλέως τὸ διαζύγιον θὰ ἦτο χωρὶς ἄλλο δυνατὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρ. 1442 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος!). Τί γίνεται πρὸ πάντων μετὰ τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τῶν — ἐν πάσῃ περιπτώσει — ἀναίτιων παιδιῶν;

* *

Καὶ ἔπειτα κάτι ἄλλο: ἂς μὴ αὐταπατώμεθα, ἢ γυναῖκα εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἀκόμη ἴση μετὰ τὸν ἄνδρα, κυρίως βεβαίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν γάμον, ὅχι μόνον ἢ Ἑλληνίδας ἀλλὰ καὶ ἢ γυναῖκα τῆς δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι πολὺ ἀσθενέστερα ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Διατὶ εἶναι ἔτσι καὶ ἂν ἤμπορούσε νὰ εἶναι ἀλλοιῶς, εἶναι ἄλλο θέμα. Ἄν ὅμως πιστεύωμεν εἰς τὸ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφήσωμεν — κατὰ δύναμιν — τὴν γυναῖκα ἀβοήθητον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ τὴν ἐνισχύσωμεν καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς νομοθεσίας εἰς τὸ θέμα τοῦ γάμου.

Ἡ γυναῖκα εὐρίσκειται, ὅπως εἴπομεν, εἰς πολὺ μειονεκτικώτερον θέσιν ἔναντι τοῦ γάμου ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἄνδρας. Τὴν δὲ συζυγικὴν στέγην ἐγκαταλείπουν σχεδὸν πάντοτε οἱ ἄνδρες. Τὸ νὰ τοὺς δώσωμεν — ἔστω ὕστερα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη — τὸ διαζύγιον, σημαίνει νὰ

ἐπεκτείνωμεν τὴν θλιβεράν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἀβεβαιότητος ποῦ βασανίζει τὸ ἄγαμο κορίτσι καὶ μετὰ εἰς τὸν γάμον: τὸν φόβον ὅτι μίαν ὥραίαν ἡμέραν, ὅταν θὰ περάσῃ ἢ πρώτη ρόδινη ἐποχὴ, θὰ δεχθῇ τὸ «ρεπουδιον» ἀπὸ τὸ σύζυγόν της, ὅτι πρέπει νὰ πάῃ σπῖτι της καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς μίαν ἄλλην! Πόσον συνεπέστερον θὰ ἦτο, ἂν εἰσήγομεν κατ' εὐθεῖαν τὸν θεσμόν τῆς πολυγαμίας, ἀμιλλώμενοι εἰς πολιτισμὸν τὴν Σαουδικὴν Ἀραβίαν ἢ τὶς οἶδε ποίαν ἄλλην πετρελαιοβίωτον μωαμεθανικὴν ἡγεμονίαν!

* *

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, τότε τὴν ἰσότητα αὐτὴν πρέπει νὰ τὴν δεχθῶμεν ὅχι μόνον εἰς τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς θυσίας. Ἄν ἀρνούμεθα νὰ ἀξιώσωμεν ἀπὸ τὸν ὑπαίτιον σύζυγον νὰ παραμείνῃ εἰς μίαν ἐγγαμον συμβίωσιν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς κατὰ κύριον λόγον ἔκαμε ἀνυπόφορον (διότι ἄλλως, εἴπομεν ὑπάρχει ἢ ὁδὸς τοῦ ἄρθρου 1442 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος), τότε πρέπει τουλάχιστον κατ' ἴσον λόγον, ν' ἀρνηθῶμεν, ν' ἀξιώσωμεν ἀπὸ τὸν ἀναίτιον σύζυγον — εἰς τὴν πράξιν: τὴν γυναῖκα — νὰ κλείσῃ τὸ συζυγικὸ σπῖτι καὶ νὰ πάῃ ὅπου τὴν βγάλῃ ὁ δρόμος. Οἱ συνήγοροι τοῦ ἀναίτιου διαζυγίου, τόσον εὐαίσθητοι εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὑπαιτίου συζύγου, ἀπαιτοῦν μ' ἐλαφρὰν τὴν συνείδησιν ἀπὸ τὸν ἀναίτιον σύζυγον — ἐπαναλαμβάνομεν διὰ νὰ εἰμεθα ρεαλισταί: τὴν γυναῖκα, καὶ δὴ τὴν κοινωνικῶς, ἀλλὰ καὶ οικονομικῶς, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν πόλιν, ἀσθενῆ Ἑλληνίδα — νὰ κάμῃ τὴν μεγάλην θυσίαν νὰ κλείσῃ τὸ σπῖτι της καὶ ἴσως-ἴσως τὴν ζωὴν της!

* *

Ἐπὶ τὴν πιθανὴν ἐντελῶς ἄκραι περιπτώσεις, κατ' ἀνάγκην σπάνια. Ἄλλὰ ὡς κανὼν παραμένει ὅτι τὸ αὐτόματον διαζύγιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἐθεώρησαν ὀρθὸν νὰ εἰσαγάγουν οὔτε χῶραι μετὰ πολὺ χαλαρωτέραν οἰκογένειαν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, θὰ ἀπετέλει διὰ τὴν Ἑλλάδα καταστρεπτικὸν μέτρον διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ὑπόστασιν τοῦ γάμου.

ΝΟΜΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

Ε Π Ι Τ Ω Ν Λ Ο Γ Ω Ν Δ Ι Α Ζ Υ Γ Ι Ο Υ *

Άπό τής συστάσεως του νεωτέρου ελληνικού κράτους μέχρι τής ισχύος του νόμου 2228/1920 ισχυόν ως λόγοι διαζυγίου οι αναγραφόμενοι εν τῇ Νεαρᾷ 117 του Ίουστινιανού¹.

Οί λόγοι ὅμως οὔτοι ἦσαν τὸ μὲν ἀσυστηματοποίητοι, τὸ δὲ δὲν ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ νεωτέρου κοινωνικοῦ βίου. Ὡς ἐκ τούτου παρέστη ἀνάγκη, ὅπως ἐκδοθῇ ὁ νόμος 2228 τῆς 24 Ίουνίου/2 Ίουλίου τοῦ 1920 περὶ διαζυγίου². Ὁ νόμος οὗτος ἰσχύσας καθ' ὄλην τὴν ἐλληνικὴν ἐπικράτειαν πλην τῆς Κρήτης διετήρησε τὴν διακρίσιν ἀναίτιων καὶ ὑπαίτιων λόγων, οἱ ὅποιοι τυγχάνουσι περισσότεροι καὶ σπουδαιότεροι³. Οἱ ἀναίτιοι ἀπετέλουν ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας τοῦ θανάτου ὡς λόγου λύσεως τοῦ γάμου (ἀφάνεια, λέπρα, φρενοβλάβεια, ἀνικανότης πρὸς συνουσίαν), ἐνῶ οἱ ὑπαίτιοι ἀπετέλουν ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς μοιχείας ὡς λόγου λύσεως τοῦ γάμου (μοιχεία, διγαμία, ἐπιβουλή τῆς ζωῆς, κακόβουλος ἐγκατάλειψις, ὑποκειμενικὸς κλονισμὸς).

Ὁ νόμος 2228 προσέθηκεν εἰς τοὺς περὶ διαζυγίου λόγους τῆς Νεαρᾶς 117, οὗς συνεχρόνισε καὶ ἐσυστηματοποίησεν, τὸν περὶ ὑποκειμενικοῦ κλονισμοῦ τῆς σχέσεως τοῦ γάμου λόγον ἐν ἀρθρ. 5 αὐτοῦ, καθ' ὃν ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ ἐτέρου ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασιμῶς ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως

ἀποβαίνει εἰς τοὺς συζύγους ἀφόρητος⁴. Ἡ ἔννοια δὲ τῆς ὑπαιτιότητος εἶναι ἐνταῦθα παρεμφερὴς πρὸς τὴν ἐν γένει ἐν τῷ ἀστικῷ δικαίῳ ἔννοιαν τῆς ὑπαιτιότητος περιλαμβάνουσα πράξεις ἢ παραλείψεις τοῦ συζύγου, καθ' οὗ αἰτεῖται τὸ διαζύγιον ἀποδοτέας εἰς δόλον ἢ ἀμέλειαν αὐτοῦ, καὶ ἐξ ὧν προβάλλονται αἱ νομικαὶ καὶ ἠθικαὶ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐδράζεται ὁ γάμος⁵.

Ὁ νόμος 2228/1920 περιελήφθη σχεδὸν αὐτόσκιος ἐν τῷ ἀπὸ 23/2/1946 ἰσχύοντι Ἀστικῷ Κώδικι. Αἱ διαφοραὶ τῶν δύο νομικῶν κειμένων ἐν σχέσει μὲ τὸς λόγους διαζυγίου εἶναι αἱ ἐπόμενα.

Ὁ Α.Κ. ἐν ἀρθρ. 1439 περὶ μοιχείας ὡς λόγου διαζυγίου δὲν περιλαμβάνει τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ Ν. 2228, καθ' ἣν μοιχεία μόνον ἀνδρὸς δύναται νὰ ἀπορριφθῇ διὰ σπουδαίους λόγους. Εἰς δὲ τὸ ἀρθρον 1442 περὶ κλονισμοῦ ἐγγάμου σχέσεως διαλαμβάνει, ὅτι ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ ἐτέρου ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασιμῶς ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος⁶. Προσέτι ἐν ἀρθρ. 1443 τοῦ Α.Κ. ἡ συνεπεία φρενοβλαβείας ἄρσις τῆς πνευματικῆς τῶν συζύγων κοινωνίας δέον νὰ διαρκέσῃ συνεχεστῶτος τοῦ γάμου τέσσαρα τοῦλάχιστον ἔτη ἀντὶ τῶν τριῶν, ἅτινα ὠρίζε τὸ ἀρθρον 6 τοῦ Ν. 2228.

* Ἀναδημοσιεύεται τὸ περισπούδαστον ἀρθρον ἐκ τῆς Ε.Ε.Ν. Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1975, τῇ ἀδείᾳ τοῦ εὐγενοῦς συγγραφέως.

1. Σ. Μακρυγιάννη, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1910, σελ. 336 ἐπ., Γ. Μαριδάκη, Τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων, 1922, § 23, Κ. Δεμερτζή, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον 1935, σελ. 258 ἐπ. Διὰ τῆς νεαρᾶς ταύτης ἐπετεύχθη κατ' οὐσίαν συμβιβασμὸς ἀντιλήψεων Ἐκκλησίας μὴ ἀνεχομένης τὸ διαζύγιον παρ' ἐκτὸς λόγου πορνείας (μοιχείας) καὶ Πολιτείας εὐνοούσης τὸ διαζύγιον διὰ πλείονας λόγους. Γ. Μαριδάκη, Τὸ Διαζύγιον, 1938, σελ. 2 ἐπ., Ἰ. Δεληγιάννη, Τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαίου τοῦ διαζυγίου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορικῆς καὶ συγκριτικῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ θεσμοῦ, 1968 σελ. 96, C. Vogel, Fiançailles, Mariage et Divorce, en Grèce, Istina, 2 (1961-62), σελ. 175, D. Salachas, Matrimonio e Divorzio nel diritto canonico orientale, Nicolaus, 1 (1973), σελ. 57 ἐπ. Οἱ ὑπαίτιοι λόγοι διαζυγίου ἐθεωρήθησαν ὡς ἐπέκτασις τῆς ἐννοίας τῆς μοιχείας, Γ. Μπαλῆ, Μελέται ἐπὶ τοῦ ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Δικαίου, 1934 σελ. 398.

2. Βλ. Αἰτ. Ἐκθεσιν τοῦ νόμου ἐν Θ. Α' 587 ἐπ. Τὸ ἔτος 1920 ἀποτελεῖ ὀρόσημον ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐλληνικῇ νομοθεσίᾳ: νόμοι 2112 περὶ συμβάσεως ἐργασίας, 2228 περὶ διαζυγίου, 2310 περὶ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς. Οἱ νόμοι οὗτοι περιελήφθησαν κατὰ τὰς κυριώτερας αὐτῶν διατάξεις εἰς τὸν Α.Κ.

3. Κ. Δεμερτζή, ἔ. ἀν. σελ. 261 ἐπ., Γ. Μαριδάκη, Τὸ Διαζύγιον, παρ. 1-7.

4. Βλ. Αἰτ. Ἐκθεσιν ἔ. ἀν. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Τὸ κείμενον καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀρθροῦ 5 τοῦ νόμου διαζυγίου (1921), Γ. Μαριδάκη ἔ. ἀν. παρ. 7.

5. Χρ. Οἰκονόμου, Θ. ΝΔ' 107, Α.Π. 508/1933 Θ. ΜΕ' 147. Ἀνάγκη αἰτιώδους συναφείας πταίσματος ἐναγομένου καὶ ἰσχυροῦ κλονισμοῦ, Α.Π. 230/1927, Θ. ΛΗ', 737, Α.Π. 178/1928, Θ. ΛΗ', 577, Α.Π. 158/1930, Θ. ΜΑ', 660, Α.Π. 368/1934, Δικ. ΣΤ', 746, Α.Π. 762/1954, Ε.Ε.Ν. ΚΒ', 22. Δὲν ἀπαιτεῖται ἀμεσος, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἐνδεχόμενος ὀβλος, Α.Π. 291/1928, Θ. Μ', 179, Α.Π. 6/1932, 491/1936, 16, Α.Π. 262/1928, Θ. Μ', 97, Α.Π. 201/1942, Θ. ΝΔ', 106. Ἐτι δὲ καὶ ἀμέλεια Α.Π. 508/1933, ἔ. ἀν.

6. Τοιοῦτοτρόπως ἡ προκειμένη διάταξις διευπλώθη πανομοιότυπως πρὸς τὸ ἀρθρ. 1568 τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος. Staudinger, Komm. § 1568 ἐπ. Ὡς ἄλλως τε εἶχον ἐρμηνεύσει τὸ ἀρθρ. 5 τοῦ Ν. 2228 θεωρία καὶ νομολογία, καθ' ἣς ἐν τοῦ ὑπαίτιου ἰσχυροῦ κλονισμοῦ εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως δέον νὰ ἀποβαίνῃ διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀναίτιον σύζυγον βασιμῶς ἀφόρητος καὶ οὐκ δι' ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους. Γ. Μαριδάκη, ἔ. ἀν. Κ. Δεμερτζή, ἔ. ἀν. παρ. 60, σημ. 22, Α.Π. 250/1928, Θ. Μ' 49, Α.Π. 40/1934, Θ. ΜΕ', 259, Α.Π. 6/1932, 491/1936, Θ. ΜΗ', 441, Α.Π. 127/1943 Ε.Ε.Ν. ΙΑ' 6. Ἦτοι ἡ ἔννοια τοῦ «κλονισμοῦ» εἶναι σύνθετος ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ ὑπαίτιου ἰσχυροῦ κλονισμοῦ καὶ τῆς περαιτέρω βασιμῶς ἀφορήτου συμβιώσεως εἰς τὸν ἀναίτιον.

Ο συνθηθέστερος λόγος τόσον διαζυγίου υπό τὸ κράτος τοῦ Ν. 2228 ὅσον καὶ τοῦ Α.Κ. εἶναι ὁ λόγος τοῦ κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως, ὁ ὁποῖος ὡς γενικὴ ρήτρα ἔτυχε τοιαύτης εὐρείας ἐφαρμογῆς⁷, ὥστε ἡ σχετικὴ περὶ τούτου διάταξις νὰ καλύπτῃ ἀκόμη καὶ περιπτώσεις συναινετικοῦ διαζυγίου⁸. Ὅθεν οὐδόλως τυγχάνει διαφανῆς ἡ ἀνάγκη τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως ὡς νέου λόγου διαζυγίου.

Παρὰ ταῦτα, τοῦτο προτείνεται καὶ συζητεῖται σοβαρῶς ἤδη. Ἐν τῷ ὑπὸ ἀναμόρφωσιν νομοσχεδίῳ ἀναγράφεται, ὅτι ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐὰν ἐπὶ τῆς τόσον ἰσχυρῆς κλονισμῶς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου, ὥστε βασίμως ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως ἀποβαίνει εἰς τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφόρητος. Ἐπὶ πενταετοῦς διαστάσεως ἐκάτερος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐκτὸς ἐὰν ὑφίσταται, ἐλπίς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως.

Ἡ ὡς ἄνω προτεινομένη διάταξις, δι' ἧς εἰσάγεται εἰς τὸν Α.Κ. ὁ λόγος τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ, ἀποδίδει περίπου τὴν διάταξιν τοῦ ἀρθροῦ 142, ἐδ., 1 τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδίδῃ καὶ τὴν οὐσιώδη διάταξιν τοῦ ἐδ. 2, δυνάμει τῆς ὁποίας δὲν ἔχει δικαίωμα ἐγέρσεως ἀγωγῆς ὁ κυρίως ὑπαίτιος τοῦ χωρισμοῦ⁹, ἐνῶ προσθέτει ὡς λόγον διαζεύξεως τὴν πενταετὴ διάστασιν ἀσχέτως πταίσματος. Κατὰ ταῦτα ἡ προτεινομένη διάταξις ὑπερακοντίζει τὴν ἀντίστοιχον περὶ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος, ὡς καὶ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ νέου γαλλικοῦ νόμου περὶ διαζυγίου¹⁰. Καὶ γενικῶς τυγχάνει ἐλευθεριώτερος τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων καὶ ἐτέρων ἀστικῶν κωδίκων, εἰς οὓς ἅπαντας ἐνυπάρχει ὅπως ἴσῃ τὸ στοιχεῖον τῆς ὑπαιτιότητος ἐν τῇ διαρθρώσει τῶν λόγων διαζυγίου¹¹.

Εὐλόγως διερωτᾶται τις διατὶ ὁ Α.Κ. ἐπὶ μὲν τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων, αἵτινες εἶναι καθαρῶς συναλλακτικαί, ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν τοῦ πταίσματος καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς εὐθύνης¹², ἐνῶ ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων, αἵτινες εἶναι ἐξόχως ἠθικαί, θὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑπαιτιότητος, εἰς ἣν νῦν κυρίως

ἐμμένει¹³. Εἴμεθα ἄρα γε ἐλευθεριώτεροι εἰς τὰ ἦθη τῶν Ἑλβετῶν, τῶν Γάλλων καὶ ἄλλων λαῶν, ἵνα ἔχωμεν καὶ χαλαρωτέρας περὶ διαζυγίου διατάξεις;

Λέγεται ὅμως, ὅτι ἡ κατάργησις τῆς ὑπαιτιότητος ὡς προϋποθέσεως τῶν λόγων διαζυγίου γίνεται, διότι ἀσχέτως ταύτης οὐδεὶς ἔχει συμφέρον νὰ διατηρῶνται νεκρωθέντες γάμοι¹⁴. Τοῦτο πιθανὸν νὰ συμβαίῃ μόνον εἰς τοὺς δισταμένους συζύγους, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὰ τέκνα ἐκ τῶν «νεκρωθέντων γάμων», δι' ἅτινα ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ πρὸς αὐτοὺς αἰσθήματα τῶν γονέων καὶ οὐχὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους αἰσθήματα τῶν γονέων. Γενικώτερον δὲ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς οἰκογενεῖας συμφέρον ἔχει ἡ πολιτεία, ἡ ὁποία τὴν προστατεύει καὶ διὰ συνταγματικῆς διατάξεως¹⁵. Ἄλλ' ἐὰν παρατηρηθῇται αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκδιδομένων διαζυγίων μὲ τοὺς ἰσχύοντας λόγους διαζυγίου, ἀσφαλῶς θὰ διακινδυνεύσῃ ἡ συνοχὴ τῆς οἰκογενεῖας μὲ τὴν καθιέρωσιν ὡς λόγου τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ, ὅπότε ὁ ὑπαίτιος τοῦ κλονισμοῦ θὰ αἰτηθῇται παρὰ τοῦ ἀναίτιου τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ὑφίσταται ἐν τῷ νόμῳ φραγμὸς δι' αὐτόν, ὡς ἐν τῷ ἑλβετικῷ, τῷ γαλλικῷ καὶ ἐτέροις κώδιξιν.

Οἱ νόμοι διαπαιδαγωγοῦσιν αἰετοτε τοὺς πολίτας καθιστάμενοι αὐστηρότεροι ἢ χαλαρότεροι κατὰ τὰς ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ περιστάσεις καὶ ἀναλόγως τοῦ ὑπ' αὐτῶν προστατευομένου ἀγαθοῦ ἢ συμφέροντος. Παρ' ἡμῖν δὲ παρατηρεῖται μεταπολεμικῶς τὸ φαινόμενον τῆς ποινικοποιήσεως ἀστικῶν νόμων¹⁶, ὀφειλόμενον εἰς τὰς κρατούσας κοινωνικὰς συνθήκας. Πῶς ὅμως ὑπ' αὐτὰς θὰ καταστήσῃμεν χαλαρωτέρας τὰς περὶ διαζυγίου διατάξεις πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ὑπαίτιου τῶν συζύγων, ὅταν ἀποκλείεται τὸ συναινετικὸν διαζύγιον, ἐν ᾧ τοῦλάχιστον ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι εἶναι σύμφωνοι; Καὶ ποίαν σημασίαν ἔχει ἐντὸς τοιούτων νομικῶν πλαισίων ἡ διατήρησις ὡς κωλύματος γάμου τῆς μοιχείας; Καὶ πῶς ἀκόμη εἶναι δυνατόν νὰ περιληφθῇ ἡ τοιαύτη διάταξις εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, ὁ ὁποῖος περιέχει τοὺς ἀορίστους νομικοὺς κανόνες τῆς καλῆς πίστεως, τῶν χρηστῶν ἠθῶν, τῆς κρίσεως ἀγαθοῦ ἀνδρὸς κ.ἄ. Ἀκριβῶς τὰ ὅρια τῆς καλῆς πίστεως καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν τοῦ ἀρθροῦ 281 ὑπερβαίνει ἡ περὶ διαζυγίου ἀγωγή τοῦ ὑπαίτιου, ὅστις

7. Ἄ. Τούση, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1957, § 105, σημ. 11.

8. Ν. Παπαντωνίου, Τὸ πρόβλημα τοῦ συναινετικοῦ διαζυγίου, Ε.Ε.Ν. ΛΓ', 862.

9. Hinderling, Das schweizerische Ehescheidungsrecht, 1967, σελ. 44 ἐπ.

10. Γ. Βελλῆ, Τὸ Διαζύγιον de lege ferenda, ΝοΒ. 23, σελ. 847 ἐπ.

11. Βλ. Ι. Δεληγιάννη, ἔ. ἀν. σελ. 107 ἐπ.

12. Ἀρθρ. 330 ἐπ., 914 ἐπ.

13. Βεβαίως ὁ Α.Κ. ἀναγνωρίζει καὶ ἀναίτιους λόγους διαζυγίου ἐν ἀρθρ. 1443-1446, ὅμως ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπαιτιότητος δεσπόζει εἰς τὸν θεσμὸν τοῦ διαζυγίου. Ἀρθρ. 1439-1442, 1450-51, 1453-1457 Α.Κ.

14. Ἄ. Γαζῆ, Ἀναγκαῖαι μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, ΝοΒ. 23, σελ. 1026.

15. Ἀρθρ. 21, Σ. 1975. Ὁ Γάμος καὶ ἡ Οἰκογένεια οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ εἶναι θεσμοὶ δημοσίας τάξεως.

16. Ν. Ταζεδάκη, Ἡ ἀντίστασις κατὰ τοῦ νόμου καὶ ἡ ποινικοποίησις τοῦ Δικαίου, Ν. Δίκ. Ε', 177.

ΔΙΑ ΤΟ «ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ»,

Η ΝΟΜΙΚΗ ALTERA PARS

1. Θεμέλιον τῆς οικογενείας εἶναι ὁ γάμος, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν εὐρίσκεται καλῦτερος ὀρισμὸς ἀπὸ τὸν τοῦ μαθητοῦ τοῦ Οὐλπιανοῦ Ἐρρενίου Μοδεστίνου: «Ἐνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, συγχλήρωσις τοῦ βίου παντὸς, θείου καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία».

Συνέπεια τῆς ἐννοίας αὐτῆς τοῦ γάμου εἶναι τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου ἐξ ἄλλης πλὴν τοῦ θανάτου αἰτίας καὶ ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ διαζυγίου ὡς «συμφορᾶς», ὡς Minus Malum, ἐπιτρεπομένου «διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. ιθ', 3-9. Μάρκ. ι', 2-12).

2. Εἰς τὸ ἄρθρον 1442 τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καθιεροῦται ὁ σχετικὸς λόγος διαζυγίου, ὁ ὁποῖος ἀπετέλεσε τὴν μεγαλύτεραν παραχώρησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τοῦ ἀδιαλύτου, θρησκευτικῶς, χαρακτήρος τοῦ γάμου. Κατὰ τὸν λόγον αὐτόν,

ὁ νόμος παρέχει εἰς τὸν δικαστὴν τὴν ἐξουσίαν νὰ κρίνῃ ἐὰν εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν «ἐξ ὑπαίτιότητος τοῦ ἑτέρου ἐπῆλθε τόσον ἰσχυρὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου ὥστε βασιμῶς ἢ ἐξακολούθησις τῆς ἐγγάμου συμβίωσης νὰ ἀποβαίνη διὰ τὸν αἰτοῦντα τὸ διαζύγιον ἀφ' ὁρητος».

Εἰς τὸν λόγον αὐτὸν στεγάζεται ἡ κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν «ἀσυμφωνία χαρακτήρων» καί, συνήθως, τὸ «συναινετικόν» λεγόμενον διαζύγιον, τὸ ὁποῖον γίνεται δεκτὸν ἀνεπισήμως εἰς πολλὰς περιπτώσεις καὶ ἀπὸ τὰ Δικαστήρια.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω παρεκκλίσεις καὶ σιωπηρὰς παραχωρήσεις, ὁ ἔνοχος τῆς διασπάσεως τῆς σχέσεως τοῦ γάμου σύζυγος (π.χ. ὁ μοιχὸς) δὲν ἔμπορεῖ σύμφωνα μὲ τὸν νόμον νὰ «πετάξῃ» τὸν ἀθῶον, πι-

ἐπικαλεῖται ὡς λόγον τὸν κλονισμόν, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ἐδημιούργησεν. Ἐν τοιαύταις δὲ περιπτώσεσι τὰ δικαστήρια εἴτε θὰ ἀπορρίπτουν τὰς ἀγωγὰς τῶν ὑπαίτιων ὡς καταχρηστικῶς ἐγειρομένας εἴτε θὰ ἀγνοήσουν πλήρως τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 281.

Ἄλλ' ἡ προτεινομένη διάταξις ἄγει καὶ εἰς ἄλλα ἄτοπα μὲ τὴν πενταετῆ διάστασιν. Ὅταν ἐπὶ κακοβούλου ἐγκαταλείψεως ἐπὶ διατίαν κατ' ἄρθρ. 1441 ὁ ἀνάιτιος μακροθυμῶν δὲν ἐναγάγῃ τὸν ὑπαίτιον, θὰ δύναται ὁ τελευταῖος ἅμα τῇ συμπληρώσει πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐγκαταλείψεως νὰ ἐναγάγῃ τὸν ἀνάιτιον. Οὐδεμίαν δὲ προστασίαν παρέχεται ἐν προκειμένῳ διὰ τῆς ρήσεως: «... ἐκτός ἀν ὑφίσταται ἐλπίς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως». Καὶ τοῦτο, διότι παρ' ἡμῶν τῆς ἐγέρσεως ἀγωγῆς διαζυγίου προηγεῖται ἡ ἀπόπειρα συνδιαλλαγῆς ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἐφ' ὅσον αὕτη ἀποτύχη, τὸ δικαστήριον δὲν θὰ ματαιοπονήσῃ περαιτέρω, ἀλλὰ θεωρῶν, ὅτι ἐξέλιπεν ἡδη πᾶσα ἐλπίς, θὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς περὶ διαζεύξεως ἀποφάσεως, ἐὰν βεβαίως ἀποδειχθῇ τὸ πραγματικὸν γεγονός τῆς πενταετοῦς διασπάσεως τῶν συζύγων.

Πάντα ταῦτα εἶναι τὰ ἄτοπα, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ὀδηγήσῃ ἡ τυχὸν ἀντικατάστασις τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 1442 περὶ ὑποκειμενικοῦ κλονισμοῦ διὰ τῆς διαληφθείσης ὡς ἄνω διατάξεως περὶ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως. Πλὴν τὸ ἄστοχον καὶ ἐπικίνδυνον τῆς τοιαύτης διατάξεως προεῖπεν ἡδη, κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Α.Κ., ὁπότε προταθεὶς ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς ἀπεκρούσθη, ὁ ἀείμνηστος Κ. Τριανταφυλλόπουλος, ὁ ἀναμφισβητήτως σοφὸς καὶ

προοδευτικὸς νομοδιδάσκαλος, διὰ τῶν ἐξῆς: «... Ἐὰν χωρήσωμεν περαιτέρω καὶ ἀποσκορακίσωμεν ἀπὸ τὸν σχετικὸν λόγον τοῦ ἄρθρου 5 (1442 Α.Κ.) τὸ στοιχείον τοῦ πταίσματος, ὡς στοιχείον θεμελιῶν τὴν ἀγωγὴν, δυνατὸν μὲν νὰ εὐεργετηθοῦν ὀρισμένα ἀνδρόγυνα τῆς ἀνωτέρας ἰδίως, τῆς ἀργῆς τάξεως, ὅπου θάλλει ἡ πλῆξις καὶ ἡ νευρικότης, ἀλλὰ γενικῶς φοβούμαι, ὅτι ὁ ἀντίκτυπος θὰ εἶναι ἐπιβλαβὴς διὰ τὸν γάμον εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Διότι ἔχει βεβαιωθῆ στατιστικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν τοῦ Bertillon καὶ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοκτονιῶν καὶ τῆς ἐκτιμήσεως, ἣν ἐπεχείρησεν ὁ Durkheim, ὅτι νόμος καθιστῶν ὑπεράγαν εὐχερὲς τὸ διαζύγιον ἐπηρεάζει τὸν ἐγγαμονβίον δυσμενῶς, αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, ἀνεξαρτήτως δηλαδὴ ἄλλων παραγόντων οικονομικῶν καὶ ἠθικῶν καὶ δὴ τὸν ἐπηρεάζει δυσμενῶς μᾶλλον εἰς βάρος τοῦ ἀνδρὸς ἢ εἰς βάρος τῆς γυναικὸς. Ἦδη ἀπὸ τὴν εὐρέως διαδεδομένην πλάνην, ὅτι ὁ νόμος δὲν ἀπαιτεῖ πταῖσμα καὶ ἐπιτρέπει δῆθεν διαζύγιον δι' ἀσυμφωνίαν ἀπλῶς χαρακτήρων ἔχει παραχθῆ, ὅπως εἶπα, ἡ ἰδέα τοῦ γάμου. Ἐὰν ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι ἀκριβής, κάθε ἕνας φαντάζεται τί μέλλει νὰ ἐπακολουθήσῃ, ὅταν ἡ ἀντίληψις αὕτη παύσῃ νὰ εἶναι πλάνη, ὅταν υἱοθετηθῇ ἀπὸ τὸν μέλλοντα Κώδικα. Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὸ ἰσχύον δίκαιον»¹⁷.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΚΩΣΤΑΡΑΣ

Δ. Ν. Δικηγόρος

17. Πρακτικὰ τῆς Ἀναθεωρητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος. Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1933, σελ. 612.

στὸν εἰς τὸν γάμον καὶ «ἀναίτιον» σύζυγον. Ἐὰν ὁ ἀθῶος δὲν θέλει τὴν διάλυσιν τοῦ ἐγγάμου δεσμοῦ (π.χ. χάριν τῶν τέκνων ἢ ἐξ ἄλλης ἀνάγκης) προστατεύεται ἀπὸ τὸ ἰσχύον νομικὸν καθεστῶς καὶ διατηρεῖται ὁ γάμος.

3. Ὑπάρχουν οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἄποψιν, ὅτι τὸ διαζύγιον πρέπει νὰ χορηγῆται καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀθῶου συζύγου, ὅταν ἡ σχέση καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν συζύγων ἔχει τόσον πολὺ κλονισθῆ, «ἀντικειμενικῶς», ὥστε «τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου καὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ γάμου νὰ ὑπαγορεύη τὸ διαζύγιον», ὡς τὴν μὴ χειροτέραν λύσιν.

Εἰς τὴν ἄποψιν αὐτὴν προσχωρεῖ τὸ ἤδη κατατεθὲν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον, μὲ τὴν πρώτην παράγραφον τοῦ πρώτου ἄρθρου του, παραγνωρίζον ὅτι εἰς τὰ ξένα δίκαια ἐφαρμόζεται ἐπὶ πολιτικοῦ γάμου, μὴ ἰσχύοντος ἐν Ἑλλάδι.

4. Ἄλλ' ὑπάρχει εἰς τὸ σχέδιον καὶ δευτέρα παράγραφος τοῦ πρώτου ἄρθρου, ἡ ὁποία ἐμπεριέχει τὸ «ἀυτόματον διαζύγιον», κατ' οὐσίαν (καὶ τὴν ὁποίαν μόνον ὁ νομικὸς καὶ κατόπιν προσεκτικῆς μελέτης ἤμπορεῖ νὰ ἐπισημάνῃ) τὸ εὐρύτατον δὲ κοινὸν παχυλῶς ἀγνοεῖ, διότι κανένα μέσον ἐνημερώσεως δὲν τὸν διαφωτίζει ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς ἐνοίας τῆς.

Ἡ παράγραφος αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφανὴς τορπίλλη τοῦ γάμου καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἐπὶ ἐξαετοῦς διαστάσεως ἕκαστος τῶν συζύγων δύναται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἐκτὸς ἐὰν ὑφίσταται πιθανότης ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως».

Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς πιθανότητος αὐτῆς ἐπιτίθεται εἰς τὸν ἐναγόμενον ἀνυπαίτιον σύζυγον. Καὶ εἰς τὰ δίκαια ὅμως τὰ ὁποῖα δέχονται τὸν ἀντικειμενικὸν κλονισμόν (τῆς παρ. I τοῦ ἄρθρου I τοῦ νομοσχεδίου) ὡς λόγον διαζυγίου, δὲν ἐπιβαρύνεται ὁ ἀναίτιος σύζυγος μὲ τοιαύτην ἀκατόρθωτον ἀπόδειξιν. Ποῖος δικαστῆς, κατὰ ποῖον νόμον πιθανότητων, μὲ ποῖα ἀντικειμενικὰ κριτήρια, θὰ πεισθῆ, ὅτι ὑπάρχει πιθανότης ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως, κατὰ τὴν συνήθη πορείαν τῶν πραγμάτων, δεδομένης τῆς πολυμερῶς ἐκδηλουμένης ἀντιθέσεως τοῦ ἐνάγοντος νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐγγαμὸν σχέσιν.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ ρόλος τοῦ δικαστοῦ θὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν διάγνωσιν, χρονομετρικῶς, ἐὰν ὑπάρχῃ ἐξαετῆς διάστασις. Δηλαδή, ἐὰν ὁ ἕνας σύζυγος κακοβούλως, αὐθαίρετως, ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄλλον, χωρὶς καμμίαν αἰτίαν, ἐπὶ ἐξαετίαν, τότε ὑπάρχει διάστασις καὶ ὁ δικαστῆς ὑποχρεοῦται νὰ χορηγήσῃ τὸ διαζύγιον εἰς τὸν κακοβούλως ἀποστάντα σύζυγον. Ἐνῶ, μὲ τὸ ἰσχύον Δίκαιον (ἄρθρον 1441 Α.Κ.), μόνον ὁ ἐγκαταλειφθεὶς (κακοβούλως) καὶ ἀποῦ παρέλθῃ διετία ἀναμονῆς ἐδικαιοῦτο νὰ ζητήσῃ λύσιν τοῦ γάμου.

Ἡ χορήγησις τοῦ διαζυγίου εἰς τὸν κακόβουλον, ἀποστάντην σύζυγον, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ πραγματικὸς λόγος διαζυγίου ὀδηγεῖ εὐθέως εἰς τὸ «ἀυτόματον διαζύγιον».

Διὰ τῆς παραγράφου λοιπὸν αὐτῆς θεοπίζεται ἡ αὐθαίρετος καὶ μονομερῆς λύσις τοῦ γάμου, «διὰ τινος εἵδους παραγραφῆς ἢ ἀποσβέσεως» δι' ἀχρησίας τοῦ γάμου» (Ζέπος). Ὁ δικαστῆς θὰ ἐπικυρώσῃ, ὑποχρεωτικῶς, τὴν ἄδικον αὐθαίρεσιν τοῦ θεληματικῶς ἀποστάντος ἀπὸ τῆς συμβιώσεως. Ὁ κακὸς σύζυγος δι' αὐτῆς τῆς μεθόδου θὰ κατασκευάζῃ λόγον διαζυγίου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ «ἀυτόματου». Ὁ δικαστῆς δὲν θὰ κρίνῃ, ὑπακούων εἰς τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου, τὸν κλονισμένον γάμον, διὰ νὰ ἀπονεύμῃ οὐσιαστικὸν δίκαιον, ἀλλὰ θὰ παίξῃ ρόλον χρονομέτρου τῆς διαστάσεως, σχεδὸν ληξιάρχου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τοῦ κράτους δικαίου, ὅτι τοῦτο δὲν ἀνέχεται παραδοχὴν καὶ ἐπιβράβευσιν τῆς κακότητος (Malitii non est Indulgendum). «Τοιαύτη ἐπιβράβευσις τοῦ ἀδίκου... δὲν δύναται νὰ προβλεφθῇ εἰς νόμον εὐνομουμένης πολιτείας, διότι ἀνατρέπει ὄχι τὸν γάμον ἢ τὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ τὸ βασικὸν θεμέλιον τοῦ δικαίου τοῦ κράτους δικαίου, τῆς πολιτείας. Ἐὰν ἀπαμβλυθῇ ἐπὶ τοσοῦτον τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου, τὸ αἶσθημα ὅτι ὁ ἀδικῶν δὲν ἔχει νὰ ἀπαιτῆ καὶ νὰ ἀποκτᾷ δικαιώματα βάσει τῆς ἀδικίας του, τότε τί χρειάζονται τὰ Δικαστήρια;»

5. Προστέθη τὸ 1976, εἰς τὸ ἀρχικὸν νομοσχέδιον τοῦ 1975, (καὶ προβάλλεται εἰς ὑποστηρίξιν τοῦ νέου νομοσχεδίου) τρίτη παράγραφος, εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο, παρέχουσα τὸ ἀκόλουθον ἀδύναμον ὅμως δικαίωμα (ἐνστασιν) εἰς τὸν ἐναγόμενον, ἐγκαταλειφθέντα σύζυγον:

«Τὸ κατὰ τὰς προηγουμένας παραγράφους δικαίωμα πρὸς διάζευξιν δὲν ὑφίσταται ἰδίᾳ, ἐὰν ὁ ἐναγόμενος ἀντιτάσσεται εἰς τὴν λύσιν τοῦ γάμου, στηριζόμενος εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἕνεκα τῶν ὁποίων τὸ διαζύγιον θὰ ἀπετέλει δι' αὐτὸν ἢ τὰ τέκνα τοιαύτην ἐξαιρετικὴν σκληρότητα, ὥστε, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ ἐνάγοντος, νὰ ἐπιβάλλεται ἡ διατήρησις τοῦ γάμου, ἐπιφυλασσομένης κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 281».

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐνστασις καὶ αὐτὴ δὲν ἐμποδίζει οὐσιαστικῶς τὴν αὐθαίρεσιν τοῦ κακοβούλως ἐγκαταλείψαντος τὴν συζυγίαν. Συνήθως, ἡ μακρὰ ἀνευ πταίσματος τοῦ ἐγκαταλειφθέντος ἐγκαταλείψις του, μὲ τὸ «ἔτσι θέλω», ὑπὸ τοῦ ὑπαίτιου συζύγου, ἀποτελεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ καταχρηστικὴν ἄσκησιν καὶ ἐξαίρετικὴν σκληρότητα, ὥστε νὰ διερωτᾶται ὁ νομικὸς ἀλλὰ καὶ

1. Ἰ. Δεληγιάννης. Τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαίου τοῦ γάμου. Ἀνάτυπον τιμ. τόμου Χ. Φραγκίστα, 1968, σελ. 116 ἐπ.

2. Γ. Π. Ἀρβανίτης, Ἀρμενόπουλος 1975, 12 σ. 923.

οίσοσδήποτε ποίαν ἄλλην κατάχρησιν καὶ ποίαν ἄλλην σκληρότητα εἶναι εὐκολον ν' ἀποδείξη (πάντοτε κατ' ἔνστασιν), ὁ ἀνυπαίτιος ἐγκαταλειφθεὶς; Τοῦναντίον, εἰς τὰ ξένα δίκαια, (δεχόμενα ὡς ἐλέχθη τὸν πολιτικὸν γάμον καὶ ἐφ' ὅσον γίνεται εἰς ταῦτα δεκτὸς ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς ὡς λόγος διαζυγίου), ὁ ἐνάγων διὰ τὸ διαζύγιον βαρύνεται ν' ἀποδείξη τὰς ἀντιθέτους καταστάσεις (ἀνυπαρξίαν ἐλπίδος ἀποκαταστάσεως τῆς συζυγικῆς σχέσεως, καταχρηστικὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐναγομένου — ὅταν οὗτος ἐναντιοῦται εἰς τὴν λύσιν τοῦ γάμου) καὶ τὸ ποῖος ἔχει τὸ βᾶρος τῆς ἀποδείξεως —, ἰσχυρισμὸν ποῦ ἔχει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου, διότι ὁ διάδικος οὗτος τίθεται, μὲ τὸ βᾶρος, εἰς μειονεκτικὴν θέσιν.

Ἄλλὰ τὸ νομοσχέδιον, ἀντιθέτως, ὡς ἐὰν μεριμνᾷ, ὄχι διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ γάμου (ἢ ὅποια ἀποτελεῖ βασικὴν ἀρχὴν τοῦ δικαίου) ἀλλὰ διὰ τὴν διευκλύνσιν τῆς λύσεώς του, βαρύνει τὸν ἀθῶον ἐναγόμενον μὲ ἀδύνατον εἰς τὴν πρᾶξιν ἀπόδειξιν τῶν ἀνωτέρω ἀνατρεπτικῶν ἐνστάσεων³.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ τὸ «βελτιωθὲν» (μὲ τὰς ἐνστάσεις αὐτὰς ὑπὲρ τοῦ ἀναίτιου) σχέδιον τοῦ 1976, δὲν ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτομάτου (ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ὑποστηρικταὶ του) παρὰ μόνον διὰ τοὺς παραβλέποντας τὴν δικαστηριακὴν πεῖραν καὶ τοὺς κρίνοντας ἐπιπολαίως.

6. Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 1494 τῆς 10.6.1966 γνωμοδότησιν τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ληφθεῖσαν μετ' εἰσηγγισιν τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου κ. κ. Α. Λιτζεροπούλου, Π. Ζέπου, Ι. Σόντη, Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου καὶ Α. Γαζῆ καὶ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κ. Α. Χριστοφιλοπούλου, ληφθεῖσαν παμψηφεί⁴, ἀποκρούων τότε τὴν καθιέρωσιν ἀντιστοίχου σχεδίου «αὐτομάτου διαζυγίου» ὁ αὐτὸς εἰσηγητῆς τοῦ σημερινοῦ νομοσχεδίου καθηγητῆς Γαζῆς ὁμολογεῖ εἰς τὴν εἰσηγγήσιν του τὰ ἑξῆς: «ἵνα ἐπιχειρηθῇ λύσις τοιοῦτου ζητήματος πρώτη ἀναγκαία προϋπόθεσις εἶναι μελέτη τῶν κοινωνικῶν δεδομένων ἐξ ἧς νὰ προκύπτῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων γάμων, τὰ αἴτια τῆς καταρρέσεώς των καὶ οἱ λόγοι τῆς ἀδυναμίας λύσεως τούτων.

3. Ὁ εἰσηγούμενος τὸ σχέδιον Καθηγητῆς Γαζῆς, εἰς τὴν σελίδα 21, παράγρ. 3 τῆς ἀπὸ 26.7.1975 εἰσηγήσεώς του, ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι «Πρὸς υπεράσπισίν του, κατὰ τῆς ἀγωγῆς, ὁ ἐναγόμενος, πλὴν τῆς ἐνστάσεως ὅτι ἡ διάστασις δὲν εἶναι ἀθεράπευτος, ἔχει βεβαίως καὶ τὴν ἔνστασιν τῆς καταχρήσεως δικαιώματος. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ ἔνστασις, τὸ μὲν θὰ θεμελιουῖται δυσχερέστερον, τὸ δὲ θὰ ἀποκρούεται εὐχερέστερον. Μετὰ πενταετῆ διακοπὴν τῆς συμβιώσεως καὶ ἐνῶ δὲν ὑφίσταται ἐλπίς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρηθῇ ὡς καταχρηστικὴ ἢ ἄσκησις τῆς ἀξιώσεως πρὸς λύσιν τοῦ γάμου».

4. Ἐφρημ. τῶν Ἑλλήνων Νομικῶν, ἔτος 33ον σελ. 513-531 ἐπ.

Δευτέρα προϋπόθεσις εἶναι ἡ μελέτη τοῦ θέματος ἀπὸ νομοθετικῆς ἐπόψεως. Ἐκ τῶν μελετῶν τούτων ἡ μὲν πρώτη θὰ ἀπαιτήσῃ ἱκανὸν χρόνον καὶ δέον νὰ προηγηθῇ τῆς δευτέρας. Ἄνευ τῶν προϋποθέσεων τούτων δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ὀριστικὴ ρύθμισις τοῦ θέματος». Ἡ προεργασία ὅμως αὐτὴ οὐδέποτε ἔγινε ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἀντιθέτως, μερικοὶ ἀριθμοὶ στατιστικῶν εἶναι ἐν προκειμένῳ πολὺ χρήσιμοι, διότι ἀπὸ ἐνδιαφερομένου ἐλέγεται, ὅτι ὑφίσταται πρόβλημα μεγάλου ἀριθμοῦ «ἀλυτρώτων» συζύγων καὶ νόθων τέκνων, τὸ ὅποιον μόνον διὰ τοῦ «αὐτομάτου διαζυγίου» θὰ λυθῇ.

Εἰς τὴν σχετικὴν πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 33 τοῦ 1966 ἀπόφασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰσαγγελικὴν πρότασιν, ἀναφέρεται, ὅτι αἱ ἀπορριπτόμεναι ἀγωγαὶ διαζυγίου κατ' ἔτος δὲν ὑπερέβαινον τὰς 250 καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν τριακονταετίαν μέχρι τοῦ 1966 τὰς 6.500. Τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ μέρος εἶναι αἱ ἀπορριπτόμεναι ἀγωγαὶ τῶν ἐν διαστάσει συζύγων καὶ ἀκόμη μικρότερον μέρος αἱ ἀγωγαὶ τῶν παρανόμως συμβιούτων ἐγγάμων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν ἠῤῥήθη ἀξιολόγως ἀπὸ τοῦ 1966. Κατὰ στατιστικὴν τοῦ Κέντρου Συμπαραστάσεως τῆς Οἰκογενείας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν τοῦ 1971 (Ἀπολογισμὸς τοῦ Κέντρου) σχετικὴ ἔρευνα ἀπέδωκε ἀριθμὸν 410 παρανόμων συμβιώσεων ἐπὶ 850.000 οἰκογενειῶν (1.500.000 περίπου ἐνοριτῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν). Ἐκ τούτων 80 περιπτώσεις ὠδηγήθησαν εἰς νόμιμον γάμον. Εἰς τὰς ὑπολοίπους 330 περιλαμβάνονται καὶ παράνομοι συμβιώσεις ἀγάμων. Ἐπομένως ὁ ἀριθμὸς τῶν παρανόμως συμβιούτων ἐγγάμων, τῶν ἀδυνατούντων νὰ λάβουν διαζύγιον παρὰ τῶν ἐγκαταλειφθέντων νομίμων συζύγων των, βάσει τοῦ ἰσχύοντος δικαίου τοῦ Ἀστ. Κώδικος, εἶναι ἐλάχιστος καὶ τὸ προβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ «αὐτομάτου διαζυγίου» κοινωνικὸν πρόβλημα ἀποδεικνύεται ἀτομικὸν πρόβλημα ἐλαχίστων ἐν διαστάσει συζύγων.

Ἀπὸ τὴν ἐνεργηθεῖσαν, κατόπιν σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔρευναν κατὰ Μητροπόλεις, προκύπτει ὅτι ἐπὶ 47 Μητροπόλεων τὰ μακροχρονίως ἐν διαστάσει εὐρισκόμενα ζεύγη εἶναι μόλις περὶ τὰ 3.400 (Ἐκκλησία 1/15.8.72, σελ. 450).

7. Πρότυπα ξένων νομοθεσιῶν, ἀφοροῦν βασικῶς τὸν πολιτικὸν γάμον καὶ οἰκογενείας τῶν ὁποίων τὴν εὐτυχίαν δὲν ζηλεῖται ἡ μέση ἐλληνικὴ ὀρθόδοξος οἰκογενεῖα. Κατὰ τὸν σοφὸν νομοθέτην καὶ ἐκ τῶν πρώτων συντακτῶν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ θεμελιωτῆ τῆς κρητικῆς νομοθεσίας Ἰωάννην Σιαλτσούνην, ἡ ἀπομίμησις ξένων νομοθετικῶν προτύπων «χωρὶς βαθεῖαν γνῶσιν τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἕξεων καὶ τῶν κοινωνικῶν τοῦ λαοῦ περιστάσεων» καθιστᾷ τὸν Νομοθέτην ὅμοιον μὲ ἐκεῖνον ὁ ὅποιος «θὰ περιβάλλῃ νήπιον λαὸν δι' ἱματισμοῦ καὶ χλαμύδος γιγάντων, ἐν οἷς θὰ κυλιέται χωρὶς νὰ δύναται ἐλευθερῶς νὰ βαδίσῃ, ἐνίοτε δὲ θὰ καταπέση καὶ συντριβῇ».

Άλλά τὸ νομοσχέδιον «δὲν ἀποτελεῖ προσαρμογὴν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ τοῦ διαζύγιου ποῦ εἶναι κύρωσις εἰς τὸ διαζύγιον — πτώχευσιν (Divorce-Sanction εἰς τὸ Divorce-Faillite), ἐξέλιξιν ἢ ὁποῖα ὄντως εἰς ἄλλας χώρας παρατηρεῖται. Ἄς ἐπιτραπῆ νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ σχέδιον εἰσάγει ὄχι τὸ διαζύγιον-πτώχευσιν, ἀλλὰ τὸ διαζύγιον-χρεωκοπίαν καὶ δὴ δολίαν χρεωκοπίαν (ὄχι τὸ Divorce-Faillite, ἀλλὰ τὸ Divorce-Banqueroute καὶ δὴ Banqueroute Frauduleuse). Διότι καλύπτει καὶ τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει παρὰ κακόβουλος ἐγκατάλειψις ἐκ μέρους τοῦ ἑνὸς τῶν συζύγων⁵.

Καὶ αἱ νεώταται ἐξελίξεις τῶν δικαίων ἄλλων χωρῶν δὲν πλησιάζουν εἰς ἐλευθεριότητα, τὸ ὑπὸ κρίσιν πρωτότυπον διεθνῶς, σχέδιον καὶ εἰδικῶς ὅταν ὁ κλονισμὸς ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπαιτιότητα τοῦ ἐνάγοντος. Δὲν ἀφίστανται ἀπὸ τὴν ἐναντι τοῦ ὑπαιτίου τῆς διαστάσεως συζύγου δυσμένειαν (π.χ. ὁ γαλλικὸς νόμος τῆς 11.7.1975)⁶.

8. Τὸ ἔτος 1966, ἡ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μὲ τὴν προαναφερθεῖσαν γνωμοδότησίν της, ἡ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος Θεσσαλονίκης, ἡ Δωδεκαμελὴς Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ τότε καὶ σήμερον Ἰπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης (συνεστήθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 45650/3.4.1966 ἀποφάσεως καὶ ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κ. κ. Χ. Ἀντωνοπούλου, Γεν. Γραμματέως τοῦ Ἰπουργείου Δικαιοσύνης, Κ. Κόλλια, εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρ. Πάγου, Π. Ζέπου, Ἀλ. Τσιριντάνη, Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου καὶ Α. Γαζῆ, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Μ. Μπακάκου καὶ Φ. Ἀγγελῆ, δικηγόρων παρ' Ἀρείῳ Πάγω, Θ. Μιχαηλίδου, διευθυντοῦ Ἰπουργείου Δικαιοσύνης καὶ Ἀλίκης Μαραγκοπούλου-Γιοτοπούλου, δικηγόρου, συνεπληρώθη δὲ ἀργότερον διὰ τῶν Π. Ζήση, δικηγόρου παρ' Ἀρείῳ Πάγω καὶ Ν. Παπαντωνίου ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), ἀπέκρουσαν τὴν καθιέρωσιν τοῦ αὐτομάτου διαζυγίου.

Ἐπίσης ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν καί, παμφηφεί καὶ μὲ ἐμπεριστατωμένην αἰτιολογίαν, ἢ ὑπ' ἀριθ. 33/1966 γνωμοδότησις τῆς Ὀλομελείας τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐκτοτε δὲν ὑπῆρξε μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐλληνικῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ προβλήματος τῶν κλονισμένων γάμων. Ἴσως μόνον νὰ ὑπῆρξε μεταβολὴ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἰσχυρῶν (ἀλυτρώτων) συζύγων, τοὺς ὁποῖους, δεσμεύει ἢ ἰσχύουσα νομοθεσία μὲ τὸν ἀθῶον σύντροφόν τους.

5. Ἰπόμνημα ὑποβληθὲν εἰς τὸ Ἰπουργεῖον Δικαιοσύνης, ὑπὸ τοῦ Ὀμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη (Περιοδικὸν «Συζήτησις», τεύχος Μαΐου 1976).

6. Γ. Βελλῆ, Τὸ διαζύγιον De Lege Ferenda. Νο Β τ. 23, σελ. 847 ἐπ.

Τὸ Ἰπουργεῖον Δικαιοσύνης προσκάλεσε ὁμως, τώρα, ἀντιθέτως γνωμοδοτήσεις, τῆς Ὀλομελείας τοῦ Ἀρείου Πάγου (ὑπ' ἀριθμ. 54/1975) τῆς Ὀλομελείας τοῦ Ἐφετερίου Ἀθηνῶν (165/1975), τῆς Ὀλομελείας τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν (87/1975) καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν Δικαστηρίων. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς θετικὰς ὑπὲρ τοῦ «αὐτομάτου», γνωμοδοτήσεις (διότι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἀπορριπτικὰ τοῦ «αὐτομάτου») δὲν ὑπάρχει ἢ ὁμοφωνία τῶν μνημονευθειῶν ἀπορριπτικῶν τοῦ 1966 οὔτε ἀντίστοιχος ἐμπεριστατωμένη αἰτιολογία, οὔτε ἐδημοσιεύθησαν δι' εὐρύτερον ἔλεγχον τὰ κείμενα καὶ αἱ γνῶμαι τῆς μειοψηφίας, ἐκτὸς ἐξ ὅσον γνωρίζω ὀλίγων ἐξαίρεσεων ἐξόχως πειστικῶν⁷ καὶ αὐτὸ ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς «παροικοῦντας Ἰερουσαλήμ» καὶ εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν Συνταγματικὴν δημοσιότητα καὶ δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν. Πέραν τοῦτου, ὁ προβληματισμὸς ὁ ἐκδηλωθεὶς εἰς τὰς ἀρνητικὰς γνώμας καὶ τὰς σοβαρὰς μειοψηφίας δὲν δικαιολογεῖ ἀυθαίρετον μεταβολὴν τῆς ἐκδηλωθείσης τὸ 1966 ἀντιθέτου καὶ ἐν πολλοῖς ὁμοφώνου γνώμης τῶν ἀνωτέρω σωμάτων. Ἰδιαιτέρως σημαντικὸν εἶναι τὸ προμνησθέν, ἀπὸ 28.8.1975 ὑπόμνημα αἰτηθὲν ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖον Δικαιοσύνης παρὰ τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, γνωστοῦ καὶ κορυφαίου ἐρευνητοῦ καὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν προβλημάτων, τὸ ὁποῖον ἀξίζει νὰ γνωσθῆ εὐρύτερον⁸.

9. Ἡ ὀρθόδοξος ἐλληνικὴ Ἐκκλησία συμφώνως πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν Ἱεράν Παράδοσιν, τὴν νομοθεσίαν τῶν Βυζαντινῶν ἀπέρριψε παμφηφεί τὸ «αὐτόματον διαζύγιον» τὸ 1958, τὸ 1965, τὸ 1968⁹ καὶ ἐξακολουθεῖ σήμερον νὰ τὸ ἀπορρίπτῃ. Δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐπὶ Τουρκοκρατίας πατριαρχικαὶ ἀποφάσεις καθιέρωναν τὸ «αὐτόματον διαζύγιον». Ἡ ἀνάγκη δὲ ὀλοκλήρων τῶν ἀποφάσεων, ἀποστάσματα τῶν ὁποίων ἀναφέρουν συγγραφεῖς, ὡς μαρτυροῦντα αὐτόματα διαζύγια ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀντίθετον συμπέρασμα¹⁰. Ὀμοίως πλῆθος ἀποφάσεων Δικαστηρίων ἐπὶ τῆς περὶ γάμου νομοθεσίας τῆς Κρητικῆς Πολιτείας μαρτυρεῖ ὅτι οὔτε ἐν Κρήτῃ ἐφηρμόσθη «αὐτόματον διαζύγιον»¹¹.

7. Μεταξὺ αὐτῶν: Γ. Π. Ἀρβανίτη, Πρωτοδικίου. Ἀπόφεις ἐπὶ τοῦ Νομοσχεδίου περὶ τροποποιήσεως τῶν διατάξεων περὶ διαζυγίου. Ἀρμενόπουλος 29, Τεύχος 12 Β. Σκορδά. Τινὰ ἐπὶ τοῦ σχεδίου νόμου περὶ τροποποιήσεως τῶν περὶ διαζυγίων διατάξεων τοῦ Α.Κ. Ἀρχ. Νομ. 1976 σελ. 689-94.

8. Ἐ. ἀ. Ἀναδημοσιεύεται ὀλοκλήρων καὶ εἰς τὴν μελέτην «Ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς ὡς λόγος διαζυγίου — Τὸ αὐτόματον διαζύγιον» Δ. Γ. Σταμάτη, Ἀθῆναι 1976, ὅπου καὶ πρόσφατος βιβλιογραφία διὰ τὸ θέμα.

9. Ὀμόφωνος ἀπόφασις τῆς 30.10.1965, Ἱεραῶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐγγραφον Ι. Σ. Ε.Ε. 2376/10.4.68. Ἐκκλησία, Τεύχος 1.5.68 καὶ τεύχος Α' ΜΘ' 15-19.

10. Π. Χριστινάκη, Τὸ αὐτόματον διαζύγιον. Κοινωνία. Δελτίον Π.Ε.Θ. ΙΗ', 5-6 καὶ Ἀνάπτυον.

11. Α.Π. Θέμις ΛΓ', 183, ... Ἐφ. Κρήτης. Θέμις Μ 235.

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ Ε Π Ι Τ Ο Υ Ν Ο Μ Ο Σ Χ Ε Δ Ι Ο Υ

Π Ε Ρ Ι Τ Ρ Ο Π Ο Π Ο Ι Η Σ Ε Ω Σ

Τ Ω Ν Δ Ι Α Τ Α Ξ Ε Ω Ν Π Ε Ρ Ι Δ Ι Α Ζ Υ Γ Ι Ο Υ *

1. Έχω την γνώμη ότι τὸ νομοσχέδιον δὲν εἶναι ὀρθὸν οὔτε κατ' ἀρχὴν οὔτε κατ' ἄρθρον.

Α. Ἐπὶ τῶν ἀρχῶν

1) Ἀντὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ εἰσάγεται συγκεκαλυμένως τὸ δικαίωμα πρὸς διάζευξιν τοῦ ὑπαιτίου, δηλαδὴ τοῦ ἐνόχου, ἤτοι οὐσιαστικῶς ἡ μονομερῆς αὐθαίρετος λύσις τοῦ γάμου. Ἄλλο ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς (εἰδικὰς περιπτώσεις τοῦ ὁποῖου προβλέπει ὁ ΑΚ εἰς τὰ ἄρθρα 1443-1446) καὶ ἄλλο ὑπαίτιος κλονισμὸς. Δέχομαι συζήτησιν περὶ διευρύνσεως τῶν λόγων τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ ἢ ἔστω καὶ περὶ καθιερώσεως αὐτοῦ διὰ γενικῆς διατάξεως, ἀλλ' ὄχι παροχὴν δικαιώματος διαζεύξεως εἰς τὸν προκαλοῦντα τὸν κλονισμὸν ὑπαιτίως. Τοιαύτη ἐπιβράβευσις τοῦ ἀδίκου νομιμοποιεῖ τὴν σκέψιν πὺρὸς ὠδήγησε εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἄττιλα καὶ δὲν δύναται νὰ προβλεφθῆ εἰς νόμον εὐνομουμένης πολιτείας, διότι ἀνατρέπει ὄχι τὸν γάμον ἢ τὴν οἰκογένειαν ἀλλὰ τὸ βασικὸν θεμέλιον τοῦ δικαίου, τοῦ κράτους δικαίου, τῆς πολιτείας. Τότε πᾶς ἄραξ, πᾶς δυνατός, πᾶς ἔχων ἐξουσίαν θὰ δικαιοῖ ἑαυτὸν λέγων: «ἔτσι θέλω, κλονίζω τὸν γάμον (σήμερον καὶ αὔριον ὅ,τι ἄλλο θέλω) καὶ παίρνω διαζύγιον, (ἢ ἀπαιτῶ, δίκην διεθνούς τρομοκράτου, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο). Ἐὰν ἀπαμβληθῆ ἐπὶ τοσοῦτον τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου, τὸ αἶσθημα ὅτι ὁ ἀδικῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαιτῆ καὶ νὰ ἀποκτᾷ δικαιώματα βάσει τῆς ἀδικίας του, τότε... τί τὰ θέλομε τὰ δικαστήρια;

* Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν Ἄρμενόπουλος ἔτος 29ου τεύχος 12ο, Θεσσαλονίκη 1975.

10. Καὶ τί θὰ γίνῃ μὲ τοὺς διαλελυμένους γάμους; «Ὅ,τι γίνεται μὲ τοὺς κλέπτας. Ὅταν ἡ κοινωνία μας καταστῆ ὄρμος ὥστε νὰ καταργήσῃ τὸ ἔγκλημα τῆς κλοπῆς διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν κλέπτας, τότε νὰ καταργήσῃ καὶ τὸν θεσμὸν τοῦ ἐλέγχου τοῦ διαζυγίου, δηλαδὴ νὰ εἰσαγάγῃ τὸ Repudium, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν γάμους ἀποτυχόντας καὶ μὴ λυθέντας. Δηλαδὴ ἡ ὑπαρξίς μικροῦ ἀριθμοῦ γάμων ἀποτυχόντων καὶ μὴ δυναμένων νὰ λυθοῦν βάσει τοῦ νόμου εἶναι ἀναγκαῖα συνέπεια τοῦ ὅτι ὑπάρχει νόμος»¹².

Δ. Γ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ
Δικηγόρος

12. Γ. Π. Ἄρβανίτης, ἔ. ἀ.

2) Ἡ παρεχομένη εὐχέρεια συνομολογήσεως τῆς ὑπαιτιότητος (καὶ ἴσως πλέον καὶ τῶν ἄλλων περιστατικῶν) ὀδηγεῖ εἰς τὸ κατὰ συναίνεσιν διαζύγιον. Ἐφ' ὅσον οὔτε ἡ εἰσῆγησις οὔτε τὸ ὑπουργεῖον θεωρεῖ εἰσέτι ὄρμιον τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ κατὰ συναίνεσιν διαζυγίου διὰ τῆς νομοθετικῆς θύρας, θεωρῶ παράδοξον νὰ εἰσάγεται τοῦτο διὰ τοῦ παραθύρου. Τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον ἡ τοιαύτη εἰσαγωγὴ ὀδηγεῖ εἰς μίαν συναίνεσιν τελειῶς ἀνέλεγκτον. Ἐν ὅψει τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος τὸ κατὰ συναίνεσιν διαζύγιον διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς ὑπαιτιότητος θὰ ἐκδίδεται εἰς ἐλάχιστον χρόνον καὶ διὰ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τῶν ἐνδίκων μέσων θὰ εὐρίσκωνται οἱ σύζυγοι διεζευγμένοι πρὶν κἂν συναισθανθοῦν ὅτι προσέφυγον εἰς δικηγόρον. Ἐὰν ὁ νομοθέτης πιστεύει ὅτι χρειάζεται ὄρμος σκέψις διὰ τὴν ἐκποίησην ἐνὸς ἀκινήτου καὶ τὴν ὑποβάλλει εἰς τύπους καὶ διατυπώσεις πρὸς προστασίαν τοῦ ἐκποιοῦντος ἀπὸ ἐσπευσμένων ἀποφάσεων, τότε τουλάχιστον καὶ ὁ γάμος θὰ πρέπει νὰ ὑποβληθῆ εἰς ποιὰν τινα προθεσίαν λύσεως. Συνεπῶς ἡ παραδοχὴ τῆς συνομολογήσεως τῆς ὑπαιτιότητος θὰ ἔχη συνεπείας τὰς ὁποίας μᾶλλον δὲν προέβλεψεν ὁ νομοθέτης καὶ καλὸν εἶναι νὰ ἐπανεξετασθῆ τὸ θέμα καὶ κατ' ἐμὲ νὰ ἀποκλεισθῆ ἡ τοιαύτη συνομολόγησις. Ἐὰν ἀντίειπῃ τις ὅτι νῦν αἱ ἀποδείξεις ἐπὶ «συναινετικῶν διαζυγίων» εἶναι παρωδία ἀποδείξεων, τότε θὰ ἀπαντήσω ὅτι ἡ παράνομος σημερινὴ κατάσταση εἶναι πὺρὸς θέλει διόρθωσιν καὶ αὕτη (ἢ διόρθωσις) δὲν ἐπέρχεται διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἀποδείξεων (κατὰ τὴν παροιμίαν «πονάει κεφάλι-κόβει-κεφάλι»), ἀλλὰ διὰ τῆς πιστῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου.

3) Διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς πενταετοῦς διαστάσεως ὡς λόγου διαζυγίου ἀναγνωρίζεται τὸ «ὑπεραυτόματον διαζύγιον», Ἐδῶ τὸ θέμα εἶναι ὄχι μόνον νομικὸν ἢ ἠθικὸν ἢ κοινωνικὸν ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἔθνικόν. Δεδομένης τῆς χωριστῆς διαβιώσεως χιλιάδων ἑλληνικῶν ἐγγάμων ζευγῶν λόγω μεταναστεύσεως, ἐργασίας εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, ἐργασίας εἰς Γερμανίαν κλπ., συνιστᾶται διὰ τοῦ νομοσχεδίου εἰς ὅσους τῶν ἑλλήνων τούτων ὑπέκυψαν εἰς τὸν εὐκόλον πειρασμὸν τῆς δημιουργίας ἐνὸς παροδικοῦ ἐρωτικοῦ δεσμοῦ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, νὰ ζητήσουν καὶ λάβουν τὸ «ὑπεραυτόματον διαζύγιον», τὸ ὁποῖον γενναιοδῶρως τοὺς προσφέρει ἡ πατρίς. Οὐδεμία προϋπόθεσις ἀπαιτεῖται, ἀπολύτως οὐδεμία. Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐλπίδος ἀποκαταστάσεως τῆς ἐγγάμου σχέσεως ρίπτεται εἰς τὸν ἐναγόμενον, ἀλλὰ τοι-

αύτη απόδειξις, δεδομένης τῆς δεδηλωμένης ἀντιθέσεως τοῦ ἐνάγοντος, οὐδέποτε θὰ εὐσταθήσῃ καὶ εἶναι ἀπλῶς «στάχτη στὰ μάτια» τῶν ἀφελῶν. Εἶναι τόσον ἀνύπαρκτος ἡ δυνατότης κρίσεως δικαστικῆς ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ εἰσήγησις λέγει ὅτι τὸ δικαστήριον θὰ ἐρευνᾷ, ἐκτὸς τῆς συμπληρώσεως τοῦ χρόνου, καὶ τὴν ὑπαρξίν διαστάσεως, ἀλλ' ἐγὼ τουλάχιστον δὲν ἠδυνήθην νὰ κατανοήσω πῶς εἶναι ἐν προκειμένῳ ἄλλο πράγμα ὁ χρόνος καὶ ἄλλο ἡ διάστασις, ἀφοῦ κατὰ νόμον ἀπαιτεῖται διάστασις ἐν χρόνῳ πενταετεί. Ἄς μὴ κρυπτώμεθα. Ἡ πενταετής διάστασις ὡς λόγος διαζυγίου, ἔτσι ὅπως διατυπῶνται εἰς τὸ νομοσχέδιον, ὑπερβαίνει εἰς ἀδικίαν καὶ τὴν συγκαλυμμένην ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ εἰσαγωγὴν τοῦ δικαίωματος τοῦ ὑπαιτίου ὅπως ζητήσῃ καὶ λάβῃ διαζύγιον. Καὶ ὀδηγεῖ εἰς ἐκβιασμούς τοῦ ἐνόχου πρὸς τὴν ἀνυπαίτιον διὰ τῆς προβολῆς τοῦ διλήμματος: «ἢ μοῦ διδεις διαζύγιον τώρα διὰ τῆς συνομολογήσεως ὑπαιτιότητος ἢ τὸ παίρνω σὲ πέντε χρόνια μὲ τὸ ἔτσι θέλω». Ἄν ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἐφθασεν εἰς τοιαύτην κατάπτωσιν ὥστε νὰ ἀναγνωρίζῃ διὰ νόμου τοιαύτας καταστάσεις ὡς θεμιτάς, τὸ πᾶν ἀπόβλητον. Τοιαῦται καταστάσεις συμβαίνουν εἰς τὴν κοινωνίαν ὡς νόσος καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς νόσος. Ἐὰν δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν νόσον ἀπὸ τὴν ὑγίαν καὶ καθιερούμεν τὸ νοσηρὸν ὡς ὑγιές, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ συνεννόησις.

4) Καὶ τί θὰ γίνῃ μὲ τοὺς διαλελυμένους γάμους; «Ο,τι γίνεται μὲ τοὺς κλέπτας. Ὄταν ἡ κοινωνία μας καταστῇ ὄρμος ὥστε νὰ καταργήσῃ τὸ ἔγκλημα τῆς κλοπῆς διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν κλέπτας, τότε νὰ καταργήσῃ καὶ τὸν θεσμόν τοῦ ἐλέγχου τοῦ διαζυγίου, δηλαδή νὰ εἰσαγάγῃ τὸ repudium, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν γάμους ἀποτυχόντας καὶ μὴ λυθέντας. Δηλαδή ἡ ὑπαρξίς μικροῦ ἀριθμοῦ γάμων ἀποτυχόντων καὶ μὴ δυναμένων νὰ λυθοῦν βάσει τοῦ νόμου εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τοῦ ὅτι ὑπάρχει νόμος. Ἐὰν τὸ νομοσχέδιον δὲν σκοπεῖ τὴν συγκαλυμμένην εἰσαγωγὴν δυνατότητος λύσεως παντὸς γάμου, τότε καὶ ὑπὸ τὸ προτεινόμενον δι' αὐτοῦ νομοθετικὸν καθεστῶς θὰ ὑπάρχουν γάμοι, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ δύνανται νὰ λυθοῦν. Ἴσως θὰ εἶναι ὀλιγώτεροι, ἀλλὰ θὰ ὑπάρχουν. Καὶ φυσικὰ τότε, ἀρχῆς γενομένης διὰ τοῦ παρόντος νομοσχεδίου καὶ τῆς ὀρέξεως ἀνοίγεισης, οἱ «ἀλύτρωτοι» θὰ ἐπιδιώξουν τὴν νομοθέτησιν καὶ ἄλλου νομοσχεδίου, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ λύονται καὶ οἱ δικοὶ τῶν γάμοι κατὰ τὰς ἀπόψεις των. Συνεπῶς ἡ ὑπαρξίς ἀλυτρώτων δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ βαρύνουσαν σημασίαν προκειμένης νομοθετήσεως. Ἄν πρὸς αὐτοὺς ἀποβλέπῃ ὁ νομοθέτης τότε προβαίνει εἰς χαριστικὴν νομοθετικὴν πράξιν, ἢ ὅποια δὲν χαρακτηρίζει εὐνομούμενη πολιτείαν. Ὁ νόμος πρέπει νὰ σκοπῇ τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ ψυχραίμον ἐξέτασιν, ἀπροσωπώληπτον, ὥστε ἡ δοθεῖσα λύσις νὰ εἶναι ἢ καλυπτομένη ἢ δυνατή.

5) Τέλος τὸ νομοσχέδιον διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν περὶ διαζυγίου διατάξεων παρεισάγει εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀστικοῦ κώδικος καὶ τῆς πολιτικῆς δικονομίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς συνταξιοδοτικῆς νομοθεσίας, κλπ. προβλήματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐξευρεθοῦν καὶ ἀναλυθοῦν πρὶν ἢ τοῦτο (τὸ νομοσχέδιον) γίνῃ νόμος τοῦ κράτους. Ἐφ' ὅσον καὶ κατ' αὐτὴν τὴν εἰσήγησιν εἶναι «ἐπικειμένη εὐρύτερα μεταρρυθμίσις τοῦ οικογενειακοῦ δικαίου», οὐδὲν θὰ ἐβλαπτε νὰ ἀνεβάλλετο καὶ τοῦ νομοσχεδίου τούτου ἢ προώθησις, ἵνα τὸ θέμα τοῦ ἐξετασθῇ ἐν τῷ πλαίσῳ τῆς εὐρύτερας ταύτης μεταρρυθμίσεως. Θέμα τὸ ὁποῖον συζητεῖται ἀπὸ τοῦ 1929 (κατὰ τὴν εἰσήγησιν) δὲν φαίνεται νὰ εἶναι πράγματι ἐπεῖγον.

B. Ἐπὶ τῶν ἄρθρων

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ νομοσχεδίου συνάγονται καὶ αἱ ἀπόψεις μου ἐπὶ τινῶν ἄρθρων αὐτοῦ. Κρίνω περιττὸν νὰ ἀναφερθῶ εἰς αὐτάς καὶ κατ' ἄρθρον, ἐφ' ὅσον μάλιστα, διαφωνῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, εἰσηγοῦμαι ριζικὴν ἀναθεώρησίν των, δὲν μοῦ ἐπαρκεῖ δὲ ὁ χρόνος διὰ τὴν διατύπωσιν νομοτεχνικῶς τῶν κατὰ τὴν γνώμην μου ὀρθῶν διατάξεων. Ἐν τούτοις ἐπιθυμῶ νὰ διατυπώσω δύο εἰδικὰ παρατηρήσεις.

1) Ἐὰν εἰσαχθῇ ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς ἢ δικαίωμα πρὸς ὑποβολὴν ἀγωγῆς διαζυγίου ἀνεξαρτήτως ὑπαιτιότητος, θὰ πρέπει ρητῶς νὰ διατηρηθῇ ἡ διάταξις τοῦ ἐδ. β' τοῦ ἄρθρου 1442 ΑΚ, ἔστω καταλλήλως ἀναδιατυπωμένη, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἐναγόμενος νὰ δύναται νὰ προτείνῃ κατ' ἔνστασιν, οὐχὶ μόνον τὴν κατάχρησιν δικαιώματος, τῆς ὁποίας τὰ ὄρια δὲν εἶναι οὔτε σαφῆ οὔτε ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόκλησιν τοῦ κλονισμοῦ ὑπαιτιότητι τοῦ ἐνάγοντος, ὅποτε ἡ ἀγωγή νὰ ἀπορρίπτεται, ὥστε νὰ μὴ δικαιούται ὁ ἀδικῶν (βλ. ἐκτενέστερον Γ. Βελλῆν, ΝοΒ 23.852).

2) Ἡ διάταξις περὶ εὐλόγου ἀποζημιώσεως εἶναι νομοθετικῶς ἀνεπαρκής. Μὴ ὑπάρχοντος προηγουμένου ὥστε νὰ ἔχῃ διαμορφωθῇ μία νομολογιακὴ πρακτικὴ τὰ δικαστήρια θὰ κυμαίνονται μεταξὺ ἀκραίων ἀπόψεων καὶ ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου θὰ εἶναι θέμα ἐξαρθόμενον ἐκ τῆς σχετικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐκάστοτε δικάζοντος. Ἐν ὄψει μάλιστα τοῦ ὅτι θὰ νομολογηθῇ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅτι τὸ μέτρον τοῦ εὐλόγου δὲν ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, θὰ μείνουν ὡς ἐνοποιὰ τῆς νομολογίας τὰ ἐφετεία, τὰ ὁποῖα λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ των δυσχερῶς θὰ ἐνοποιήσουν πράγματι τὴν νομολογίαν. Ἐπομένως χρειάζεται μεγαλύτερα ἐξειδίκευσις καὶ περισσότεροι καθορισμοὶ πρὸς βοήθειαν τῆς δικαστικῆς κρίσεως καὶ ἐπίτευξιν ἐνόητου δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλείας δικαίου. Π.χ. θὰ ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ὡς μέτρον κατ' ἀρχὴν τὸ μέγεθος τῆς νομίμου μοίρας ἢ τὸ μέγεθος τῆς διατροφῆς κεφαλαιοποιουμένης κλπ.

II. Ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθέσις μοῦ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διαπνέεται ὑπὸ μονομερείας τινὸς καὶ ἐπιλέγει, ἐκ τῶν ὄσων ἐνομοθετήθησαν ἢ ἐγράφησαν, τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τοῦ νομοσχεδίου. Οὕτω ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καὶ κορυφαίου νομικοῦ Κ. Τριανταφυλλοπούλου συνταχθείσης εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τοῦ ν. 2228/1920 ἀποσπᾶ ἡμισείαν φράσιν ἐκ τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἐλευθεριότητος μεθ' ἧς ἡρμηνεύοντο αἱ περὶ διαζυγίου διατάξεις κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ δὴ τὴν χαρακτηρίζουσιν τὴν ἐλευθεριότητα ταύτην ὡς «μαρτυροῦσαν - πολλάκις - βαθὺ κοινωνικὸν αἰσθημα καὶ πρακτικὴν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς», παραλείπουσα τόσον τὸ «πολλάκις», ὅσον καὶ τὴν συνέχειαν «συχνὰ ὅμως καὶ ἐκτρεπομένη εἰς ἀθαιρέτους καὶ ἀντικοινωνικὰς λύσεις». Σημειωτέον ὅτι ὁ σεβαστὸς οὗτος ἀειμνήστος νομικὸς γράφει ἐν ἔτει 1960 εἰς ἐπιστολὴν του (περιοδικὸν «Συζήτησις» σ. 199): «... εὐκολον διαζύγιον ταρασσεῖ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸν ἔγγαμον βίον, ὡς βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τὸ καὶ νῦν ὡς φαίνεται ἀλλαχοῦ ἐκ στατιστικῶν κυρούμενον ὅτι εὐκολον διαζύγιον καὶ αὐξήσις αὐτοκτονιῶν συμβαδίζουσι. Ὅπως καὶ τότε καὶ ἔπειτα εἰς τὰς μακρὰς συζητήσεις τῆς Μεγάλης περὶ τοῦ Σχεδίου Κώδικος Ἐπιτροπῆς ἀπεκρούσθη τὸ ἄνευ πταίσματος διαζύγιον, θλίβερόν δὲ εἶναι ὅτι τὴν εὐρίσκονται ἀρχαί καὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἐκκλησίας οἵτινες δὲν δισταύουν νὰ ἀναιροῦν καθαρὰ χριστιανικὰ δόγματα, παρασυρόμενοι ἴσως ἀπὸ σποραδικὰ παραδείγματα ἀναξίων κληρικῶν τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες παρεῖχον διαζύγιον καὶ δι' ἀσυμβίβαστον χαρακτῆρα, καὶ μετὰ κοινὴν συναίνεσιν τῶν συζύγων». Περαιτέρω οὗτος ἐπικρίνει τὸ τότε νομοσχέδιον περὶ διαζυγίου μετὰ ἑπταετῆ διάστασιν ὡς ὀλιγώτερον διὰ τὸν ἐκδιώκοντα ἐπιζήμιον καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν ρεπούδιον, τὸ ὁποῖον προέβλεπε περιουσιακὰς ποινὰς διὰ τὸν ἄνευ νομίμου λόγου ἀποστέλλοντα αὐτό, ὅπερ διὰ τὴν κατέχουσαν τάξιν ἦτο ἐπαρκὲς ἀνασταλτικὸν μέσον. Καὶ καταλήγει: «Καὶ τοιαῦτα οἱ κτρὰ νομοθετικὰ σχεδιάσματα εὐρίσκουν ἔγκρισιν καὶ ἀπήχησιν εἰς ἀνώτερα, ὡς θεωροῦνται, ἐπιστημονικὰ στρώματα». Μετὰ ταῦτα μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν συντείνει εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἀντικειμενικότητος τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως κρίσιν ἢ ὑπ' αὐτῆς ἔμμεσος ἐμφάνισις καὶ τοῦ Κ. Τριανταφυλλοπούλου ὡς συμφώνου ἢ περίπου συμφώνου μετ' οὐδὲν τῆς «πνεῦμα Ἐλευθεριότητος».

Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ διὰ τὴν ἀποσπασματικὴν παράθεσιν τῆς περὶ τῆς βυζαντινῆς νομολογίας γνώμης τοῦ ἐτέρου κορυφαίου νομικοῦ Γ. Μαριδάκη, ὅστις γράφει εἰς τὸ ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει ἀναφερόμενον σημεῖον: «Καὶ ὀρθῶς μὲν ἐβάδισαν (αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ) πάντοτε πέραν τῆς διανοίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως ἐβάδισαν εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ πέραν τῶν ὑπὸ τῆς ζωῆς ὀρθουμένων φραγμῶν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ὑπερβολὰς ταύτας ἡ νομολογία τῶν χρόνων ἐκείνων προδίδει συνήθως ὀξείαν κοινωνικὴν παρατήρησιν» κλπ., ὡς ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθέσις παραθέτει ἐφεξῆς. Εἶναι προφανὲς ὅτι διὰ τῆς μὴ μείας τῶν «ὕπερ βολῶν» καὶ τῆς «ὕπερ βάσεως ἐνίοτε τῶν ὑπὸ τῆς ζωῆς ὀρθουμένων φραγμῶν», τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἀνωτέρω συγγραφεύς, σκοπεῖται νὰ δοθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι καὶ οὗτος συμφωνεῖ μετὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νομοσχεδίου, ἐνῶ τοῦτο πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ ἀληθές. Διότι οὗτος γράφει περαιτέρω ὅτι «ἡ ἀπὸ πολλοῦ καταδειχθεῖσα ἀνάγκη συγχρονισμοῦ τοῦ δικαίου ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ ν. 2228» (Τὸ Διαζύγιον, ἐκδ. β' σελ. 3), ἀντιτίθεται εἰς τὸ κατὰ συναίνεσιν διαζύγιον (σελ. 8 ἐν ἀρχῇ), καὶ τίθεται μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ ὡς λόγου διαζυγίου, ἐπικρίνων ἐν τούτῳ τὸν ν. 2228 ὡς συντηρητικόν, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀποκλείει τὸ δικαίωμα διαζεύξεως εἰς τὸν ὑπαίτιον (σελ. 10 σημ. 23, ἐνθα ἡ ὑπ' αὐτοῦ προταθεῖσα διάταξις, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἀποτελέσῃ καὶ νῦν ἀφετηριαν σοβαρᾶς συζητήσεως περὶ τοῦ θέματος, ἔχουσα § 2 λέγουσαν: «Δὲν δικαιούται νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον συμφώνως πρὸς τὸ προηγούμενον ἐδάφιον (σημ. περὶ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ) ὁ σύζυγος, ὅστις βαρύνεται μετὰ λόγον διαζυγίου, ἢ προεκάλεσεν ὅπωςδήποτε κατὰ πρώτιστον λόγον τὸν ἰσχυρὸν κλονισμόν τοῦ γάμου»).

Τέλος διὰ νὰ τελειώσω καὶ μετὰ τὰς παρατηρήσεις μου ἐπὶ τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως, αὕτη μοῦ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς νομοθεσίας προβαίνει εἰς ἐπιλογὴν οὐχὶ ἀντικειμενικὴν τῶν παρατιθεμένων διατάξεων. Π.χ. ἀναφέρει ὅτι βάσει τοῦ νέου γαλλικοῦ νόμου δικαιούται «κατ' ἀρχὴν» καὶ ὁ ὑπαίτιος νὰ ζητήσῃ τὸ διαζύγιον, ἀποφεύγει ὅμως νὰ μνημονεύσῃ τὴν εἰδικωτέραν ρύθμισιν διὰ τῆς ὁποίας τίθενται ἀρχαὶ διάφοροι τῶν τοῦ ἐλληνικοῦ νομοσχεδίου.

Γ. Π. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Πρωτοδικῆς

“Ε Π Ι Τ Ο Υ Α Υ Τ Ο Μ Α Τ Ο Υ Δ Ι Α Ζ Υ Γ Ι Ο Υ ,”

Σεβασμιώτατοι,

“Άγιοι Πατέρες,

Κυρίες και Κύριοι,

Παρακαλώ όπως μοι επιτραπῆ νὰ ἐκθέσω τὰς ἀπόψεις μου ἀπὸ μιᾶς ἄλλης σκοπιᾶς, διαφόρου τῆς σκοπιᾶς τῆς ἀρμοδιότητός μου, δηλαδή τῆς ὑγιεινολογικῆς, ψυχολογικῆς καὶ κοινωνικῆς σκοπιᾶς, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι τὸ ὑπὸ κρίσιν Σχέδιον Νόμου, δὲν ἔλαβε ὑπ’ ὄψιν τὰ σημερινὰ Ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ τὰς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις του, καὶ ὅτι, ἐπομένως, κατὰ βάσιν εἶναι ἀντιεπιστημονικόν.

“Ὅπως εἶναι γνωστόν, ἀπὸ 4ετίας καὶ πλέον, (10-9-1972), εἰς ἐπανειλημμένα μου ἄρθρα εἰς τὸν Ἡμερήσιον καὶ Περιοδικὸν Τύπον, μετὰ διεξοδικὴν ἀντικειμενικὴν μελέτην τοῦ θέματος ἐκ τῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας, καὶ βάσει τῶν συμπερασμάτων ἰδίων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, ἐτάχθην ἐναντίον τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου», διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους ἐπιστημονικοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτεροι καὶ ἐν π ε ρ ι λ ῆ ψ ε ι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Κατ’ ἀρχὴν «τὸ διαζύγιον», ἐν γένει, δὲν εἶναι μόνον κοινωνικὸν πρόβλημα, ἀλλὰ καὶ «κοινωνικὸν νόσημα πολυπαραγοντικόν», ὀφειλόμενον δηλαδή εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους παράγοντας καὶ παρουσιάζον πολλὰς καὶ διαφόρους ὄψεις.

Τὸ δὲ «Αὐτόματον Διαζύγιον» εἶναι, ἐπίσης, «κοινωνικὸν νόσημα προκλητὸν ὑπὸ τοῦ Κράτους», τὸ ὁποῖον ἀντὶ νὰ θεραπεύσῃ, ὡς ἐπιδιώκει, τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν θὰ τὴν ἐπιτείνῃ καὶ θὰ τὴν ἐπιδεινώσῃ. Διατί;

1. Διατί «τὸ Αὐτόματον Διαζύγιον» ἀπὸ ὑγιεινολογικῆς, ψυχολογικῆς, κοινωνικῆς, φυλετικῆς καὶ ἔθνικῆς ἀπόψεως, εἶναι ζημιόγονον καὶ διὰ τὰ ἐγκαταλειπόμενα παιδιὰ καὶ διὰ τὰς ἐγκαταλειπομένας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, συζύγους.

α) Διὰ τὰ ἐγκαταλειπόμενα παιδιὰ. Διότι ὅπως πολλαπλᾶ ἔρευναι εἰς τὴν Ἑνὴν ἀπέδειξαν, (Βοστώνη, Βέλγιον κλπ.), καὶ ἡμέτεραι ἐνταῦθα ἐπιβεβαίωσαν τὰ συμπεράσματά των, «τὸ Διαζύγιον» εἰς τὰ παιδιὰ τῶν ἐν διαζεύξει οἰκογενειῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ παιδιὰ τῶν ἀρμονικῶς συμβουσιῶν οἰκογενειῶν, (πλὴν τῶν σωματικῶν διαταραχῶν), προκαλεῖ:

I. Παιδικὴν ἐγκληματικὴν 3-4 φορές μεγαλύτεραν.

II. Πορνείαν, ἀνηθικότητα, ἀλητείαν, καὶ χρῆσιν ναρκωτικῶν 3-6 φορές συχνότερας.

III. Ψυχώσεις, ψυχονευρώσεις, ψυχοπαθητικὰς προσωπικότητος καὶ γενετησίους διαταραχὰς, λόγω τῶν ἐντόνων ψυχολογικῶν τραυματισμῶν, 4-5 φορές συχνότερας.

IV. Πνευματικὴν καθυστέρησιν δύο φορές συχνότεραν.

V. Κοινωνικὴν δυσπροσαρμοσίαν καὶ ἀπροσαρμοστότητα, ἐκδηλουμένην διὰ διαφόρων ἀντικοινωνικῶν πράξεων, 2-3 φορές συχνότεραν.

VI. Ἀγαμίαν, συνήθως, κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν, καὶ συνηθέστερον διάζευξιν, ὅσων ἐξ αὐτῶν συνέρχονται εἰς γάμον.

Παρ’ ἡμῖν ἐκ τῶν ἐρευνῶν μας, διεπιστώθησαν αἱ ἑξῆς συνήθειαι διαταραχαί: Ἐκ τῶν ψυχολογικῶν: Ψυχολογικὰ κενὰ, μόνωσις. Συναισθηματικαί, σεξουαλικαί καὶ ἠθικαί διαταραχαί.

Ἐκ τῶν διανοητικῶν: Πνευματικὴ καθυστέρησις μερική.

Ἐκ τῶν ψυχικῶν: Φοβικὴ νεύρωσις, κυρίως, καὶ ψυχονευρώσεις.

Ἐκ τῶν κοινωνικῶν: Διαταραχαί τῆς συμπεριφορᾶς καὶ ἀδυναμία κοινωνικῆς προσαρμογῆς. Καὶ ἐκ τῶν σωματικῶν: Συνήθως, τραυλισμὸς, νυκτερινὴ ἐνοῦρησις καὶ ἀνορεξία.

Ἐπομένως, τὰ παιδιὰ τῶν ἐν διαζεύξει οἰκογενειῶν, καθίστανται ἄρρωστα, λόγω τοῦ διαζυγίου, καὶ ὡς γνωστόν τὰ ἄρρωστα παιδιὰ ἀποτελοῦν παθητικὸν κεφάλαιον διὰ τὴν φυλὴν καὶ τὸ Ἔθνος, μάλιστα, σήμερον μὲ τὴν μεγάλην ὑπογεννητικότητα, (κάτω τοῦ 16%).

Καὶ ἐγείρεται τὸ ἐρώτημα: «Δὲν παρατηροῦνται αἱ διαταραχαί αὐταὶ ἐπὶ διαστάσεως;

Βεβαίως παρατηροῦνται, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτεροι καὶ πολὺ μικρότεροι ἐντάσεως καὶ πολὺ μικρότεροι συχνότητος, παρ’ ὅτι εἰς τὴν διάζευξιν.

Διότι ἐπὶ διαζυγίου δὲν ὑπάρχει δυνατὸτης ἐπανορθώσεως. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ παιδιὰ τῶν διεζευγμένων οἱ ψυχολογικοὶ τραυματισμοὶ εἶναι βαρύτεροι καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἀνασφαλείας πλήρες, λόγω καθολικῆς ἐλλείψεως τῆς πατρικῆς στοργῆς ἐκ τῆς διπλῆς γονεϊκῆς εἰκόνας, ἥτις εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητος, διὰ τὴν ὀμαλὴν σωματικὴν, ψυχικὴν, ψυχολογικὴν, πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ. Ἐνῶ ἡ «μακρὰ διάστασις» δὲν ἰσοδυναμεῖ, ἐπιστημονικῶς, μὲ τὴν «διάζευξιν» διὰ τὸ παιδί, ὡς διδάσκει ἡ «Κοινωνικὴ Ἰγυεινή», ἡ Ψυχολογία καὶ ἡ Κοινωνιολογία.

β) Διὰ τὰς ἐγκαταλειπομένας, συνήθως, συζύγους. Αἱ ἐγκαταλειπόμεναι σύζυγοι ὑφίστανται πολλαπλὰς διαταραχάς, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ διαζεύξεως ἐπιτείνονται σφόδρα.

Αὗται εἶναι διαταραχαὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς συμπεριφορᾶς ψυχολογικαὶ διαταραχαί, καὶ κυρίως ἄγχος καὶ μειονεξία ἀπὸ τὴν καταισχύνῃ καὶ τὴν προσβολὴν τῆς προσωπικότητός της, λόγω τῆς ἐγκαταλείψεως. Σεξουαλικαὶ διαταραχαί, αἵτινες ἐξικνοῦνται μέχρι πλήρους ἀναφροδισίας). Καὶ κοινωνικαὶ διαταραχαί, καὶ ἰδίᾳ μόνωσις.

Ἐπομένως, καὶ ἡ ἐγκαταλειπομένη σύζυγος καθίσταται λόγω τῆς ἐγκαταλείψεως ἀσθενής.

Ἄλλὰ εἰς τὰς περιπτώσεις νόσου τὸ Κράτος ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προσέλθῃ καὶ προσέρχεται, πράγματι, βοηθὸς πρὸς ἀποκατάστασιν, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν δίδει ποτὲ τὴν χαριστικὴν βολήν.

2. Ἄλλος λόγος ἐπιστημονικὸς εἶναι ὅτι: Τὸ κοινωνικὸν νόσημα, δηλαδὴ «ἡ μακροχρόνιος διάστασις», τὸ ὁποῖον ἐπιζητοῦν νὰ θεραπεύσουν μὲ τὸ «αὐτόματον διαζύγιον», εἶναι πάρα πολὺ μικροτέρας ἐκτάσεως, ἐκείνης, ἣτις ἐκάστοτε παρουσιάσθη.

α) Διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἐπίσημος στατιστικὴ διαστάσεων ἐν Ἑλλάδι.

β) Διότι οἱ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενοι ἀριθμοὶ ἐλέγχονται, στατιστικῶς, ἀνακριβεῖς.

Οὕτω, ἀπὸ τοῦ 1921 μέχρι τοῦ 1975, (πλὴν τῶν ἐτῶν 1941-1949, τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα), ἐγεννήθησαν 7.498.350 παιδιὰ. Ἐπὶ δὲ 6.142.904 ἐκ τούτων, ἐγεννήθησαν ἀντιστοιχῶς 76.705 ἐκτὸς γάμου, ἥτοι 12,5%₀₀, καὶ ἀναλογοῦν ἐπομένως 2.000 περίπου κατ' ἔτος. Ἐννοεῖται, ὅμως, ὅτι τὰ ἐξώγαμα ἤδη εἶναι ὀλιγώτερα, καὶ δὴ τὴν 10ετίαν 1961-1970, 1710 κατὰ μέσον ὄρον, ἐτησίως, καὶ τὴν 5ετίαν 1971-1975, κατὰ μέσον ὄρον 1786 ἐτησίως.

Τὰ ἀνωτέρω ἐξώγαμα ὀφείλονται εἰς ὅλας τὰς αἰτίας τῆς ἐξωγάμου γεννητικότητος, αἵτινες εἶναι πολυάριθμοι. Ἐξ αὐτῶν εἰς παράνομον συμβίωσιν ἀνήκουν συμφώνως μὲ τὰ στατιστικὰ σταθερότυπα, μόνον 3-5%, δηλαδὴ 55-90 περίπου ἐτησίως.

Κατ' ἀκολουθίαν τὴν τελευταίαν 20ετίαν τὸ σύνολον τῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀποκατασταθοῦν ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς 1000-1800, τὰ ὁποῖα δύνανται οἱ πατέρες, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιθυμοῦν, νὰ τὰ ἀναγνωρίσουν, βάσει τῶν ἰσχυόντων, ὅποτε ἀποκαθίστανται ταῦτα οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς.

Ἐπίσης, οἱ ἐν διαστάσει, βάσει τῶν στατιστικῶν σταθεροτύπων, ἀνέρχονται εἰς τὸ 3πλάσιον ἕως 5πλάσιον τοῦ συνόλου τῶν ἐξωγάμων γεννήσεων ἐνὸς ἔτους. Ἐπομένως, εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὸ σύνολον τῶν διαστάσεων, καὶ ὄχι μόνον τῶν μακροχρονίων,

ἀνέρχεται εἰς 5.350-9000 τὸ μέγιστον. Οἱ δὲ ἐκ μακροχρονίων διαστάσεων ἀνέρχονται εἰς 30-35% τοῦ συνόλου τῶν διαστάσεων, ἥτοι εἰς τὸ 1/3. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ σύνολον τῶν παρανόμων συμβιώσεων εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀνέρχεται τὸ μέγιστον εἰς 3150, σήμερον.

Ἄλλὰ, τὸ σύνολον τῶν ἐγγάμων ἀνέρχεται, σήμερον, εἰς 4.300.000, καὶ συνεπῶς τὸ σύνολον τῶν ἐν διαστάσει ἀνέρχεται εἰς 0,23% τῶν ἐγγάμων ἢ 11478 ἐγγάμους τὸ μέγιστον. Τὸ δὲ σύνολον τῶν παρανόμων συμβιούστων ἀνέρχεται εἰς 0,073% ἢ 1:1365 ἐγγάμους νομίμως συμβιούστας.

3. Τρίτος λόγος ἐπιστημονικὸς εἶναι ὁ ἐξῆς: Ἡ καθιέρωσις τοῦ Αὐτομάτου διαζυγίου, θὰ αὐξήσῃ, ἀναντιρρήτως, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐγκαταλειπομένων παιδιῶν, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὰς ἐκτροπὰς τῶν καὶ τὰς διαταραχὰς τῶν.

Διότι ἡ εὐχέρεια τῆς διαζεύξεως θὰ παραωθήσῃ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ ἐκείνους, οἵτινες σήμερον συγκατοῦνται, λόγω τῶν δυσχερειῶν διὰ τὸ διαζύγιον καὶ τῆς μικρᾶς σημασίας αἰτίων.

Ἡ αὐξήσις, ὅμως, τῶν ἐγκαταλειπομένων παιδιῶν, θὰ ἀπαιτήσῃ περισσότερα Ἴδρύματα, Ἐπιμελείας καὶ Προσωπικὸν διὰ τὴν περίθαλψίν των. Ἐπομένως, περισσότερα Βρεφοκομεῖα, Ὀρφανοτροφεῖα, Ἀναμορφωτικὰ Σχολεῖα, Ἰατροπαιδαγωγικὰ καὶ Ἰατροψυχοπαιδαγωγικὰ Κέντρα, Ἰατρεῖα ψυχικῆς ὑγιεινῆς, Παιδοψυχιατρικὰ Νοσοκομεῖα, Ἐπιμελείας Οἰκογενειακῶν τοποθετήσεων, Εἰδικὸν Προσωπικόν, ὡς Παιδοδικαστὰς, Παιδαγωγούς, Δικαστικοὺς Ἐπιμεληταί, Κοινωνικοὺς Λειτουργοὺς, Ἐπισκέπτρια Ἐπιμελήσας, κλπ.

Ἄλλὰ τὰ ἀνωτέρω ἀπαιτοῦν μεγάλας οἰκονομικὰς δαπάνας, τὰς ὁποίας θὰ καταβάλλῃ τὸ σύνολον τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ χώρα μας θὰ ἴδῃ ὀγκούμενον τὸ κύμα τῆς ἐγκληματικότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀντικοινωνικῶν διαταραχῶν κλπ.

4. Τέταρτος λόγος εἶναι ὅτι ὁ προβαλλόμενος ὑπὸ τινῶν ἰσχυρισμῶν, ὅτι γυναῖκες τινὲς ἀσκοῦν οἰκονομικὸν ἐχθισμὸν, δὲν ἀντιμετωπίζεται ἐπιστημονικῶς.

Διότι ἡ ἀρνησις τῆς γυναικὸς νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὸ διαζύγιον, ἐφ' ὅσον ἔχει τέκνα, ὀφείλεται εἰς τὸ μητρικὸν φίλτρον, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ παιδί καὶ ὄχι εἰς ἐκδίκησιν τοῦ ἐγκαταλείψαντος ταύτην. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχῃ τέκνα, ἡ ἀρνησις τῆς ὀφείλεται εἰς τὰς ἀναφερθείσας διαταραχὰς τῆς ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὰ ψυχολογικὰ τῆς διλήμματα, καὶ ἀμυντικὸν μέσον τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς γυναικὸς διὰ τὴν ἐπιβίωσίν της.

Ἡ γυναῖκα δὲν ἀρνεῖται εἰς τὴν πραγματικότητά νὰ δώσῃ διαζύγιον, ἀλλὰ ἀρνεῖται νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐνικήθη ἀνεπανορθώτως εἰς τὸν Ἄγωνα τῆς ζωῆς ἀρνεῖται δηλαδὴ νὰ ἀποθάνῃ. Αἱ τυχόν προβαλλόμεναι ἀπαιτήσεις, ὑπερβολικαί, προβάλλονται ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴν εἶναι δυνατὴ ἡ ἱκανοποίησις

“ΑΥΤΟΜΑΤΟΝ,, ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ - ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΚΛΟΝΙΣΜΟΣ
 ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΗΝ ΣΥΝΑΙΝΕΣΙΝ ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ
 ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΓΑΜΟΣ

Τὸ προτεινόμενον ὅμως λίαν ἐπικίνδυνον, ἐπαναλαμβάνομεν, σύστημα τῆς καθιερώσεως ὡς λόγου διαζυγίου τῆς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν διαστάσεως τῶν συζύγων ἀπολύτως ξένον πρὸς ἅπαντα τὰ εἰς ὅλους τοὺς Κώδικας τοῦ κόσμου ἰσχύοντα συστήματα εἰς οὐδεμίαν κριτικὴν καὶ τὴν πλέον ἀκόμη ἐπιεικῆ ἀντέχει. Ἀναληθῶς δὲ ἰσχυρίζονται οἱ κοπτόμενοι ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς του εἰς τὴν Πατρίδα μας ὅτι ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸν Γερμανικὸν Κώδικα καὶ εἰς τὰς νομοθεσίας τῶν ἀνατολικῶν κρατῶν (τῶν λαϊκῶν δηλαδὴ δημοκρατιῶν). Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συμβαίνει. Ὁ Γερμανικὸς νόμος τοῦ 1946, ὡς ἐτροποποιήθη διὰ τοῦ νεωτέρου νόμου τοῦ 1961, ὀρίζει ὅτι: «ἐὰν ὁ αἰτῶν τὸ διαζύγιον σύζυγος προσκάλεσε διὰ τῆς ὑπαιτιότητός του πλήρως ἢ κατὰ κύριον λόγον τὸν κλονισμόν τοῦ γάμου, δὲν χωρεῖ λύσις τοῦ γάμου ἐὰν ἀντιτίθεται ὁ ἕτερος τῶν συζύγων, ἐκτὸς ἐὰν ἀπὸ τὸν ἀντιτιθέμενον σύζυγον ἐλλείπει ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου καὶ ἡ ἐτοιμότης νὰ συνεχίσῃ τὸν

γάμον»¹. Ἡ δὲ γερμανικὴ νομολογία ἐρμηνεύουσα τὸν νόμον ἀρνεῖται συνεχῶς εἰς τὸν ἐγκαταλείποντα τὴν συζυγικὴν στέγην ὑπαίτιον σύζυγον τὴν δυνατότητα νὰ λάβῃ διαζύγιον.

Τὸ πρό τιнос δημοσιευθὲν Σχέδιον τοῦ νέου Κώδικος Οἰκογενειακοῦ Δικαίου τῆς κομμουνιστικῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας, ὅχι μόνον ἰδιαζόντως προστατεύει τὸν γάμον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκθειάζει, τονίζον ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς κοινωνίας ἡ μονιμότης αὐτοῦ. Ἰδιαζούσης σημασίας εἶναι τὸ προοίμιον αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ὑπογραμμίζει τὴν σπουδαιότητα τὴν ὅποιαν ἔχει διὰ τὴν νεολαίαν ἡ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τῆς οἰκογενείας, λέγει, ἀφ' ἐνὸς ὅτι: «ἀποστο-

1. «Hat der Ehegatte, der die Scheidung begehrt, die Zerrütung ganz oder überwiegend verschuldet, so darf die Ehe gegen den Widerspruch des anderen Ehegatten nicht geschieden werden, es sei denn, dass dem widersprechenden Ehegatten die Bindung an die Ehe und eine zumutbare Bereitschaft fehlen, die Ehe fortzusetzen».

των, καὶ νὰ ὑπάρχη ἐπομένως δι' αὐτὴν ἡ ἐλπίς διὰ τὴν ἐπιβίωσίν της.

Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν τῆς γυναικὸς τὸ Κράτος ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προσέλθῃ ἀρωγόν, καὶ ὅχι ὡς Νέμεσις.

Ψυχολογικῆ, ὅμως, βοήθεια ἐπιστημονικῶς ἐπιβαλλομένη δὲν φαίνεται εἰς τὸ ὑπὸ κρίσιν Σχέδιον Νόμου.

5. Πέμπτος λόγος εἶναι ἡ ἐπιβαλλομένη ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα «δὲν ἀρκοῦν 3 ἢ 5 ἢ 7 ἢ 10 χρόνια διαστάσεως διὰ νὰ θεωρηθῇ ὁ γάμος νεκρὸς, διαλελυμένος;»

Ἡ Ἐπιστήμη, ἡ «Κοινωνικὴ Ὑγιεινὴ» ἀπαντᾷ: «Ὅσαδὴποτε καὶ ἂν γίνωνται διὰ τὴν ὑγιεινὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν Προστασίαν τοῦ Παιδιοῦ, δὲν εἶναι ἀρκετά, καὶ ἀπαιτοῦνται συνεχῶς καὶ πάντοτε περισσότερα».

6. Ἐκτος λόγος εἶναι ὅτι τὸ Σχέδιον Νόμου ἐγένετο μόνον ὑπὸ Νομικῶν καὶ συνεπῶς δὲν στηρίζεται, ὅπως ἐπιβάλλεται, ἐπὶ ὅλων τῶν σχετικῶν Ἐπιστημονικῶν δεδομένων.

Διότι ἐφ' ὅσον τὸ Διαζύγιον εἶναι κοινωνικὸν νόσημα πολυπαραγοντικόν, ἔδει νὰ ἐξετασθῇ καὶ ὑπὸ πολυεπιστημονικῆς ὁμάδος, εἰς ἣν θὰ μετέχουν, πλήν

τῶν νομομαθῶν, «Ὑγιεινολόγοι, Ψυχολόγοι, Κοινωνιολόγοι, Ἐπιδημιολόγοι, Δημογράφοι, Παιδαγωγοί, Παιδοδικασταί, Δικαστικοί Ἐπιμεληταί, Κοινωνικοὶ Λειτουργοί, Ἐπισκέπτρια Ὑγιεινῆς» καὶ βασικῶς «Ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «Θεολόγοι», κλπ, ὥστε νὰ συνεισφέρῃ ἕκαστος τὰς ἐπιστημονικὰς του γνώσεις καὶ τὴν πείραν τῆς ἀρμοδιότητός του, διὰ νὰ καταστῇ πλέον τέλειον, ἐὰν ἀπεφασίζετο ποτὲ νὰ εἰσαχθῇ πρὸς ψήφισιν, μὲ πλήρη γνώσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν δυσμενῶν του ἐπιπτώσεων.

Ὡστε ἐν συνόψει: Τὸ «Αὐτόματον Διαζύγιον» δὲν ἐστηρίχθη εἰς τὰς ἰσχυοῦσας σήμερον ἐπιστημονικὰς ἀρχάς, καὶ εἶναι ζημιόγονον ὅχι μόνον διὰ τὰς ἐν διαστάσει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἁρμονικῶς συμβιούσας οἰκογενείας, ὡς ἔχει.

Καὶ νομίζομεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἐπιτρέπεται, δι' οἰονδήποτε λόγον, νὰ εἰσάγῃ ἀμελέτητον τὸν θεσμόν τοῦτον, ὅστις θὰ ζημιώσῃ τοὺς πολλοὺς, τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, χάριν τῶν ἐλαχίστων, τὸ δὲ τίμημα θὰ πληρώσουν ὅχι μόνον ἡ παρούσα, ἀλλὰ καὶ αἱ μέλλουσαι Ἑλληνικαὶ γενεαί.

Δρ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ε. ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΣ

Τακτικὸς Καθηγητὴς Δημοσίας Κοινωνικῆς Ὑγιεινῆς
 & Βιοστατιστικῆς Ὑγειονομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν

λή του νόμου είναι να εξασφαλίση την προαγωγή των σχέσεων της οικογενείας εντός της σοσιαλιστικής κοινωνίας» και άφ' έτέρου ότι: «αί άρμονικαί σχέσεις εις τόν γάμον και την οικογένειαν μεγάλας επιδρουν εις την διαμόρφωσιν του χαρακτήρος της γενεάς ή όποια είναι τώρα εις την ανάπτυξιν της, εις την προσωπικήν εύτυχίαν του ανθρώπου και εις την χαράν την όποίαν αισθάνεται έκαστος διά να ζή και να εργάζεται». Έν συνεχεία εις την παράγραφον 5 του περι γάμου μέρους του Κώδικος καθορίζεται ότι: «Οί συνάπτοντες τόν γάμον άνήρ και γυνή δημιουργούν διά βίου μίαν ένότητα ή όποια βασιζεται επί της άμοιβαίας αγάπης, της έκτιμήσεως και της πίστεως, επί της κατανοήσεως και της εμπιστοσύνης και της άνιδιοτελοϋς βοήθειας του ένός προς τόν άλλον». Τονίζεται τέλος ότι ό γάμος λύεται διά δικαστικής αποφάσεως και μόνον εάν τό δικαστήριον πεισθή ότι ύφίσταται πραγματικός λόγος επιβάλλον την διάζευξιν άνεξαρτήτως των δηλώσεων των συζύγων περι ύπαιτιότητος κλπ., δηλαδή όταν ό γάμος έχασε πλέον τό νόημά του δι' άμφοτέρους τούς συζύγους, διά τά τέκνα και την κοινωνίαν.

Τό Σύνταγμα της κομμουνιστικής επίσης Τσεχοσλοβακίας έν άρθρω 2 όρίζει ότι: «Η διά του γάμου δημιουργουμένη οικογένεια, άποτελεί τό βασικόν στοιχείον της ήμετέρας κοινωνίας, προστατευούσης άπό πΰσαν άποψιν τās οικογενειακάς σχέσεις»².

Άρχικώς εις την κατά τό έτος 1920 συσταθεισαν διά την σύνταξιν του Άστικού Κώδικος έπιτροπήν άποτελουμένην άπό τούς Σπ. Τσαγκρήν, Γ. Δυοβουνιώτην, Κων. Τριανταφυλλόπουλον, Π. Θηβαϊον και Γ. Μπαλίν, ό Πέτρος Θηβαϊός ύπεστήριξε μετά θέρηως την καθιέρωσιν του άντικειμενικού κλονισμού, μειοψηφίσας μάλιστα εις την κατά τό πρότυπον του Γερμανικού Κώδικος άποδεχθεισαν τό σύστημα του ύποκειμενικού κλονισμού άπόφασιν.

Μετά ένδεκα άκριβώς έτη κατά τό έτος 1931, ό καθηγητής κ. Μαριδάκης παρά την αντίθετον γνώμην του ένώπιον της Συντακτικής Έπιτροπής του Άστικού Κώδικος, ένώπιον της αναθεωρητικής Έπιτροπής πεισθείς, ως ειπεν, «έκ μεταγενεστέρων σκέψεων και έγγυτέρας μελέτης του πράγματος», έζήτησε την εισαγωγήν παρ' ήμιν του συστήματος του άντικειμενικού κλονισμού, αναφοράς μάλιστα προς ύποστήριξιν της γνώμης του διάφορα παραδείγματα εκ της νομολογίας εκ των όποιων προέκυπτεν άδυναμία λύσεως του γάμου παρά τόν ύπάρχοντα ισχυρόν λόγον, δυνάμενον μέν να κλονίση σοβαρώς την σχέσηιν του γάμου και να καταστήση άφόρητον την συμβίωσιν, μη δυνάμενον όμως ν' άποδοθή εις ύπαιτιότητα ένός των συζύγων (π.χ. νευρασθένεια του συζύγου ή ψωρίασις της συζύγου έμφανισθεισα μετά τινας ήμέρας άπό της τελέσεως του γάμου).

2. Πρβλ. λεπτομερώς έκτιθέμενα τά άνωτέρω έν Revue de droit et de la gislation de la Republique Democratique Allemande, τεϋχος 2/1965 και Revue de droit contemporain t. XII p. 68/1966.

Άνέφερε δε ό κ. Καθηγητής προς ύποστήριξιν των περι εισαγωγής εις τόν Άστικόν μας Κώδικα του άντικειμενικού κλονισμού άπόψεών του τās έν προκειμένω διατάξεις των νομοθεσιών των Σκανδιναυϊκών Κρατών, τόν περι γάμου νόμον της Τσεχοσλοβακίας του έτους 1919 και τό σχέδιον του νέου τότε Κώδικός της καθώς και τό παρά τη Άυστριακή Βουλή προς ψήφισιν κατατεθειμένον νομοσχέδιον τό όποϊον έδέχετο όχι μόνον τόν άντικειμενικόν κλονισμόν, αλλά και τό μεταξύ των καθολικών άκόμη κατά κοινήν συναίνεσιν διαζύγιον. Περαιτέρω ό κ. Μαριδάκης έπεκαλέσθη προς ύποστήριξιν της ύπ' αυτού προτεινομένης τροποποιήσεως, τόν περίφημον Γερμανόν Καθηγητήν του Έκκλησιαστικού Δικαίου Kahl, όστις κατά τό έτος 1931 εισηγήθη τό εις τό Reichstag κατατεθέν νομοσχέδιον διά του όποϊου εισήγετο τό σύστημα του άντικειμενικού κλονισμού εις την Γερμανικήν νομοθεσίαν διά της προσθήκης, δύο έδαφίων εις την παράγραφον 1568 του Γερμανικού Άστικού Κώδικος. Τό νομοσχέδιον τουτο τελικώς δέν έψηφίσθη διότι έν τώ μεταξύ διελύθη τό Reichstag. Διά της εισηγητικής του όμως έκθέσεως ό πολϋς Kahl παρ' όλον ότι ειχεν ύπερβή τό 80όν έτος της ηλικίας του, εκηρύχθη ύπερ της εισαγωγής του άντικειμενικού κλονισμού, διότι τό ύλικόν τό όποϊον συνεκέντρωσεν εκ της ως δικαστοϋ μακράς πείρας του τόν έπεισεν ότι τά 90% των διαζυγίων είναι διαζύγια κοινή συναίνεσι κατά τά όποια οι σύζυγοι έμφανίζουν ένώπιον των δικαστηρίων λόγους σκηνοθετηθέντας ή έφευρεθέντας ύπ' αυτών. Τέλος ό κ. Μαριδάκης έπρότεινε να εισαχθή και παρ' ήμιν τό σύστημα του άντικειμενικού κλονισμού κατά τό πρότυπον, είτε του Έλβετικού Κώδικος είτε του προμησθέντος Γερμανικού Νομοσχεδίου, όπερ ήτο συντεταγμένον βάσει της νομοθεσίας των Σκανδιναυϊκών Κρατών και όπερ ειχεν ως έξής: «έκάτερος των συζύγων δύναται να ζητήση τό διαζύγιον εάν έξ έτέρου σπουδαίου λόγου επήλθεν ισχυρός κλονισμός εις την σχέσηιν του γάμου, συνεπεία δε του κλονισμού τουτου δέν συμβιούσιν οι σύζυγοι επί έν τουλάχιστον έτος πρό της διαδικασίας, καθίσταται δε άδύνατος ή έξακολούθησις της άνταποκρινομένης εις την φύσιν του γάμου κοινωνίας του βίου. Δέν δικαιούται όμως να ζητήση διαζύγιον ό σύζυγος όστις βαρύνεται με λόγον διαζυγίου ή προεκάλεσεν όπως δήποτε κατά πρώτιστον λόγον τόν ισχυρόν κλονισμόν του γάμου». Δηλαδή με άλλας περισσότερον άπλās λέξεις διά τόν ύπαίτιον σύζυγον δέν ισχύει και δέν ύφίσταται ό άντικειμενικός κλονισμός. Τό νομοσχέδιον έν συνεχεία τονίζει ότι τό διαζύγιον άπαγγέλλεται εάν οι σύζυγοι συμφωνήσουν περι της άμοιβαίας διατροφής και της τύχης των τέκνων.

Με την όρθην αυτην και σύμφωνον ύπερ ποτε και άλλοτε σήμερα προς τά πράγματα γνώμην του κ. Μαριδάκη, στηριζομένην επί της αρχής του άντικειμενικού κλονισμού, την όποίαν και εις την περισπούδατον

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Αύξανόμενη άνησυχία.

Αί εις πανελλήνιον κλίμακα αντιδράσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ ἐπ' ἐσχάτων καὶ πάλιν ἀνακηθέντος ζητήματος τῆς διὰ Νόμου θεσπίσεως τοῦ κλονισμοῦ τῆς ἐγγάμου σχέσεως ὡς προσθέτου λόγου διαζυγίου, ἥτοι τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου», ἔχουν ὡς γενεσιουργὸν αὐτῶν αἰτίαν οὐχὶ ἀντιδραστικὸν ἢ σκοταδιστικὸν πνεῦμα, ὡς νομίζουν τινές, ἀλλὰ τὴν ὁλοκλήρως καὶ περισσότερον αὐξανόμενην ἀνησυχίαν ἐκ τῶν κινδύνων, οἵτινες ἀπειλοῦν τὸν ἱερὸν θεσμόν τῆς ἐλληνικῆς οικογενείας ἐκ τῆς τυχόν ψήφισεως ὑπὸ τῶν Ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους τοῦ Σχεδίου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Νόμου.

Τὸ ἐπίμαχον Νομοσχέδιον, συμφώνως πρὸς τὴν εἰς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπευθυνθεῖσαν εἰδικὴν Ἐγκύκλιον τῆς Ἱ. Συνόδου, ἀφ' ἐνός καταπατεῖ θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ τοῦ παγκοσμίου δικαίου, ἥτοι

περὶ διαζυγίου πραγματεῖαν τοῦ³ θεωρεῖ ὀρθοτέραν de lege ferenda ἐτάχθησαν καὶ οἱ ἀείμνηστοι Ἀλέξανδρος Σβώλος καὶ Σπύρος Τσαγκρῆς.

Ἀντιθέτως καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς Κωνσταντῖνος Τριανταφυλλόπουλος καινοτομήσας, εἰς πλεῖστα ὅσα νομικὰ ζητήματα καὶ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν προοδευτικὸς ἐν πᾶσιν, ἀντετάχθη τότε εἰς τὴν εἰσαγωγὴν παρ' ἡμῖν τοῦ εἰλικρινοῦς καὶ φιλελευθέρου συστήματος τοῦ ἀντικειμενικοῦ κλονισμοῦ τοῦ Ἑλβετικοῦ Κώδικος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὑφίσταται μὲν ἡ ἔννοια τοῦ πταίσματος, ἀλλὰ λειτουργεῖ οὐχὶ ὅπως κατὰ τὸν ἡμέτερον καὶ τὸν Γερμανικὸν νόμον διὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀγωγὴν ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ ἀποκλείσῃ αὐτήν. Ὑπεστήριξε δὲ ὁ ἀείμνηστος νομοδιδάσκαλος, ὅτι ἐξαιρέσει ὀρισμένων περιπτώσεων (ἐννοεῖ τὴν ἀσθένειαν ἀλλ' οὐχὶ πᾶσαν ἀσθένειαν) τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον σύστημα τοῦ πταίσματος (δηλαδὴ ὁ ὑποκειμενικὸς κλονισμὸς εἰς τὴν σχέσιν τοῦ γάμου) δὲν πρέπει νὰ ἀλλάξῃ, διότι ἄλλως ὁ γάμος δὲν θὰ στηρίζεται πλέον εἰς τὴν στοργικὴν ἀλληλεγγύην, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκογένειαν θὰ εἰσβάλλῃ ὁ παγερός ἐγωϊσμὸς.

ΙΩ. Θ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

3. Ἐνθ' ἀν. σελ. 6. «Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὰ ἐπελθόντα γεγονότα νὰ μὴ ὀφείλωνται οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον εἰς ὑπαιτιότητα τοῦ συζύγου, οὐδὲ νὰ ἀντίκεινται εἰς τὰς ἐκ τοῦ γάμου ὑποχρεώσεις, ἐν τούτοις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐπιφέρουν ἀνωμαλίαν, συνεπαγομένην ψυχικὴν συντριβὴν, καθιστώσαν τὸν βίον μαρτυρικὸν καὶ ἀνυπόφορον. Ὅταν ἡ σχέση οὐδένα ἐξυπηρετεῖ σκοπὸν, τότε, εἴτε ὑπαιτιότητι τοῦ συζύγου ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, εἴτε ἀναίτιως αὐτοῦ ὁ γάμος πρέπει νὰ λύεται».

τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπαιτιότητος, ἅτε προστατεύον καὶ ἐπιβραβεύον τοὺς μοιχοὺς, ἀφ' ἑτέρου διανοίγει τὴν ὁδὸν εἰς τὸ νὰ πολλαπλασιασθοῦν οἱ λεγόμενοι («νεκροὶ γάμοι») καὶ τρίτον παρέχει εἰς τὰ νόθα τέκνα ὠφελήματα πλείονα τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα ἔχουν τὰ γνήσια τέκνα!

Ὡς καταλήγει χαρακτηριστικῶς ἡ μνημονευθεῖσα Ἐγκύκλιος τῆς Ἱ. Συνόδου, «τὸ Αὐτόματον Διαζύγιον προστατεύει τὸν ἔνοχον καὶ ἀδικεῖ τὰ ἀθῶα θύματα τῆς οἰκογενειακῆς τραγωδίας. Σημειωτέον, ὅτι τὸ Αὐτόματον Διαζύγιον, ὅφ' ἦν μορφήν προτείνεται νὰ καθιερωθῇ εἰς τὴν Χώραν ἡμῶν, οὐδαμῶς τῶν πολιτισμένων Χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἔχει καθιερωθῇ. Ὡσαύτως τὸ Νομοσχέδιον τοῦτο ἔχει χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τῶν εἰδότην ὡς ἀντισυνταγματικόν, καθ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων μικτῶν θεμάτων καὶ δὲν δύναται νὰ προωθηθῇ πρὸς ψήφισιν ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἄνευ συμφώνου γνώμης τῆς Ἐκκλησίας».

Ὅθεν ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι τὸ ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον θὰ ἀποσύρῃ τὸ καταλυτικὸν διὰ τὸν θεσμόν τῆς οἰκογενείας Νομοσχέδιον.

«Ἀποφεύγει νὰ ἀντιμετωπίσῃ σοβαρὰ προβλήματα».

Ὅτι τὸ Νομοσχέδιον περὶ τοῦ λεγομένου «αὐτομάτου διαζυγίου» χρήζει ἐπανεξετάσεως καὶ ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγκριθῇ, ὡς ἔχει, τονίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου ἐν λίαν προσφάτῳ ἄρθρῳ αὐτοῦ δημοσιευθέντι εἰς τὴν ἐφημερίδα «Τὸ Βῆμα» (25-11-1976).

Ὡς τονίζεται ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ, «τελικὰ τὸ νομοσχέδιο, ὅπως κατατέθηκε εἰς τὴν Βουλὴν, εἶναι ἀρκετὰ ἐλλιπὲς καὶ στενόκαρδο καί, ἐνῶ περιέχει διατάξεις πὸν ρυθμίζουν δευτερεύοντα ζητήματα, ἀποφεύγει νὰ ἀντιμετωπίσῃ σοβαρὰ προβλήματα, πὸν ἀφοροῦν τὴν προστασίαν τῆς διεξενυγμένης συζύγου».

Ἐὰν δὲν διορθωθοῦν τὰ μειονεκτήματα τοῦ Νομοσχεδίου, τότε, ὡς τονίζει ὁ κ. Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρου, ἡ ψήφισις αὐτοῦ (ἢ ὁ δὴ ἀποδοχὴν αὐτοῦ) ἀνεπιχειρήσιμα ἀποτελέσματα εἰς βάρος τῆς διεξενυγμένης συζύγου, πράγμα πὸν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν στάθμην τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας μας, στὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης καὶ στὴν ἀρχὴν τῆς κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀντιλήψεως, πὸν διέπουν τὸ σύγχρονον δίκαιο».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐπιβάλλεται ὀπωσδήποτε ἡ ἀναθεώρησις τοῦ ὑπὸ ψήφισιν Νομοσχεδίου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ίερά Σύνοδος

— Τῆς 22.11.76 συνήλθον τὴν 10ην πρωΐνην εἰς σύσκεψιν ἡ Δ. Ίερά Σύνοδος καὶ ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης κ. Κ. Στεφανάκης καὶ συνεζήτησαν τὸ θέμα τοῦ λεγομένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου».

Ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος καὶ τὰ μέλη τῆς Δ. Ίεράς Συνόδου, ἀφοῦ ἤκουσαν τὰς ἀπόψεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης, ἀνέπτυξαν ἐν συνεχείᾳ τὰς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ κανονικῆς, νομικῆς καὶ κοινωνικῆς πλευρᾶς, ἐναντι τοῦ ὡς ἄνω προβλήματος, εἰς ἃς καὶ ἐμμένουν σταθερῶς. Μετὰ διεξοδικὴν συζήτησιν παρεκλήθη ὁ ἀξιότιμος κ. Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης νὰ ἀποσύρῃ τὸ ἐπίμαχον Νομοσχέδιον.

Εἰς τὴν Ίεράν Σύνοδον ἀπέστειλλον μέχρι σήμερον τηλεγραφήματα 60 Σεβ. Μητροπολίται, δι' ὧν δηλοῦται τὸ ὁμόγνωμον αὐτῶν πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Δ. Ίεράς Συνόδου ἐναντι τοῦ λεγομένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου».

Αἱ συμβάσεις πρέπει νὰ τηρῶνται.

Ἐν συνεχείᾳ δέον νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ ὑποστηρίζοντες τὸ «αὐτόματον διαζύγιον» οὐδόλως εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικαλεσθοῦν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, καθ' ἣν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου (πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ κάνωμεν ὅ,τι θέλομεν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ θέλομεν).

Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἄλ. Τσιριντάνης, εἶναι ἀπορίας ἄξιον διατὶ διατυποῦται ἐν τοιοῦτο ἐπιχειρημα. «Πρὶν δεσμευθῶ, εἶμαι ὄντως ἐλεύθερος νὰ ἀναλάβω ἢ ὄχι τὴν δέσμευσιν. Ἄφ' ἧς ὁμοῦ δεσμευθῶ εἶμαι δεσμευμένος. Μίαν κοινὴν σύμβασιν οἰανδήποτε ἂν καταρτίσω, αὐτὸ ἰσχύει καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς συμβάσεως. Ἀπὸ τὴν ἐλευθέρᾳ θέλησίν μου ἐξαρτᾶται νὰ τὴν συνάψω ἢ ὄχι. Ἄφ' ἧς ὁμοῦ τὴν καταρτίσω, δεσμεύομαι δι' αὐτῆς διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι ὁ ἄλλος, ὁ ἀντισυμβαλλόμενός μου ἐκανόνισε τὰ καθ' ἑαυτὸν μὲ τὴν προοπτικὴν ὅτι ἡ σύμβασις θὰ τηρηθῇ. Ὅτι αἱ συμβάσεις πρέπει νὰ τηροῦνται, ὅτι αἱ συμβάσεις δεσμεύουν, εἶναι δόγμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει τοὺς πολιτισμένους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους».

Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ «αὐτομάτου διαζυγίου» οὐδόλως πρέπει νὰ γίνηται ἐπίκλησις τῆς τόσοσιν κακοποιουμένης κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας.

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Νικαίας ΓΕΩΡΓΙΟΣ

† Ὁ Περιστερίου ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

A) Ἐσωτερικοῦ : Δραχμαὶ 300 ἑτησίως.

B) Ἐξωτερικοῦ : Δολλάρια 12 ἑτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ίερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐπίσημα Ἐγγράφα.

Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Ἡ Ἐκκλησία ἐναντι τοῦ λεγομένου «Αὐτομάτου Διαζυγίου».

Νομικοῦ Σχολιαστοῦ (Α. Τσιριντάνης), Πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν τὸ «Αὐτόματον» Διαζύγιον;

Γεωργ. Ε. Κωσταρά, Δ. Ν. Δικηγόρου, Ἐπὶ τῶν λόγων Διαζυγίου.

Δ. Γ. Σταμάτη, Διὰ τὸ «Αὐτόματον Διαζύγιον» ἢ Νομικὴ Altera pars.

Γ. Π. Ἀρβανίτη, Πρωτοδίκου, Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ Νομοσχεδίου περὶ τροποποιήσεως τῶν διατάξεων περὶ Διαζυγίου.

Θεοδ. Ε. Ζαβιτσιάνου, Δρ., «Ἐπὶ τοῦ Αὐτομάτου Διαζυγίου».

Ἰω. Θ. Παναγοπούλου, «Αὐτόματον» Διαζύγιον — Ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς τοῦ Γάμου — κατὰ κοινὴν συναίνεσιν Διαζύγιον καὶ τέταρτος Γάμος.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικὰ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθῆναι, Ἰασιῶν 1 — Τηλ. 710.78

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3, Ζωγράφου. Τηλ. 787.978.